

ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Πῶς τὸ κατασταλαμένο
 τὸ κρασὶ ζητάει θερμότερον
 ἀσκή· καὶ δὲν κρατάει
 τὰ στοργυλόχυτα μαλλιά μας
 τὸ χαλινάρι τῆς μερτιάς!
 ὦ! μὲ πῆδους ἀεροζύγιστους
 ἄς χαροῦμε τῆς γενιάς μας
 τὴν ἀσημόβαθη τὴ ρίζα
 καὶ πλαταίνοντας τὸ στόμα
 πὺν τὸν πλὴν ἄσκημο πῆ
 λόγο ἢ πὺν κάνει τὴ χειρότερη
 χερσονομιά, μαυροφρυδάτος
 νιὸς ὠριός, ὁ πρῶτος εἶν'
 εὐπατριδῆς, πὺν τὸ ξέρει!
 ὦ καλοξημερωμένοι
 πάντα ἔμεις, πὺν οἱ ἀνηφόροι
 τῆς ἐλικιάς τὴ χροσὴ δᾶδα
 δὲ μᾶς σβήνουν· κί' ἀπ' τὸ στήθος
 δὲν κόβουμε τὰ φυσικά μας,
 πὺς τ' ἀχρομπούμπουκο, γλυκὸ
 μπόδιο τῆς πικρῆς σαγίτας
 οἱ Ἀμαζόνες· γιατί κάθε
 πὺν σταθοῦμε σὲ κολόννα,
 ἢ σοφία μᾶς τὰ διορφαίνει,
 δίχως νὰ τὸ ἀποζητᾶμε·
 κί' ἀπ' τὴν ἀξιά μας ποτισμένο
 πᾶ στοῦ δοράτου τὴν κορφὴ
 φαρμακερό, μονόφυλλο
 χαλκολούλουδον ἀνθεῖ!

*

ὦ μὲ κορμί, ἄγουρε καρπὲ
 τῆς Σεμέλης, τόσο τέλειο,
 σὰν θνητοῦ, πὺν ἔτσι τὸν γγίζειν
 ποί, σὸ βάρβαρο πετώντας
 γυαλὸ τὰ βαρῶνα στολίδια,
 γυμνὸς μὲς τὴ γαλάζια μέρα
 τὴ δική μας λαμποκόπησες·
 κί' ἀνάδωκεν ἢ γῆς τ' ὀλόδροσο,
 τὸ σπαρταριστὸ βυζὶ
 τοῦ κρασιοῦ, τὸ θεῖο σταφύλι,
 βασταμένο ὀρθὰ ἀπ' τὴς πράσινες,
 τὴς ἀνάτρομες παλάμες!
 ὦ πὺν τ' ἀνθισμα τῆς ἥβης σου
 τῶν Νυμφῶν ἔθρεφε τὰ μάτια

μέ δάκρυα, τὸ παρθενικὸ
ρογὶ τοῦ ἀμάλαιου τῶν κόρφου
σάν γλυκοπιπιλίζεις!
Κι ὅσο μὲς τὰ κρῦα τὰ σπήλια
καὶ μὲς τὸ μεσουράνιον ἥλιο
πύρωνε στὸ γαῖμά σου
τῆς θεότης σου τὸ μέστωμα,
νέα δύναμη ξύπναε τὰ φύλλα
καὶ τὸ γιομάτο γέλιο σου
βαθνὰ σκιζε τὸ θρυμιστὸ
χῶμα, σάν κρουσταλλένιο ὑνί,
τὸ δοξαστό σου διάβ' ἀνοίγοντας!

*

Πίσω σου μὲ τὰ πράσινα,
τ' ἀμυγδαλωτά τους μάτια
σαύθον καὶ κυτῆν ἀπάνω
τρεκλιστά, ἔχοντας βαθνὸ
καὶ σκοταδερὸ τ' ἀφάλ' οἱ
διπλόνοιχοι σου Σάτυροι
ποῦ στὰ μακρὰ τους δόντι' ἀνάμεσα
ἢ βραχνή γλώσσα, ποῦ ὄλο καίει,
πλάι κρεμασμένη, δὲ χωρίζει
τὰ βαλάνι' ἀπὸ τὰ μῆλα·
καὶ μνρῖζοντας ἀγλύφουν
ὅσες ἀπὸ στενοχώρια
σὲ φρίδα ζουμερὴ καὶ νέα
κάνουνε, σκούζοντας, ζυγὲς
τρούπες μὲ τὰ κέρατα!
Καὶ μοναχὰ τοὺς δυστηχαίνει,
ὅπου ἀνθρώπ' εἶναι μισοὶ
κι' ὄχι ὀλόκληροὶ τραγιά!

*

Κι' ἀπ' τὸ δρόμο γληγοραίνοντας
τῶν ρουθουνιῶν τ' ἀνοιγοσφάλι,
τοῖγες κόκκινων μαλλιῶν
στὸν τερπνὸ ἀγέρα μαδοῦν οἱ
Βάκχες! Τὸ λουρὶ στῆ μέση
τῆ γυμνῆ ἀνάγνωτες σφίγγουν,
ὅθε μὲς τ' ἀνοιχτὰ σκέλια
τ' ὄγρὸ κρεμᾶνε ξυλοπότηρο,
ποῦ ἐνκολάναφτο τὲς κάνει
τὸ κορμί, καθὼς τὸν πεῦκο
τὸ ρετσίνοι, — ποῦ σταλάζει,
ὅθε σκάσιμον εὔρει!
Καὶ μὲ τὰ χέρια, ποῦ δαμάζουν
τὰ πρωτόγνωρα ταγιά,
τὴν κοιλιὰ πατοῦν ἀδάμαστη,

ποῦ τὸν ἄδειο ἄερα βυζαίνει!

*

Κι' ἀπ' τὸ βάρος τοῦ ματιοῦ σου
ὁ γλυκὸς Ἄμπελος λυγáει
κι' οἱ μαλακοὶ του πλοκαμοὶ
κοιμίζουν τὸ πυρὸ σου μάγουλο·
ποῦ μαῦροι ἀπ' ὄξω, ἄσπροι ἀπὸ μέσα,
ὀλόσγουροι, ὡς τὰ πόδια του,
(ἀπὸ τὸ φῶς ἀθώρητα)
φτάνουν, ὅπου εὐκολοράγιαστες
οἱ φλέβες ξεχωρίζουνε.
Κι' ὄλο σὲ μαλακὸν ἀφρόχωμα
λαφροπατώντας δουλεμένο,
τῆ μονιὰ σταίνει, τῶν ξεφύρων
καμηὸς καὶ χάιδι, ὅπου κανένα
φύτρο ἄλλο ἢ ζοῦμενο δὲ στέκει·
καὶ μὲς τὰ λυγερά του μέλη,
κυκλογυρίζει πάντα ἢ Ἄνοιξη
μὲ τὸ μελοῦδι τὸ δικό σου
καὶ δάκρυα χίνει, ὄντας τοῦ ξέβγεις!

*

Κι' ἀπὸ κλωνάρι ἀγριοσυκιᾶς
ἀσημοφλουδάτο
καὶ γαλατερό,
ποῦ ὅσο πιὸ νέο, τόσο λιγώτερο
σπάξει λυγώντας,
στῶν ἀγοριῶνε τὰ ἰδρωμένα
τὰ χέρια ἔχειλος ὀρμαίει
κατάκορφα ὁ ἱερὸς φαλλός!
Ἔπα στὸ φουντωτὸ δοξάρι,
τὸ δίμελο,
σαγίττα ριζωμένη ὀλόφλογη
μὲ τὸ μαργαριτάρι ὀμπρός·
ὦ τῆς ζωῆς προσάναμ' ἀρθορο,
ποῦ θραύεις τῆς ἀνεπαρξίας
τὰ δεσμὰ κáμνοντας τῆ γῆς
μὲ τὰ σπονδίσματά σου
ἀθανασίας κερήθρα!
Χαρά μας, ποῦ στὸ πανηγύρι
ἀργεῖεις τ' ἀλαφρό μας πάτημα,
μακρᾶθε ἀπ' τὰ λοξὰ τὰ μάτια
σημαδευτός!

*

Κι' ὁ κατακόκκινος ὁ τράγος,
ὁ κατσουφομέτωπος,
μὲς τὸ πέλαο τῶν κεράτων

ὄρθιος Ποσειδῶνας,
 ἄς συρθεῖ μορστιά, ποδίζοντας
 στήν τριχιά κυματιστός,
 κι' ἄς δείχνει μοναχά τ' ἀσπραδι
 τῶν ματιῶνε του ὁ θυμός·
 νά βιάσει τή βαθουλωτή
 τὴν πέτρα δ'ἀλάγιστ' ἢ ζωή του
 γιὰ σένα, πού τοῦ χάρισε
 πλιότερες τὴν κάθε ἡμέρα
 χαρὲς ἀπὸ τὲς δικές σου!
 καὶ στή φλόγα ἢ ἀδρονά του τρίχα
 μυρωδιὰ κακιὰ ν' ἀλλάξει·
 καὶ τὸ ξιστρεμμένο του τομάρι
 νά γένει οἰκιά ἄλλης βαρβατιᾶς,
 κάθε μαζουλιῶν καινούργιου!

*

ὦ χαροκόπε Θεέ, τοῦ νοῦ
 καὶ τῶν χειλιῶν πού λείψ τὸν κόμπο·
 στὰ μεριά σου, πού τὰ γλύφουν
 πάνθηρες λιγνομεσῆτοι
 γραμμωτὲς μελανοφέρουν
 οἱ νυχιές τοῦ Σειληνοῦ·
 ὦ, πού ὄντας σὺ τρελλαίνεσαι
 κοκκινίζουν τὰ σταφύλια,
 ἤλιε χουσὲ τῶν ἀμπελιῶν·
 στή χώρα μας, πού οἱ ὁμορφύτεροι
 γερόντοι ἀξιῶνονται σὲ ἀγῶνα
 κ' ἢ Ἀθηνᾶ τὰ ζύγια ἐχάρισε
 καὶ τὸ βοῦδάμαξο τ' ἀργό,
 τὸ χοντροκομμένο ξυλοπάπουτσο
 ἔδωκες, πού φορώντας το
 τὸ Αἰώνιο Πνεῦμα, ἄφθαστον ἀνοιξε,
 μὲ τὰ δυὸ κέρατα τοῦ τράγου,
 μὲς τὴν καρδιά τὴ δίδυμη
 πηγὴ τοῦ δάκρυου καὶ τοῦ γέλοιου!
 Στὰ παπαρουνᾶτα χεῖλια μας
 δόσε βροχὴ τὰ σπάνια λόγια,
 πού ἔδω στὸ πατημένο χῶμα
 φντροώνει τὰ ἔργ' ἀνάκατα
 σοφὰ ἢ τρελλὰ, πού τὸ ἴδιο
 ψηλὸς ἀνεμίζοννε!
 Καὶ μᾶς μὲ τὴν ἀπαντοχὴ
 γιὰ τὸν ξαναρχομὸ σου πάλι
 τὰ τραγίσια μας τομάρια,
 τὰ γλωρά, πὰ στὸ καρφί
 δὲ θὰ ξεμυρίσουν ὡς τοῦ χρόνου!

Κ. Ι. ΒΑΡΝΑΛΗΣ

ΚΑΤΙ ΜΠΟΥΜΠΟΥΚΙΑ

Κόκκινα φύλλα, χουσᾶ, χουσοκόκκινα φύλλα, σπαρμένα
 Στῆς βουρκομένης Ἀθήνας τὸ χῶμα· μαζί καθὼς πᾶμε,
 Καθὼς κυλάμε μαζί, πὸτ' ἔδω, πὸτ' ἐκεῖ λυπημένα,
 Κάτι μπουμπουκία πού λυώνανε μέσ' τὸ χειμῶνα θυμᾶμαι.

Τ' εἶν' ὁ καιμὸς σας; Ἐτρέμαν· ἐκεῖνα σὲ κάποιο κλωνάρι
 Τριανταφυλλιάς, πού ἐκεῖ ἀπάνω στὸν τοῖχο μας εἶχε ἀκουμπήσει·
 Τρέμαν καὶ λυώνανε, φύλλα μου, μέσ' τὸ χιονιᾶ τοῦ Γενάρη,
 Δίχως ν' ἀνοιξοῦν ποτέ τους στὸ φῶς πού σᾶς εἶχε μεθύσει...

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ "ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ"

ΦΕΓΓΑΡΙΑΣΜΑ

Στὴ σιωπὴ πού θέν' ἀντήχα
 κι' ἂν ἐράγιζε μιὰ τρίχα,
 ἀπ' τὸ ἄρωμα τῶκρινα.

Στὰ νερὰ τ' ἀσήμα
 εἶδα ἀπ' τὰ καλαμόκρινα
 τὴν ἀνθινή του γύμνια,

μὲ τὰ μαλλιά του μάλαμα,
 — λέω, ἀπ' τὰ νεροκάλαμα, —

στὰ χεῖλη ἔφερνε τ' ἄμωμα,
 θὰ τῶδα καὶ δὲν τῶδα,
 μυστηριακὸ βαλσάμωμα
 πού ὑπονοοῦν τὰ ρόδα,
 μὰ στὰ νερὰ τὰ γάργαρα
 πού ἔρεαν τὰ λιθομάργα,
 ἀντήχησε ἓνα ἀηδόνι
 καὶ στοῦ ρυθμοῦ τὸ πρόσταγμα
 τὸ ὁμείωμα βαλσαμόνει
 στῶν ρόδων τὸ ἀπόσταγμα.

ΠΟΛΗ

ΚΛΗΜΗΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ

ΑΠΟ ΡΑΓΙΑΣ ΕΙΛΩΤΑΣ

Τοῦ Ἄρη τοῦ ἀντρόφονου σὺν ἤχησεν
ἢ σάλπιγγα, καὶ ποιὸς στὸ πανηγύρι,
τῶν εὐγενῶν ἰδανικῶν ὑπέρομαχος,
δὲν ἔτρεξε τὸν πύρινο χορὸ νὰ σύρη.

Καὶ ποιὸς γιὰ τῆς φυλῆς του τὴν ἀνάσταση,
μ' ἀτρόμητο καὶ πρόσχαρο τὸ βλέμμα,
δὲν ἔστρεξε λεβεντιοῖς, μὲ τὸ αἷμα του
τῆς Λευτεριάς νὰ πλουμισθῇ τὸ στέμμα!

...Καὶ νὰ ποῦ ἡ Νίκη βράβειψε προσπλάθειες
εὐγενικές· κι' ἀκούσθηκαν παιᾶνες
στὴ χώρα ποῦ βαραίναν μαῦρα σκότη.

Μὰ καὶ δὲν ξαναχρούσθηκαν χαρᾶς καμπάνες·
τοὺς κόσμους, ποῦ ἄγρια ἰδέα ξελευτέρωσε
τοῦ πλουτοκρατῆ ρήμαξε ἢ σκληρότη!

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ. 17-5-13.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣ

Ε Σ Π Ε Ρ Α

Ἐσπέρα. Ἐδυσεν ὁ ἥλιος καὶ σ' τὶς χλωρὲς
δεντροστοιχίαις σ' τὸ γαλάζιο σκιοφῶς χορεύουν,
ἀφίνοντας χρυσοροδίνες ἀγαλαμπές,
ὄνειρα παλαιά· γύρω μου ἀεροσαλεύουν
γλυκότετες κι' ἀγαπημένες μου μορφές,
παραμερίζουνε τὰ φύλλα καὶ μοῦ νεύουν
χαμογελώντας, κι' εἶναι σὺν βιόλες λευκῆς
σ' τὸ βαθυπράσινο τῶν δέντρων ποῦ ἀναδεύουν.
Ὡ καὶ φωνοῦλες σ' τὸ λυκόφωτο ἀνθοῦνε
τοῦ περασμένου πνιγμένες σὲ μέθη χαρᾶς
κι' ὕπου σ' τὴν αὖρα τῆς ἐξοχῆς, ὠϊμέ, σβουῦνε
προτοῦ ἠχήσουνε—σ' τὰ ρόδα τῆς βραδυᾶς
θερμῆ ρομαντικῆ καντάδα—ἤχοι θλιμμένης
μιᾶς μουσικῆς πολὺ γνωστῆς κι' ἀγαπημένης.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Χ Ω Ρ Ι Σ Τ Ι Τ Λ Ο

Κοκκινοθόλω ἢ συννεφιά μουστοβαραίνει·
Κι' ὅπως συνωρογέννητη καλογεννοῦσα σκύλα,
Τ' ἀμπέλι κοίτεται γνοιασμένο.
Καὶ σὲ ἀψισμένο τὸ μελί κορμί σου
Στὴν ἀγουσιτιάτικη κουφόβραση
Κανелоκαίει ζεστομεθυσμένο.

Κορμάτα, βλαστοδεμένα τὰ βυζιά σου
Στὰ χέρια μου πρέπιο εἶν ἀντρικό,
Νὰ σοῦ γαργαλιῶ τὸ ἄχτι σου μελαψωμένο.
Καὶ σὺν ταιγγάνα σεραπετὴ καὶ στολιδοχαρούσα
Μιά χρυσοκούτελη μελαχροινάδα
Πασπαλιστὴ στὸ φάλι σου, σάμπως μαλαμωμένο.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Γ. ΛΟΥΛΑΚΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ " ΚΟΙΛΑΔΑ "

Κ' ἦταν ἀξέχαστη ἡ βραδιά.
Πυκνά κι' ἀραδιαστά τὰ κυπαρίσσια
Μ' ὀρμὴ ἔτινάζανε ψηλά
Τὰ χάλκινα γερὰ κορμιά τους, τὰ ἴσια.

Ἴερὴ κι' ἀπάθνη ἡ σιγή.
Στὸ δάσος ἔφτανε λευρὸ ἀπ' τὴ δύση
Τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς στὴ γῆ:
Στὴν προσευχὴ εἶχαμε ὄλοι μας βυθίσει.

Μὰ κάπου σάλεψε κλαδί
Κι' ἀνάλαφρα τορμούλιασαν τὰ φύλλα·
Κι' ἐμεῖς στὴ ρίζα ἀκκουμπιστοί
Σὺν κῦμα ἀκούγαμε ποῦ πλήθιο ἐκύλα

Τὸ θροῦ τῶν φύλλων, τῶν κλαδιῶν
Τὸ ξερὸ σφιχταγκάλιασμα καὶ πάνω
Στὶς λόγγες τῶν ψηλῶν κορφῶν
Τοῦ ἀνέμου τὸ φτερὸ τὸ νυχτοπλάνο!

ΣΠΑΡΤΗ

ΜΗΤΣΗΣ ΚΑΛΑΜΑΣ

BÜRGER

ΕΛΕΩΝΟΡΑ

ΣΗΜ. Ὁ Γότφριδ Αὔγουστος Bürger, ἐγεννήθη τὴν 31 Δεκεμβρίου 1747 εἰς τὸ Μολμερσβέντε, ὅπου ὁ πατέρας του ἦταν ἱερεὺς. Τὰ πρῶτα μαθήματα τ' ἄκουσε στὸ πατρικὸ του σπίτι. Εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν τὸν ἐπῆρεν ὁ πάππος του κοντὰ του καὶ τὸν ἐβάλε στὸ δημόσιον Σχολεῖο στὸ Ἀχερσλέμτεν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ ποιητικὴ προσπάθειες ἦταν ἡ ἀγαπητὴ του ἐνασχόλησις. Ἐνα ἐπίγραμμα πού ἔκαμε γιὰ ἕνα συμμαθητὴ του ἐπροκάλεσε ἕνα γερὸ ξυλοκόπημα πού ἐστοίχισε στὸν Bürger τὴν ἀποβολὴν του ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἐπῆγε τότε στὴ Χάλλε ὅπου ἀκολούθησε παρὰ τὴν θέλησίν του, καὶ μόνο διότι τὸ ἀπαιτοῦσε ὁ πάππος του, θεολογία. Ἀλλὰ κ' ἐκεῖ ὁ ἀχαλίνωτος βίος του ἔκαμε τὸν πάππο του νὰ τὸν ἀποσύρῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ στὴ Γοτίγγη γιὰ νὰ σπουδάσῃ νομικά. Κ' ἐδῶ ὅμως ἐξακολούθησε τὴν ἴδια ζωὴ πού ἐπὶ τέλους ὁ πάππος του τὸν ἐγκατέλειπεν ὅλως διόλου. Ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει γιὰ τὸν Bürger μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ τῆς πικρῆς τῆς βιοπάλης.

Ἐξοῦσε ἀπὸ παραδόσεις ἰδιωτικῶν μαθημάτων πού ἔδιδε περὶ αἰσθητικῆς καὶ γερμανικῆς καλλιτεχνίας. Ἀφοῦ ἔλασε τὴν πρώτην του σύζυγον ἐνεμφρέθη τὴν νεωτέραν ἀδελφῆ τῆς τὴν Μόλλη πού τὴν ἀγάπησε μὲ ὅλη τὴν θερμὴ τῆς ποιητικῆς του ψυχῆς. Μὰ κ' αὐτῆς ὁ πρόωρος θάνατος τὸν ἐβύθισε σὲ μεγάλη λύπη πού γιὰ πολὺ καιρὸ εἶχε στερεῖναι ἡ ποιητικὴ του παραγωγή.

Στὴν ἐπετηρὶδα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γοτίγγης τοῦ ἀπένευμαν τὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, καὶ τὸν διόρισαν ἐκτακτον καθηγητὴν, ἀλλὰ χωρὶς μισθόν. Καὶ μόνον ὅταν ὁ ποιητὴς φθισικὸς δὲν μποροῦσε πλέον καὶ νὰ ἐργάζεται τότε τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ ἔδωκε ἐφάπαξ ἕνα βοήθημα ἀπὸ 50 τάλληρα. Πῶς ἠμποροῦσε ὅμως μὲ τὸ ποσὸ αὐτὸ νὰ διατηρηθῇ ἕνας ἀσθενής; Ἔτσι κοντὰ στὸ κρεβάτι τῆς ἀρώστιας του τοῦ παραστέκονταν τὸ ἀπαίσιον φάντασμα τῆς πείνας. Καὶ ἔτρωγε μόνον ὅταν τοῦ ἐστέλλαν οἱ φίλοι του πού ὅπως ὅπως τὸν συντηροῦσαν.

Ἀπέθανε τὴν 8 Ἰουνίου 1794.

Ὅταν εἶχαν ἐκδοθῇ τὰ ποιήματά του ὁ Schiller τοῦ εἶχε κάμει κάπως ἀσθηρὴ κριτικὴ. Μὰ ὅσο ἀσθηρὴ κ' ἂν ἦταν ἡ κριτικὴ τοῦ Schiller τὸ θερμὸ αἶσθημα τῆς ποιήσεώς του, ἡ τρυφερότης καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεώς του, ἡ ποιικιλία τῶν μορφῶν καὶ ἡ μελωδία τῶν στίχων του εἶνε ἀρεταὶ πού ἀρκοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν γιὰ πάντα στὸν Bürger μιὰ θεοσημαντικὴ μετὰ τῶν λυρικῶν ποιητῶν.

Ἀπὸ τὰ τραγούδια του τὸ περιφημότερό του εἶνε ἡ ΕΛΕΩΝΟΡΑ ἢ Μπαλάτα αὐτὴ ὅταν ἐδημοσιεῦθη εἶχε προκαλέσει τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Γιὰ μᾶς ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον ὅτι μᾶς θυμίζει τὸν δικὸ μας τὸ Βρυκόλακα.

Ἡ Ἐλεωνόρα μιὰν ἀγῆ
Τὰ μονοπάτια ἐπῆρε
• Γουλιέλμο μ' ἐλησιμόνησε
• Ἡ ὁ χάροντας σ' ἐπῆρε; »
Ἦταν μακρὰ στὴ ξενιτειὰ
Στὸν πόλεμο καὶ στὴ φωτιὰ
Καὶ γράμμα του ἕως τώρα
Δὲν πῆρε ἡ Ἐλεωνόρα.

Ὁ Ρήγας μὲ τὴ Ρήγισσα
Τώρα ποθοῦν γαλήνη

Μαλάκωσε ἡ σκληρὴ καρδιά.
Κ' ἐκλείσαν τὴν εἰρήνη.
Καὶ τὰ στρατεύματα σειρῆς
Γυρνοῦνε πίσω μὲ χαρῆς
Δαφνοστεφανωμένοι
Κι' ὁ κόσμος τοὺς προσμένει.

Κι' ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ παντοῦ
Στοὺς δρόμους, στὰ σοκάκια.
Ζήτω! τοὺς φώναζαν ἢ γρη῏ς,
Οἱ γέροι, τὰ παιδάκια.
Κι' ὄλες οἱ ἀρραβανιαστικῆς
Τρέχουν κ' ἐκείνες βιαστικῆς.
Ἄχ! μὰ γιὰ τὴν Ἐλεωνόρα
Ὅλα εἶνε μαῦρα τώρα.

Κι' ὅσοι στρατιῶτες διάβαιναν
Μὲ τ' ὄπλο τους ἐπ' ὄμου.
Τοὺς ρώταε « Μὴ τὸν ἴδετε
Κ' ἐμένα τὸν καλὸ μου; » —
Κι' ἀπ' ὅλους ὅσους κ' ἂν ρωτᾶ,
Κανένας δὲν τῆς ἀπαντᾶ
Καὶ κόβει τὰ μαλιά της
Καὶ τὰ πετάει μακρὰ της.

Τρέχει κοντὰ ἡ μανοῦλα της
• Λυπήσου τὴν Θεέ μου!
Παιδάκι μου, τί μοῦπαθες;
Ἔλα κοντὰ μου, πέ μου » —
• Μάνα μου, ὀλοῖς τὸν πού χαθεῖ
Ἄπὸ τοῦ χάρου τὸ σπαδί!
Τάχει ὁ Θεὸς γραμμένα.
Ὡ! Ἄλοῖμονο σ' ἐμένα! » —

• Βόθηθα Θεέ μου! Κόρη μου
Τὴν προσευγὴ σου κάνε
Κι' ὅτι κ' ἂν κἀν ὁ Θεὸς
Εὐλογημένος νᾶνε! » —
• Μάνα τὸ νοῦ σου μὴ χαλᾶς!
Καὶ γιὰ Θεὸ μὴ μοῦ μιλᾶς!
Ἡ προσευγῆς μου ἐμένα
Ἐπῆγαν στὰ χαμένα » —

• Σῶπα παιδί μου! Κι' ὁ Θεὸς
Θὰ σὲ παρηγορήσῃ
Κι' ἡ Ἄγια ἢ Μεταλάβωσι
Τὸν πόνο σου θὰ σβύσῃ » —

«Μάνα, τοῦ στήθους μου ἡ φωτιά
Τίποτε δὲν τὴ σβύνει πίσ.
Τ' Ἄγια ζωὴ δὲν βάνουν
Σ' ἐκείνους ποῦ πεθάνουν» —

«Κι' ἂν ὁ καλὸς σου κόρη μου
Στὰ ξένα ἐκεῖ ποῦ ἐστρώθη
Ἄλλη καμμιάν ἀγάπησε
Καὶ τὴν ἐστεφανώθη;
Τι σὲ ὠφελοῦν οἱ στεναγμοὶ
Ποῦ σοῦχουν κάμει τὸ κορμί
Καὶ τὴν καρδιά σου μαύρη
Ποῦ ἀπ' τὸν Θεὸ νὰ ταῦρη!» —

«Μάνα μου, ὀλοῖς τον ποῦ χαιεῖ!
Ἵλοῖς τονε ποῦ σβύνει!
Τὸ κέρδος μου εἶν' ὁ θάνατος.
Νὰ μὴ μὲ εἶχες γεννήση!
Σβύσε, ζωὴ, παντοτεινά!
Σύρε στοῦ Ἄδη τὰ σκοτεινά!
Ἵ Θεὸς τᾶχει γραμμένα!
ἽΩ! Ἵλοῖμονο σ' ἐμένα!» —

«Ἄχ! Μὴ τὴν συνερίζεσαι
Θεέ, μαζὺ σου ἂν τᾶχη!
Δὲν ξέρει ἡ γλῶσσα τὴ λαλεῖ
Μὴ τῆς κρατῆς ἀμάχη.
Παιδάκι μου, ἔλα μόνο σου
Καὶ ξέχασε τὸν πόνο σου
Τώρα ἡ ψυχὴ σου ἄς κλίνη
Τὴ θεία νὰ βρῆ γαλήνη!

Μάνα μου, πές μου τὶ θὰ πῆ
Δευτέρα παρουσία;
Χωρὶς ἐκείνον Κόλασι!
Μ' ἐκείνον Εὐτυχία!
Σβύσε, ζωὴ παντοτεινά!
Σύρε στοῦ Ἄδη τὰ σκοτεινά!
Δίχως ἐκείνον πίσω
Δὲν θὰ ἡμπορῶ νὰ ζήσω!» —

Κ' ἀλάλιαζε ἡ ἀπελπισιὰ
Στὸ νοῦ καὶ στὴ ψυχὴ της.
Καὶ βλαστημοῦσε τὸν Θεὸ
Ποῦταν σκληρὸς μαζὺ της.
Κι' ὡς τὰ ἡλιοβασιλέματα
Τὸ στήθός της ὀλοαῖματα

Τὸ χτύπαι· κι' ὡς τὸ βράδυ
Ποῦ βγήκαν τᾶστρα ὀμάδι.

Μὰ ἄκου! ἽΑπ' ὄξω ἐν' ἄλογο,
Τράπ, τράπ, τὸ πάτημά του!
ἽΟ καβαλλάρης πέζεψε
Βροντάει ἡ φορεσιά του.
ἽΑκου! τῆς πόρτας τὸ χαλκὸ
Πῶς τὸν χτυπάει σιγά, γλυκά.
Καὶ στοῦ σπιτιοῦ τᾶνώγια
Μπήκαν αὐτὰ τὰ λόγια.

«ἽΕ! Σήκω πάνω! ἽΑγρουπᾶς
ἽΑγάπη μου ἡ κοιμᾶσαι;
Γελᾶς; ἽΗ κάκια μοῦ κρατεῖς;
ἽΗ κλαῖς καὶ μὲ θυμᾶσαι;»
«Γουλιέλμο ἐσύ; Πῶς ἔτσι ἀργά;
Τρέχουν τὰ δάκρυα μου γοργά.
Λάκρυα δὲν ἔχω πιά ἄλλα,
Ποῦθ' ἔρχεσαι καβάλλα;»

«Μεσάνυχτα ξεκίνησα
Γρήγορος σὰν τὸ χάρο
ἽΑπὸ μιὰ χώρα μακρυνή
Κ' ἦρα γιὰ νὰ σὲ πάρω.»
«Γουλιέλμο μου, ἔτσι σκοτεινά;
Κι' ὁ ἀγέρας, δές, φουσομανᾶ
ἽΕμπα νὰ σὲ ζεστᾶνω
Στὴν ἀγκαλιὰ μου πάνω.»

ἽΑσ' τὸν ἀγέρα νὰ φουᾶ
Παιδί, ἄσ' τον τὸν ἀγέρα!
Τ' ἄτι χτυπάει τὸ πόδι του
Θέλει νὰ τρέξῃ πέρα.
ἽΕλα! Καβάλλα! στὸ λεπτό,
Μίλια θὰ τρέξουμ' ἐκατὸ
Μὲ τὸ γοργό μου τᾶτι
Στὸ νυφικὸ κρεβάτι.»

«Μίλια ἐκατὸ πέρα μακρυνὰ
Θές νὰ μὲ πάρῃς τώρα;
ἽΑκου! ἽΗ καμπάνα ποῦ χτυπᾶ
Τὴν ἐνδεκάτην ὦρα!» —
«Ναί, εἶν' ἀργά· μὰ κῦτα ἐκεῖ,
Φέγγ' ἡ Σελήνη μαγική!
Καὶ θὰ σὲ πάω μὲ τᾶτι.
Στὸ νυφικὸ κρεβάτι.» —

«Πές μου, ποῦν' τὸ σπιτάκι σου;
Ποῦ; Πῶς τὸ κρεβατάκι;» —
«Μακρὰ, πολὺ μακρὰ ἀπ' ἐδῶ,
Βουβό, ψυχρὸ μικράκι.
Ἐξή σανίδια, κι' ἄλλα δυό.»
«Καὶ με χωρεῖ;» — «Ναί, καὶ τοὺς δυό.
Ἐμπρός! Κ' οἱ καλεσμένοι
Προσμένουνε οἱ καῦμένοι.»

Πηδαίει ἡ κόρη στ' ἄλογο
Κι' ἀπλώνει δίχως ἔνοια
Στοῦ καρβάλλαρη τὸ λαιμὸ
Τὰ χέρια τὰ κρινένια.
Καὶ χούρρα χούρρα, χόπ χόπ χόπ!
Ἐτρεχε τῆλογο γκαλόπ,
Καὶ βγάζαν ἀπὸ κάτου
Φωτιές τὰ πέταλά του.

Κ' ἔτρεχαν πίσω ἀφίνοντας
χωρία, πολιτεῖες, χτίρια
Δάση, λειβάδια, ποταμούς:
Πῶς τρέμαν τὰ γεφύρια!
«Πές μου φοβᾶσαι ποῦν' ἀργά;
Χούρρα! Οἱ νεκροὶ τρέχουν γοργά!
Πές μου, οἱ νεκροὶ σὲ σκιάζουν;» —
«Ὁχι. Ἄσ' τους νὰ ἡσυχάζουν.»

Ἄκου! Τὶ λένε τὰ πουλιὰ
Ψηλὰ στὰ δένδρα πάνου;
«Φέριτε τον νὰ τὸν θάψουμε!»
Μιὰ συνοδεία λειψάνου
Μὲ ψαλμωδίες περπατεῖ
Καὶ νεκροκρέβατο κρατεῖ
Κι' ἀκούονταν κατὰ ὕμνοι
Σὰν ξωτικά στὴ λίμνη!

Ἄργότερα τὸ θάβετε
Τὸ λείψανο ἀνθρώποι μου!
Πρῶτα νὰ τὴν στεφανωθῶ
Πηγαίνω τὴν καλή μου.
Ἐλα, κλησάρχη, ἔλα κοντά.
Κράτα τὸ ἴσο δυνατά!
Τὸ πετραχειλί βάλε
Κ' ἔλα, παπαῖ, καὶ ψάλλε!» —

Ἡ συνοδεία ἐσώπασε
Τὴν προσταγὴ ἀγροικῶντας.

Καὶ χούρρα! Πίσω ἀπ' τῆλογο
Χυμῖαι ἀκολουθώντας
Καὶ πάντα πέρα, χόπ χόπ χόπ
Ἐτρεχε τῆλογο γκαλόπ
Καὶ βγάζαν ἀπὸ κάτου
Φωτιές τὰ πέταλά του.

Κ' ἔτρεχαν πίσω ἀφίνοντας
Χωριά, λειβάδια, δάση!
Ὅπου τὸ μάτι δὲ μπορεῖ
Νὰ ἰδῆ, νὰ τὰ προφτάσῃ!
«Πές μου, φοβᾶσαι ποῦν' ἀργά;
Χούρρα! οἱ νεκροὶ τρέχουν γοργά!
Πές μου οἱ νεκροὶ σὲ σκιάζουν;» —
«Ὁχι. Ἄσ' τους νὰ ἡσυχάζουν!»

Γιὰ ἰδέτε! Γύρο στὸν τροχὸ
τῆς Μοίρας πῶς χορεύουν
κάτι φαντάσματα θαμπὰ
Ποῦ στὸ φεγγάρι νεύουν.
Σοῦ — σοῦ — Στοιχειὰ τηρᾶτε με
Ἐλατ' ἐδῶ, ἀκλουθᾶτε με
Χορέψτε μου ἐδῶ χάμου
Χορὸ συρτὸ τοῦ γάμου!

Καὶ τὰ στοιχειὰ τὸν ἀκλουθοῦν
Σοῦ — σοῦ, — μ' ἀνατριχίλλα
Σὰν τὸν ἀνεμοστρόβιλλο
Μεσ' στὰ ξερὰ τὰ φύλλα
Καὶ τρέχουν, τρέχουν, χόπ χόπ χόπ!
Κ' ἔτρεχε τ' ἄλλογο γκαλόπ,
Καὶ βγάζουν ἀπὸ κάτου,
Φωτιές τὰ πέταλά του.

Πῶς φεύγουν, ὅσα γύρω τους
Φωτίζει τὸ φεγγάρι!
Πῶς φεύγει πάνω ὁ οὐρανὸς
Κ' οἱ ἀστερινοὶ του οἱ φάροι! —
«Πές μου φοβᾶσαι ποῦν' ἀργά;»
Χούρρα! οἱ νεκροὶ τρέχουν γοργά!
«Πές μου οἱ νεκροὶ σὲ σκιάζουν;»
«Ὀϊμέ! Ἄς τους νὰ ἡσυχάζουν.» — — —

Μαῦρε μου! ἀκούω μαῦρε μου,
Τὸν πετεινὸ ποῦ κράζει — — —
Νοιώθω τ' ἀγέρι τ' αὐγινό — — —
Τὸ μεντζαρόλι ἀδειάζει — — —

Μαῦρε! σταμάτησε, νὰ ἰδῶ! —
Τὸ κρεβιατάκι νάτο! ἔδῶ!
Γοργὰ οἱ νεκροὶ ποὺ τρέχουν!
Δρόμο ἄλλο πὰ δὲν ἔχουν.» — — —

Φτάνουν σὲ θύρα, σίδερα
Ποῦταν τὰ κάγγελα της.
Μὲ μιὰ βιτσιὰ κ' ἡ κλειδωνιά
της σπάζει κι' ὁ ἔμπεράτης.
Κι' ἀνάμεσα στὰ μνήματα
Περνοῦν μὲ γοργοβήματα
Καὶ φέγγει μὲ γαλήνη
Στὰ μάρμαρα ἢ Σελήνη.

Μὰ κύτα ἐκεῖ! Γιὰ μιὰ στιγμή
Θάμα φριχτὸ στὰ μάτια!
Τοῦ καβαλλάρη τὸ πετοῖ
Ἐπὸ πάνω του κομμάτια
Σὰν ὕσκα τοῦπεφτε ἀπαλή.
Καίκαλο μὲν' ἢ κεφαλή!
Καὶ σκελετὸς ἐφάνη
Κρατώντας τὸ δρεπάνι.

Φυσομανῶντας τᾶλλογο,
Στὰ δυὸ του πόδια ἔσταθη.
Καὶ χούϊ! μπροστὰ στὰ μάτια της
Ἐχώθηκε κ' ἐχάθη.
Ὀῦρλιασμα ἐπάνω δυνατό!
Ὁ λάκκος βγάξει βογγητό!
Κ' ἢ Ἐλεονώρα μένει
Σὰ μισοπεθαμένη!

Καὶ τότε πᾶνε σέρονοντας
τοῦ τάφου των τὰ ράκη
Καὶ στένουν γύρω της χορὸ
Καὶ λένε οἱ βουκολάκοι.
« Ὑπομονή! Ὑπομονή!
Κι' ἂν ἡ καρδιά βυθιὰ πονῇ!
Τοῦ Θεοῦ μὴ κάμνης κρίσι!
Ὁ Θεὸς νὰ σ' ἐλεήσῃ!» —

ΑΠΟ ΤΑ « ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ »

ΚΕΡΚΥΡΑ 15. 9. 1912

ΦΙΛΟΙ,

Ἄνοιγο μὲ συγκίνηση ἱερὴ τὴν κάλλη τὴ χρυσή τοῦ ὄραιου τοῦ πόνου
του, καὶ βγάινω νὰ σᾶς στείλω κάποια ἀπὸ τὰ ἀνεκδοτα ἔργα του.

Μπορεῖ τὸ κίνημά μου νὰ τὸ εὐκόλυνε ἢ ἀνάλογη ἢ συγκίνηση, ποὺ
μοῦ ἔδωσε ξεχωριστὴ ἢ εὐγενικὴ σας ἢ προσπάθεια, κεικάτω στὰ ἀκροπό-
ταμα τοῦ Νεῖλου.

Ὁ «Ἄδωνης*» τοῦ Shelley ἔμεινε στὴ μετάφρασή του ἀτέλειωτος.
Μπορεῖ κι' ἀχτένιστος.

Ὁ χάρος εἴταν βιαστικός πολὺ.

Τοῦ ἐθέρισε τόσα ἄλλα ὄνειρα, τόσα ἄλλα ὄρατα ἔργα μὲς τὴν ἀνθισ-
τους' μαζὶ μὲ τὴν Ἄδωνική του λεβεντιά!

Σᾶς στέλνω ἀκόμη λίγα ἀπὸ τὰ «Πορτραῖτα» του τὰ μυστικά. Μαζὶ τὰ
φιλικώτερά μου χαιρετίσματα.

Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΘΥΣΙΑ

Ἔπεσε ἀρρώστια στὸ χωριό, μὰ ἡ κοπέλλα μὲ τὸ μαῦρο ἀρνί, ποὺ
τὴν ἀκολουθοῦσε, στὸ περιβόλι μὲ τίς βυσσινιές, στὴ βρύση μὲ τοὺς
Διόσκουρους, ἢ κοπέλλα δὲν ἐφόρεσε μαῦρη μαντίλα, καὶ δὲν ἄλλαξε τὴν
κεντισμένη της ποδιά καὶ δὲν ἐλαραστάθηκε στοὺς ἄρρωστους, μήτε καὶ
πῆγε τὰ μυρουδικὰ στοὺς πεθαμένους ἢ τὸ μπαμπάκι τὸ κάταστρο.

Καὶ βγήκε λόγος κι ἄπλωσε βαρὺς στὶς θύρες, ὅδε βαρυνθλιμμένα
πρόσωπα δακρῶζανε, κι ὅδε βουβάρηκαν τὰ στόματα στὸ κλάμα.

Καὶ ἡ κοπέλλα μὲ τὸ μαῦρο ἀρνί, ποὺ τὴν ἀκλουθεῖ πάντα στὴ βρύση
ἢ στὸ περιβόλι, διάβαινε στράτα ἢ ρούγα χωρὶς μαῦρη μαντίλα στὸ κεφάλι
καὶ μὲ τὴν κεντισμένη της ποδιά.

Οἱ γριές ἐλιβανίζανε στὰ κόκκινα κεραμίδια, ἐλιβανίζανε κ' ἐτρέμανε
θλιβερά σὲ κάθε θύρα τὰ κεφάλια τους, σὲ κάθε σταυροδρόμι κι ἀνάξη-
τούσανε διαβάτες στὸ σκοτάδι νὰ λιβανιστοῦνε, καὶ οἱ γέροι ἐπερπατοῦσανε
ψαχουλετὰ στὶς ροῦγες ἡσικεροὶ καὶ προσευκὲς ἀλλάζανε, σηκώνοντας
ραβδιά κατὰ τὸν οὐρανὸ ὅταν τὰ παιδιὰ ἡλιοσημμένης μιᾶς γενιᾶς θρηγῆταρια,
σφουριζανε οὐρλιαστά γύρω ἀπὸ τίς φωνές—μὰ οἱ κοπέλλες παραστέκανε
τοὺς ἄρρωστους στὰ σίτια, νὰ ἀρμέγανε ἀγελάδες στὶς αὐλές στὰ κέδρινα
κανάτια, καὶ φέγγανε μυρουδικὰ καὶ κάταστρο μπαμπάκι γιὰ τοὺς πεθα-
μένους—στὰ στήθια τὰ μυρουδικὰ στὰ χεῖλια τὸ μπαμπάκι.

Μὰ στὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησιᾶς ἀπόξω κάθεται ὁ ἐκατοχρονιτής,
χριστιανοῖ, καὶ λέει γιὰ τὸ θανατικὸ καὶ λέγει γιὰ τὴν μετάνοιωση, γιὰ
λάτρα τοῦ θεικοῦ, γιὰ τὸ λωβὸ τὸ ὀπωρικὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ σὰν εἶδε
τὴν παρθένα μὲ τὸ μαῦρο ἀρνί ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσε στὸ περιβόλι μὲ τίς
βυσσινιές, στὴ βρύση μὲ τοὺς Διόσκουρους, ἔνα σημάδι ἐχίραξε στὸ χῶμα
καὶ κρᾶζοντάς τη νὰ σημώσει γιὰ νὰ τῆς τὸ εἰπεῖ, τῆς τὸ εἶπε: ὁ λόγος
βγήκε στὸ χωριό, βουὴ τ' ἀνέμου νὰ γενεῖ, νὰ πάει στὸν πωσωνήλιο, τ' ἀρνί
νὰ σφάζει ἀπονυχτὶς στὴ ρίζα ἀγριοσυκιᾶς—καὶ ξέζωσε τὴν κεντισμένη της
ποδιά καὶ στὸ λαμὸ τὴν κρέμασε: «Ὡρα καλή, παλποῦ!»

* Ὁ «Ἄδωνης» θὰ δημοσιευτεῖ ἀργότερα.

«Κάτω από την άγριουσιά κι άπονηχτίς εθρηνολόγαε άνθρωπος, και πρὸς τὸ χαράμερι κάποιες φωνές άκούσαμε». — «Φωνές εΐτανε πρόβατου, τοῦ μαύρου άρνιοῦ της, χριστιανοί; της τό εΐπε ὁ γέρος με ὄρηγτα και πίστευε και τὸκαμε». — «Κι άναγουρίζει στο χωριό με μαύρη τὴ μαντίλα ὁμπρὸς στο πρόσωπο ριχτή, και σάν πατήσει στο κατώφλι, τοῦ σπιτιοῦ ποῦ μέσα κλαΐνε λείψανο, οἱ δακρυσμένοι ποῦ τὴ βλέπουνε διπλοδακρυζουνε, τὴν άγκαλιάζουνε και γέρνουν τὰ κεφάλια τους στὰ στήθια της, — μὰ πὼς ἐξέχασε τὴν κεντισμένη τὴν ποδιά τὴν κόκκινη δεμένη στο λαμό της; — στο λείψανο άναγέρνει και λέει κρυφὴ μιλιὰ — εΐτανε νεϊὸς ὁ πεθαμένος, χριστιανοί, — κι άναβοῦν ὄλες σὲ θρηνο, κι ὄλοι σκύβουν τὰ κεφάλια καταγῆς.

Γ Ρ Α Φ Η

Νὰ θυμηθῆτε, — ὅταν πέφτει ψηλάα στὴν πέτρινη σκάλα, κι ὅταν πέφτει τὸ μούχρωμα στὰ παραθύρια, και θὰ φτάσει ὁ παλιὸς σύντροφός σας, μακρυνὴ μὰ χαρὰ νὰ σᾶς φέρει, ιερὸς στὴ βαθειὰ σιωπὴ του.

Ἡ κατάσπρη συντροφισσα εἶναι ὡσάν περιστέρα, κ' ἔχει κλῶνο ἑληᾶς στὰ άχνολείψανα χεῖλια, και θὰ άγγίξει τὸ σπλάχνο ἢ βαθειὰ σιωπὴ της.

Και σάν πέσει τὸ βράδι άνοιχτε βιβλίο, σελίδα κατάσπρη και γράφτε στο μάρμαρο — Μάννα, καλέ μου πατέρα, αδερφέ μου, αδερφοῦλα — θυμηθῆτε τὴ γῆ μας!

Ψ Ω Μ Ι

Σκύβει στὴν ἑλῆᾶ ἀποκάτω ἢ γυναίκα. Σπειρὶ τὸ σπειρὶ συνάζει στὴ χούφτα και πέφτουν κόμποι τὰ δάκρυα στὴ γῆν ἀποπάνω — Σώπα, γυναίκα, μὴν κλαῖς και θὰ ζῆσει. — Και στὴ στράτα πηγαίνει τὰ δάκρυα, ὅπου κόμπο τὸν κόμπο σταλάζουν στὰ στήθια, στὴν καρδιάν ἀποπάνω.

Μὲ τὸ βράδι γυρίζουν στο σπίτι — στο κατώφλι ἢ γυναίκα φωνάζει τρεῖς φορές τ' ὄνομά της: Βγενοῦλα, Βγενοῦλα, Βγενοῦλα!

Σκύβει στὴν κούνια ἢ γυναίκα ἀποπάνω — και τὰ δάκρυα της πέφτουνε κόμποι — στὴν καρδιάν ὅπου ἐράγισε μέσα στὴν κούνια και φωνάζει: Βγενοῦλα, Βγενοῦλα, Βγενοῦλα!

Σ Ι Ω Π Η

Αὐγὴ στὴν Ἴονία Θάλασσαν ἐλοῦστηκα, κ' οἱ ἄκρες σεισμοφέρνανε τὸ μίλημα ἀπ' τὰ βῦθη. Τὴ γαλινὰ ποῦ ἀρμένιζεν ὁ στοχασμὸς στὰ πέλαγα! Σάν βουλιαγμένη και ἢ καρδιὰ στὰ κύματα άγωνίζοταν — κ' ἔχτυπα.

Στὴν ὄρηγν ἔγειρα ἀμμουδιά κι ἀπίθωσα τὸ αὐτὶ και σόπασε τὸ μίλημα, και πλάτανε ἢ άγωνία στὴ γῆ, ποῦ ἔλεα πὼς ἐτρομόσβυναν ἀστέρια στοὺς βυθοῦς.

Κ' ἐσήκωσα τὰ μάτια, κ' εἶδα, ὁ θόλος σάν ἕνα ρόδο πάγχοσμον τὸν ἥλιο ὅπου ἐδέχτοταν σάν πεταλούδα — κ' εἶλα: Σώπα, καρδιά, και γίνου πέτρα σιωπληλή.

Σ Π Η Ι Ο Σ Π Α Σ Α Γ Ι Α Ν Ν Η Σ

ANDRÉ GIDE

OSCAR WILDE

... Μπρὸς στοὺς ἄλλους ὁ Οὐάιλντ ἔπαιρνε τὴν ἐπίσημη μάσκα του, καμωμένη γιὰ νὰ ξαφνίξῃ, νὰ διασκεδάξῃ ἢ και ν' ἀπελπίξῃ καμμιὰ φορὰ. Δὲν ἄκουε ποτὲ και λίγο νοιαζόταν γιὰ τὴ σκέψη, μιὰ και δὲν ἦταν ἢ δικὴ του. Ὅταν δὲν ἔλαμπε μονάχος, ἐσβυνόταν. Δὲν μποροῦσε πειὰ νὰ τὸν βρῆ κανεὶς παρὰ ὅταν ἔμενε μαζῦ του μόνος. Κι' ὅταν ἔμενανε μόνου, ἄρχιζε:

«Τί ἔκαμες ψές;»

Τότες ἢ ζωὴ μου περνοῦσε ἤσυχα και ὄ,τι τοῦλεγα ἦταν ἀδιάφορο. Ἐδιηγόμουν ἤρεμα μικροῖστορίες, κ' ἐνῶ μιλοῦσα ἔβλεπα τὸ μέτωπο τοῦ Οὐάιλντ νὰ σκοτεινιάξῃ.

«Αὐτὸ εἶν' ὄ,τι ἔκαμες;

— Ναι, ἀποκρινόμουν.

— Κι' ὄ,τι λὲς εἶν' ἀλήθεια;

— Ναι, ἀλήθεια.

— Τότες γιατί νὰ τὸ ξαναλὲς; Τὸ βλέπεις; Δὲν ἔχει κανένα ἐνδιαφέρον. — Ἄκουσε: ὑπάρχουν δυὸ κόσμοι: ἐκεῖνος ποῦ ὑπάρχει χωρὶς νὰ μιλοῦν γι' αὐτόν τὸν λένε πραγματικὸ κόσμος, γιατί δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ γίνῃ γι' αὐτόν λόγος γιὰ νὰ τὸν ἰδῆ κανεὶς. Κι' ὁ ἄλλος εἶν' ὁ κόσμος τῆς τέχνης γι' αὐτόν πρέπει νὰ γίνετα λόγος γιατί ἄλλοιῶς δὲ θὰ ὑπῆρχε.

Ἐξοῦσε μιὰ φορὰ ἕνας ἄνθρωπος ποῦ τὸν ἀγαποῦσαν στο χωριό του γιατί διηγόταν ἱστορίες. Κάθε πρωτὶ ἔβγαине ἀπ' τὸ χωριό κι' ὅταν ἐγύριζε τὸ βράδυ, ὄλοι οἱ δουλευτάδες τοῦ χωριοῦ, ἀφοῦ ἐκουρασθῆζαν τὴν ἡμέρα, ἐμαζευνόταν γύρω του και τὸλεγαν: — Ἐλα, πὲς μας: Τί εἶδες σήμερα; — Κ' ἐδιηγόταν: Εἶδα στο δάσο ἕνα φαῖνο ποῦπαιζε φλογέρα και γύρω του ἐχόρευαν μικροὶ σάτυροι. — Πὲς μας ἀκόμα: Τί εἶδες; τοῦλεγαν. — Ὅταν ἐφθασα στὴν ἀκροθαλασσιὰ, εἶδα τρεῖς γοργόνες ἀπάνου στὰ κύματα, ποῦ χτένιζαν με χρυσὸ χτένι τὰ πράσινα μαλλιά τους. — Κι' οἱ ἄνθρωποι τὸν ἀγαποῦσαν γιατί τοὺς διηγόταν ἱστορίες.

Ἐνα πρωτὶ ὅπως κάθε πρωτὶ, ἐβγήκε ἀπ' τὸ χωριό του — ὅταν ὅμως ἐφθασε στὴν ἀκροθαλασσιὰ, νὰ και βλέπει τρεῖς γοργόνες, τρεῖς γοργόνες ἀπάνου στὰ κύματα, ποῦ χτένιζαν με χρυσὸ χτένι τὰ πράσινα μαλλιά τους. Κι' ὅταν ἐπροχώρησε στο δρόμο του, εἶδε, κοντὰ στο δάσο, ἕνα φαῖνο ποῦπαιζε φλογέρα και γύρω του ἐχόρευαν μικροὶ σάτυροι. . . . Ἐκεῖνο τὸ βράδυ, ὅταν ἐγύρισε στο χωριό του και τὸν ἐρώτησαν ὅπως κάθε βράδυ: Ἐλα, πὲς μας: Τί εἶδες; ἀποκρίθηκε: — Δὲν εἶδα τίποτε.»

Ὁ Οὐάιλντ ἐσταματοῦσε λιγάκι, ἄφηνε τὸν καιρὸ ποῦ χρειαζόταν γιὰ νὰ μοῦ κάμῃ τὴν ἐντύπωση ἢ διήγησή του κ' ἐξακολουθοῦσε:

— Δὲν ἀγαπῶ τὰ χεῖλια σου εἶνε ἴσια σάν ἐκεῖνου ποῦ δὲν εἶπε ποτὲ ψέμα. Θέλω νὰ σὲ μάθω νὰ λὲς ψέματα γιὰ νὰ ὁμορφῆθουν τὰ χεῖλια σου και νὰ γένουν καμπυλωτά, σάν ἀρχαίου προσωπειοῦ.

Ἐέρεις ποῖο εἶνε τὸ γνώρισμα τοῦ ἔργου τῆς τέχνης και ποῖο εἶνε τὸ γνώρισμα τοῦ ἔργου τῆς φύσης; Ἐέρεις τί τὰ ξεχωρίζει; Γιατί βέβαια ὁ νάρκισσος εἶνε κι' αὐτὸς ὁμορφος σάν ἔργο τέχνης — κ' ἐκεῖνο ποῦ τὰ ξεχωρίζει ἴσως δὲν εἶνε ἢ ὁμορφιά. Ἐέρεις τί τὰ ξεχωρίζει; — Τὸ ἔργο τῆς τέχνης εἶνε πάντα μοναδικό. Ἡ φύση, ποῦ δὲν παράγει τίποτε διαρκές, ξαναγυρίζει πάντα στὰ ἴδια, γιὰ νὰ μὴ χαθῆ τίποτε ἀπ' ὅτι ἐφτιασε. Ὑπάρχουν πολλὰ

άνθια ναρκίσου· νά γιατί καθένα απ' αυτά δέ ζει παρά μιὰ μέρα. Και κάθε φορά που ή φύση βρίσκει ένα νέο σήμα άμέσως ξαναγορζίζει σ' αυτό. Ένα θαλάσσιο τέρας σέ μιὰ θάλασσα ξέρει πώς σέ μιάν άλλη θάλασσα είν' ένα άλλο θαλάσσιο τέρας, τὸ ὅμοιο του. "Όταν ὁ Θεὸς ἔβαλε ένα Νέφωνα, έναν Βοργία ή ένα Ναπολέοντα στήν ἱστορία, ἄφηκε έναν άλλο κατά μέρος· δέν τότε ξέρουμε, δέ σημαίνει· τὸ σπουδαίο εἶνε ἕνας νά πιτύχη· γιατί ὁ Θεὸς ἐφευρίσκει τὸν ἄνθρωπο, κ' ὁ ἄνθρωπος ἐφευρίσκει τὸ ἔργο τέχνης.

«Ναί, ξέρω... μιὰ μέρα ἦταν στενοχώρια σ' ὅλη τή γῆ, σάν νάμελ-
λεν ή φύση νά φτιάση κάτι μοναδικό, κάτι ἀληθινά μοναδικό—κ' ἐγεν-
νήθηκε στή γῆ ὁ Χριστός. Ναί, ξέρω... μιὰ ἄκουσε: "Όταν τὸ βράδυ,
Ἰωσήφ ὁ ἀπό Ἀρμαθαίας κατέβαινε ἀπό τὸν Κρανίου Τόπο ὅπου ἐπέθανε
ὁ Ἰησοῦς, εἶδε ἀπάνου σέ μιάν ἄσπρη πέτρα καθισμένον έναν νέο ποῦκλαιε.
"Ο Ἰωσήφ τὸν ἐπλησίασε και τοῦπε:—"Ἡ λύπη σου εἶνε μεγάλη, γιατί ὁ
ἄνθρωπος αὐτός ἦταν δίκαιος.—"Αλλά ὁ νέος τοῦ ἀποκρίθηκε:—"Ω! δέν
κλαιώ γι' αὐτό! Κλαιώ γιατί κ' ἐγὼ ἔκαμα θαύματα! Κ' ἐγὼ ἔδωκα τή
βλέψη τους σέ τυφλούς, ἐγιάτρεψα παράλυτους κ' ἀνάστησα νεκρούς.
Κ' ἐγὼ ἐξέφρανα τὴν ἄκαρπη σκυιά κ' ἔκαμα κρασί τὸ νερό... Κ' οἱ
ἄνθρωποι δέν μ' ἐσταύρωσαν ἔμενα.»

Ἐδηγόταν:

«"Όταν ὁ Ἰησοῦς ἐθέλησε νά γυρίση στή Ναζαρέτ, ή Ναζαρέτ τόσο
εἶχε ἀλλάξη που δέν τὴν ἐγνώρισε. Ἡ Ναζαρέτ που εἶχε ζήσει αὐτός, ή
πόλη ή γεμάτη κλάματα, ἀνηχοῦσε ἀπὸ γέλια και τραγούδια. Κι' ὁ Χριστός
μπαινοντας στήν πόλη, εἶδε σκλάβους φορτωμένους ἄνθια νά τρέχουν πρὸς
τὴ μαρμαρένια σκάλα ἑνὸς σπητιοῦ ἀπὸ ἄσπρο μάρμαρο. Ὁ Χριστός ἐμπήκε
σὸ σπητι και σὸ βᾶθος μιὰ σάλλα ἀπὸ ἱασι, ξαπλωμένον ἀπάνου σέ
πορφύρα, εἶδε ένα νέο που μὲς τὸ ξεπλεκα μαλλιὰ του ἦταν ἀνακατεμένα
κόκκινα τραντάφυλλα και τὰ χεῖλια του ἦταν κόκκινα ἀπ' τὸ κρασί. Ὁ
Χριστός τὸν ἐπλησίασε, τοῦγγιξε τὸν ὄμο και τοῦπε:—"Γιατί κάνεις αὐτὴ
τὴ ζωή;—"Ο ἄνθρωπος ἐγύρισε, τὸν ἐγνώρισε και τοῦ εἶπε: "Ἡμουν
λεπρός· μ' ἐγιάτρεψες. Γιατί θάκαινα διαφορετικὴ ζωή;

«"Ο Χριστός ἐβγήκε ἀπ' τὸ σπητι. Και νά, σὸ δρόμο βλέπει μιὰ
γυναῖκα μὲ βαμμένο πρόσωπο· τὰ ροῦχά της ἦταν μὲ χρώματα χτυπητά και
στά πόδια φοροῦσε μαργαριτάρια· ἕνας ἄνθρωπος τὴν ἀκολουθοῦσε μὲ ροῦχα
πολύχρωμα και που τὰ μάτια του εἰδειχαν τὴν ἐπιθυμία. Ὁ Χριστός ἐπλησίασε
τὸν ἄντρα, τὸν ἄγγιξε στὸν ὄμο και τοῦ εἶπε:—"Γιατί ἀσλουθᾶστὴ γυναῖκα
αὐτὴ και τὴν κυτᾶεις ἔτσι;—"Ο ἄνθρωπος ἐγύρισε, τὸν ἐγνώρισε και τοῦ
εἶπε:—"Ἡμουν τυφλός· μ' ἐγιάτρεψες. Τί ἄλλο νά κάμω τὰ μάτια μου;»

Ἁ Χριστός ἐπλησίασε τὴν γυναῖκα:—"Ὁ δρόμος σου, τὴς εἶπε, εἶν' ὁ
δρόμος τῆς ἁμαρτίας· γιατί ἐπῆρες αὐτὸ τὸ δρόμο;—"Ἡ γυναῖκα τὸν
ἐγνώρισε και τοῦ εἶπε γελώντας:—"Ὁ δρόμος μου εἶνε ὄμορφος και σὺ μοῦ
συχώρησες ὅλα τὰ ἁμαρτήματά μου.

«Τότες ὁ Χριστός αἰσθάνθηκε τὴ λύπη νά πλημμυρίξη τὴν καρδιά του,
κ' ἐθέλησε νά φύγη ἀπ' τὴ πόλη. Στὸ δρόμο του εἶδε ένα νέο ποῦκλαιε. Ὁ
Χριστός τὸν ἐπλησίασε, τοῦ ἄγγιξε τὰ σκουρά μαλλιὰ του και τοῦ εἶπε:
—"Παιδί μου, γιατί κλαις; Ὁ νέος ἐσήκωσε τὰ μάτια του, τὸν ἐγνώρισε και
τοῦ εἶπε:—"Ἡμουν νεκρός και μ' ἀνάστησες· τί ἄλλο νά κάμω τὴ ζωὴ μου;»

ENRICO PEA*

ΑΠΟ ΤΟΥΣ « ΜΥΘΟΥΣ »

Μακάριος που ἀνάπαυση προσμένει σ' ἄλλο κόσμο!
Μακάριος που σὸ τραπέζι του καθίζει
μὲ τὴν εἰρήνη στὴν ψυχὴ του και χωρίζει
τὸ ψομί, που εἶχε δῆ
στὰ χωράφια!
Μακάριο τὸ δρεπάνι που θερίζει τὰ στάχνα!
Μακάριο τὸ χέρι που ζυγίζει τὸν κόκκο!
Μακάριος που ἀνάπαυση προσμένει σ' ἄλλο κόσμο!
Μακάριος ὅποιος ψηλά σηκώνει θημωνιές
ἀπὸ ξανθὰ δερμάτια, και στέλνει ἐξορκισμό
στὶς ἀστραπές
που σχίζουने τὸν οὐρανό!
Μακάριος που ἀνάπαυση προσμένει σ' ἄλλο κόσμο!

Ἡ ἀνέμη ἐγύριζε σιγὰ σιγὰ, ἀνόμαλα, και τὰ τέσσερα πρόσωπα τὰ
σκαλισμένα στὶς πλατάνινες βέργες, ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἐκρατοῦσαν τὰ χεῖρια
τους και ἐχόρευαν τὸ γυροστρόγγυλο. Τὸ δὲ πράσινο γνέμα που ἐπεφτε
σάν φιστόνι, στή μέση τῆς ἀνέμης, ἐμοιάζε μὲ λειβάδι ὅπου ἐπατοῦσαν τὰ
ἀπλοϊκὰ προσωπάκια.

Ἡ γρημὰ ἐτόλιγε τὸ χονδρὸ τῆς γνέμα σ' ένα μασοῦρι φαγομένο ἀπὸ
τὴ γρησὶ και κτριμισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο· κάθε τόσο ἀνακαθότανε, ἀκουμ-
ποῦσε τὸ ἀδράχτι στὴν ποδιά της, ἔδενε κάτω ἀπὸ τὸ σαγῶνι τὸ φακὸλί, και
μὲ τὶς δυὸ παλάμες ἐσιδέρωνε τὸ κούτελο, γιὰ νά διορθώση τὴ χωρίστρα
που ἐσχημάτιζαν ὀλίγα ἄσπρα μαλλιὰ· ἐσουδαύλιζε τὴ φωτιά, και ὅταν τὰ
ξύλα, που ἦταν ἀκόμη γλωρὰ, ἀργούσανε νά ἀνάψουν, ἐφυσούσε τὴ
φωτιά μὲ μιὰ μακρὰ κάρνα παληοῦ τουφεκιοῦ, και τὰ μάγουλά της
ἐφούσκωναν μὲ τὴν προσπάθεια κ' ἐκοκκίνιζαν ἀπὸ τὴν φλόγα που ἔζων-
τάνευσ ἀμέσως.

Θὰ ἐπέρασαν ἴσως ὀγδοήντα χρόνια που ἐδούλευε σ' ἐκείνη τὴν ἀνέμη,
και που ἐφυσούσε σ' ἐκείνη τὴ κάρνα τοῦ παληοῦ τουφεκιοῦ.

Τὰ ἀπλοϊκὰ προσωπάκια τῆς ἀνέμης και ἡ κάρνα τοῦ παληοῦ του-
φεκιοῦ ἤξεραν ὅλη τὴν ἱστορία τῆς γρημᾶς, και τὴν εἶχαν γνωρίσει ὡραία ὅταν
ἦτο κόρη, ὑπερήφανη ὅταν ἐγείνε μεσόκοπη, και ὕστερα ἐβλεπαν νά τὴν
λατρεύη ἕνας γυιὸς λεβέντης, που ἐβύζαζε δεκαοκτὼ μῆνες στὰ βυζιά της,
τὰ ἄσπρα σάν τὸ γιόνι και τὰ ἀνεξάντλητα σάν τὴ θάλασσα. Εἶδανε τὸ
νεκροκρέββατο, σ' ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ δωμάτιο δυὸ φορὲς μόνο, σὲ ὀγδοήντα
χρόνια· και τὶς δυὸ φορὲς δέν ἐδούλευαν ἕξη μέρες: ἐκεῖνες τὶς νεκρικὲς
μέρες, δέν ἀνάφτηκε φωτιά, και δέν ἐτολίζτηκε γνέμα, ή παληὰ κάρνα
ἔμεινε στὴ φωτιά νά περιμένῃ τὸ στόμα τῆς νέας, και τὰ ἀγαθὰ προσωπάκια
ἐμαυροφόρεσαν: δέν ἐπατήσανε τὸ πράσινο λειβάδι, και δέν ἀκούσανε
ἐρωτικά δῦστιχα.

*Κύττα σχετικὴ σημείωση στὴ Λογοτεχνικὴ Κίνηση.

Τὴ πρώτη φορὰ τὸ ξύλινο φέρετρο ἦτανε σχελισμένο μὲ ἓνα ἄσπρο τοῦλι, καὶ μέσα ἦταν ξαπλωμένο ἓνα κοριτσάκι ντυμένο κάτασπρα, μὲ μιὰ κορῶνα ἀπὸ τριανταφυλλάκια στὸ κεφάλι: δὲν ἔμοιαζε γιὰ πεθαμμένο· ἐφαίνετο σὰ νὰ ἐγελοῦσε.

Ἡ γρηὰ τότε ἦτο νέα, καὶ εἶχε γίνῃ μητέρα γιὰ πρώτη φορὰ ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ, τῆς ἐβάρυνε τὴ ψυχὴ τόσο, ποῦ καὶ ὕστερα ἀπὸ πολὺν καιρὸ, ὅταν ἔμενε μόνη, ἔκλαιγε κ' ἐμελετοῦσε τὸ ὄνομά του.

Ἐπειτα ἐγέννησε τὸν Ἑρμίνιο, καὶ ὁ γυιὸς τὴν ἐπαρηγόρησε.

Τὴ δεύτερη φορὰ ἐφέρανε ἓνα φέρετρο, μεγάλο, μαῦρο, καὶ ἐβάλανε μέσα τὸν πατέρα· ἓνα κίτρινο σεντόνι ἀπλώθηκε στὸ φέρετρο.

Ἐκλάψανε τὸ νεκρὸ τρεῖς μέρες· μὰ καὶ πάλιν ὁ γυιὸς ἐπαρηγόρησε τὴ μάνα ποῦ εἶχε ποιὰ μεσογεράση καὶ τῆς ὀρκίσθηκε ὅτι δὲν θὰ ἔπερνε γυναῖκα ὅσο θὰ ζοῦσε ἐκεῖνη.

Ἐπειτα ἐπεράσανε τριάντα, σαράντα, πενήντα χρόνια, ὅλα ὅμοια ὄλες ἢ ἐποχές, ὄλες ἢ μέρες: κάθε βράδι ἐγύριζεν ὁ γυιὸς ἀπὸ τὰ χωράγια, κάθε βράδι εὔρισκε τὴ φωτιὰ ἀναμμένη, κάθε βράδι ἡ ἀνέμη ἐγύριζε σιγὰ σιγὰ καὶ ἀνώμαλα, καὶ κάθε νύκτα ἀφοῦ ἐλέγανε τὴν προσευχὴ τους, ἐτλαγιάζανε στὰ χοντρά στρώματα ποῦ ἐγεμίζανε μὲ καινούρια φύλλα κάθε χρόνο.

Μιὰ νύκτα ἡ γρηὰ, ἀφοῦ ἐφύσηξε στὴν κάννα τοῦ τουφεκιοῦ, παρατήρησεν ὅτι ἡ ἀνέμη ἐγύριζε μόνη τῆς: καὶ τὰ τέσσερα προσώπια ἐπερνοῦσανε μπροστά ἀπὸ τὰ μάτια τῆς μορφάζοντας· ἔπειτα... τὰ προσώπια... δὲν τὰ ἐγνώρισεν πιά, τὸ παλιὸ τουφέκι... τῆς ἐφάνηκε πῶς ἦτανε σάλπιγγα: ἐνόμισε ὅτι ἐξανάγινε κοριτσάκι, καὶ ἀρχίνησε νὰ μισσοφρυζῇ στὴν σάλπιγγα, ποῦ ἔβγαζε ἓνα ἦχο γλυκὸ γιὰ τ' αὐτιά τῆς.

Τὰ προσώπια ἔμειναν πολὺν καιρὸ στὸ λειβάδι μὰ δὲν ἐχόρευαν πιά τὸ γνεοστρόγγυλλο.

Εἴκοσι χρόνια πρὶν ἀπὸ αὐτὰ, ὁ Ἑρμίνιος ἔκλαιε ὅταν ὁμολόγησε στὴν Φιλομένη του, τὴν ὑπόσχεση ποῦ ἔδωκε στὴ μητέρα, μὰ καὶ οἱ δυὸ δειλοί, ἀποφασίσανε νὰ περιμένουνε τὸ τέλος τῆς.

Μιὰ μέρα ὁ Ἑρμίνιος ἐτόλμησε καὶ εἶπε στὴ μητέρα: «Τώρα πιά εἶσαι ἡλικιωμένη γυναῖκα: ἔπρεπε νὰ ἔχῃς ἓνα βοηθὸ νέο... νά, ἡ κόρη τοῦ Βαπτιστῆ θὰ ἦτο κατάλληλη: ἔχει τὴν κατάστασή τῆς καὶ εἶνε καλὸ κορίτσι...»

Ἡ μητέρα ἐταράχθηκε, καὶ δὲν ἀποκρίθηκε.

Ὁ Ἑρμίνιος ἔχασε τὸ θάρρος του, καὶ δὲν ἔκανε λόγον ποτὲ πιά.

Ἡ Φιλομένη ὑπέφερε τόσο, καὶ ἡ ἀναμονὴ εἴκοσι χρόνων τὴν ἐγέρασε.

Ἐπαντρεύθηκαν τὴν Ἀγνή: Ἐκεῖνος μὲ τὴ λύπη στὴν καρδιά γιὰ τὴν τρελλὴ γρηὰ, καὶ ἡ Φιλομένη μὲ τὴ σκέψη τοῦ πατέρα τῆς ποῦ ἀπέθανε ἐκεῖνες τὶς μέρες.

Ὅταν ἐμπῆκαν στὸ σαῆτι, ἡ γρηὰ ἐκοιμώτανε: ἐπερπατήσανε οἱ τρεῖς ἄκρες τῶν ποδιῶν ἕως τὸ κασόνι ποῦ ἐχρησίμευε γιὰ καναπέδες, καὶ ἐκεῖ ἐκάθισαν, ὀλίγον κοντά, ἐκλάψανε κ' ἐμίληθκανε γιὰ πρώτη φορὰ.

Ἡ γρηὰ ἐξόπνησε... Ἐσήκωσε στὸν οὐρανὸ τὰ χέρια, σὰ νὰ ἠθελε νὰ πάρῃ τὴ θεϊκὴ ὀργή· ἔσφιξε τὲς γροθιές τῆς στοὺς νεόνυμφους...

Ἐπειτα τοὺς ἐκαταράστηκε... Ἀπέθανε...

*
**

Καταραμένο τὸ ψεύτικο βυζὶ
ὅπου βυζαίνουν τὰ χλωμά παιδιά·
καὶ καταραμένος ὁ μπαμπᾶς μὲ τὰ γυαλιά
καὶ ἡ μαμμὰ μὲ τὴ λιανὴ τὴ μέση·
καταραμένος ὁ δάσκαλος καὶ ὁ πολίτης·
καὶ καταραμένο τὸ βιβλίον: καὶ ἀμήν.

Ἐπειτα ὅλα ἐσιώπησαν: ὁ ἄνεμος ἔπεσε, ἡ μεγάλη φωτιὰ ἔσβυσε· καὶ τὰ δένδρα ἀποκοιμήθηκαν.

Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ, πάντα ἄγρυπνο, ἐκύτταζε: ἐπαρτηροῦσε τὴν Ἰόλα στὸν αἰῶνο ἕννο.

Στὸ πρόσωπό τῆς, τὸ συννεσταλμένο καὶ ἀναμικτὸ, διεκρίνετο ὁ σπασμὸς μιᾶς αἰσθητικῆς χαρᾶς, ἐπὶ φορὲς μεγάλῃς, ποῦ δὲν τὴν ἔφθασε κανεὶς ποτέ.

«Γιατὶ νὰ ψάλλετε αἰσθητικὰς ἐξάψεις, ὦ Βιβλικοὶ Ποιηταί; καὶ σὺ γιατί νὰ ψάλλῃς Ὀβιδιε; Καὶ σὺ νὲ Βασιλῆά τῶν ποιητῶν, γιατί νὰ ψάλλῃς τοὺς σπασμοὺς τῆς Δίβας;»

Ἡ Ἰόλα, τρελλὴ ἀπὸ λαγνεῖα, τοῦ κάκου ἐπερίμενε καὶ κατεπραῖνε τοὺς πόθους τῆς· ἐσήμιοναν εἴκοσι χρόνια, πάρα πολλὰ γιὰ ἓνα κορμί ποῦ σπάρραζε στὴν ἡδονή: ἐζήτησε καταφύγιο στὴν τρελλία.

Ἐφώνησε τὸν Σίριο, τὸν Λετίμπρο, τὸν Ταῦρο, τὸν Γορίλλα, τὸν Φίβιο, τὸν Νοῦτσο, τὸν Ρέο: ἄσπρα λαγωνικὰ κουτάβια:

«Θὰ πεινάσεις, Σίριε, γιὰ τὴ χαρὰ μου.
«Θὰ πεινάσεις, Λετίμπρο, γιατί σὲ λατρεύω.
«Θὰ πεινάσεις, Ταῦρο, γιὰ τὶς φλέβες μου.
«Θὰ πεινάσεις, Γορίλλα, γιὰ νὰ σὲ χορτάσω.
«Θὰ πεινάσεις, Φίβιε, γιατί εἶσαι ἄσπρος.
«Θὰ πεινάσεις, Νοῦτσο, γιὰ νὰ πεθάνῃς.
«Θὰ πεινάσεις, Ρέο, γιὰ νὰ πεθάνω!»

Καὶ ἔκλεισε τὰ πιστὰ σ' ἐπτά κλουβιά ἀπὸ φωτιά, σ' ἓνα δομάτιο ἀπὸ φωτιά, ὅπου ἐμπῆκε καὶ ἐκεῖνη χωρὶς ρούχα, μὲ ἐπτά πύρινα κροντήρια, γεμάτα μέλι καὶ μῦρα.

Πύρινες γλώσσες ἐφίλησαν τὸ σῶμά τῆς: καὶ τί ἠθελε λοιπὸν κ' ἐκεῖνη, παρὰ πύρινα φιλιὰ;

Ἐλυσε τὰ μαῦρα τῆς μαλλιὰ, καὶ τὰ ἐχώρισε σ' ἐπτά πλεξοῦδες· τὶς δυὸ τὶς ἔδεσε κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι.

Ἐπὶ μέρες τὰ πιστὰ ἐγαύγιζαν, ποῦ δὲν τοὺς ἔμεινε πιά κοιλιὰ· καὶ ἐβάζανε τὴν πύρινη γλώσσα τους ὅπου ἐκεῖνη ἄφηνε νὰ πέσῃ μιὰ σταλαγματιὰ μέλι.

Ἄλειψε τὸ ὄραϊο κορμί, ποῦ ἦταν πιά ὄχρὸ, μὲ τὴν ἀμβροσίαν ποῦ ἔμεινε, ἔσπασε τὰ πύρινα κροντήρια, ποῦ ἀφίσαν ἐπὶ φωνὲς πόνου· ἄνοιξε τὰ πύρινα κλουβιά, ποῦ ἄφησαν ἐπὶ φωνὲς χαρᾶς: καὶ ἐξαπλώθηκεν ἀνάσκελα...

Ἐτριγυρίσανε τὰ πιστὰ τῆς, ζητώντας τροφή, στὸ σῶμά τῆς: ἐπτά πύρινες γλώσσες ἀναψαν τὸ σῶμά τῆς.

Ἐπειτα ὅλα ἐσιώπησαν: ὁ ἄνεμος ἔπεσε, ἡ μεγάλη φωτιὰ ἔσβυσε, καὶ τὰ δένδρα ἀποκοιμήθηκαν.

ΟΤΑΝ ΣΚΑΝΕ ΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ...

Πρωί, πρωί, χαράματα, ο Λούμας ήτανε στο πόδι σ'α να είχε μεγάλη δουλιὰ καὶ ἔβγαινε ἔξω βιαστικὸς πέρνοντας τὸ δρόμο τοῦ ρέματος ἢ τῆς θάλασσας. Ἐβάδιζε πάντα γρήγορα κρατώντας καὶ μιὰ βέργα στὸ χέρι καὶ μὴ ἀπαντώντας στοὺς χαρετισμοὺς τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἀπαντοῦσε.

— Γιά σου Λούμα! τοῦ φωνάζανε, ἀλλὰ ποῦ αὐτός! Προχωροῦσε χωρὶς νὰ προσέχη, ἢ νὰ φαίνεται ὅτι τοὺς ἄκουσε. Καὶ ἂν ἤθελε ὁμως νὰ μιλήσῃ, νὰ τοὺς ἀπαντήσῃ θὰ ἔκανε κόπο μεγάλο, γιατί ἡ ὀμίλια του ἔβγαινε δύσκολα, κομμένη μπερδεμένη καὶ δὲν μπορούσε κανεὶς νὰ ξεχωρίσῃ τί ἔλεγε.

Καὶ πάντα πήγαινε μόνος μόνος, καὶ ποτὲ δὲν τὸν εἶδανε μὲ συντροφιά, ποτέ! Μάλιστα ἀπόφευγε τὸ δρόμο κείνον ποῦ ἔβλεπε νὰ πέρουν πολλοί.

Κρατώντας τὴν βέργα του καὶ βαδίζοντας σ'α νὰ ἦτανε μεγάλη ἀνάγκη πήγαινε κατὰ τὸ ρέμα ποῦ πλένανε οἱ γυναῖκες, τὰ κορίτσια καὶ καθόταν ἐκεῖ κυτίζοντας τὰ πόδια τους τὰ ἄσπρα, τὰ μπράτσα τους τὰ παχουλὰ. Ἄν καὶ μέσα στὴ χώρα φαινόταν νὰ ἀποφεύγῃ τίς γυναῖκες σ'άν τὸ διάβολο καὶ κανεὶς δὲν θὰ βρισκόταν νὰ πῇ ὅτι τὸν εἶδε νὰ μιλά, ἢ νὰ προσπαθᾶ νὰ μιλήσῃ μὲ κορίτσι. Μὰ ἦτανε καὶ ἄσχημος τόσο ἄσχημος ποῦ ἦτανε τρομάρα!

Ἄλλὰ γι'αὐτὸν πανηγύρι σωστό, ἀληθινὴ του ἔορτή, γιατί ἄλλῃ ἔορτή, ἢ τελετὴ δὲν ἔξερε, ἦτανε τὸ καλοκαίρι, ὅταν στὴ θάλασσα λουζόντουσαν οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια. Αὐτὸς κοιμμένος, χωμένος μέσα στὰ βράγια, ἔρποντας πλησίαιζε καὶ βγάζοντας τὸ κεφάλι του κύταζε. Ἄλλὰ σχεδὸν πάντα θὰ τὸν ἀνακάλυπτε τὸ γυναικεῖο μάτι, θὰ ἔβλεπε τὴν τριχωτὴ μουτσούνα του καὶ τότε τότε βροχὴ ἀπὸ βότσαλα ἔπεφτε κοντὰ καὶ γύρω στὴν τριχωτὴ του μούρη.

Αὐτὸς ἔφευγε σιγά, τότε γρήγορα, καὶ πήγαινε πὺ μισρινά, ὅπου δὲν τὸν ἔφθαναν τὰ βότσαλα καὶ κεῖ στεκότανε, χωρὶς νὰ κρύβεται, φανερὰ ὄρθιος καὶ κύταζε.

Ἐνα πρωὶ ἀνοιξιάντικο σηκώθηκε καὶ βγήκε, κατὰ τὴ συνήθειά του, βιαστικὸς σ'α νὰ εἶχε καμμιά μεγάλη δουλιὰ. Ἐγύρισε ἀπ' ἔδω καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἄσποπα, γιατί στὸ ρέμα εἶδε μόνον βατράχια νὰ πηδοῦνε μέσα στὰ λιθάρια, στὰ ἀγοιόχορτα καὶ στὰ καταπράσινα ἀγκάθια. Καὶ τὸ ρέμα, αὐτὲς τίς ἡμέρες, εἶχε γείνη πολὺ θλιβερὸ κλώνοντας μόνον μιὰ γραμμὴ στενὴ νεροῦ.

Βάδιζε σιγά, ἄκουγε, κύταζε. Ἐρημιὰ ἦταν ἔδω καὶ κεῖ. Ζῶα βόσκανε, γελάδες, πρόβατα καὶ βοσκοὶ ἀκίνητοι τὰ προσέχανε.

Κοντὰ σέναν μεγάλο κῆπο στάθηκε. Οἱ μυρουδιές τῶν λουλουδιῶν, τῶν ἀνθισμένων δένδρων, μεθυστικὲς πνοές, γεμίζανε τὸν γλαυρὸ ἀέρα, τὴ σφιγμένη ἀτμοσφαῖρα ἀπ' τὰ βαριὰ τὰ σύννεφα, ποῦ χαμηλωμένα σκεπάζανε τὸν οὐρανό. Καὶ οἱ λουλούδιες πνοές πυκνές, πυκνὲς τρέχοντας χίλιες ἐπιθυμίες ἀνάβαινε σ'άν τραγοῦδι Σειρήνων, στὸν ἄνθρωπο ποῦ τίς ἀνέπνεε, ἐπιθυμίες ἡδονῆς, ζωῆς, λαγνείας!

Πὺ ἄσχημος, ὁ Λούμας, ἀπ' ἄλλοτε, ἀνέπνευσε τίς λουλού-

διες πνοές, ἄκουσε τί αὐτὲς τοῦ λέγανε καὶ σ'άν ἀρχαῖος σάτυρος προχώρησε καὶ χώθηκε μέσα.

Μιὰ φωνὴ στὸν κῆπο, φωνὴ κόρης, μιὰ φωνὴ σ'α φτερούγισμα ἐπιθυμίας, φτερούγισμα τῶν ἐπιθυμιῶν ποῦ μέσα βράζανε στὴ χλιαρὴ ἀτμοσφαῖρα, καὶ ἄλλῃ φωνὴ κρυσταλένια ἀπήντησε καὶ γρήγορα μέσα στὰ πράσινα δένδρα, τὰ στεφανωμένα μὲ τὰ ἄσπρα νυφιάτικα ἄνθη, περάσανε καὶ χαθήκανε σὲ πυκνόφυλο μέρος τοῦ κῆπου δυὸ κόρες.

— Μὰ τί ἔχεις; Ἐκανε ἡ μία, μιὰ ξανθοῦλα, ἄσπρη σ'άν κῆνος, μὲ μαῦρα μάτια στὴν ἄλλῃ, μιὰ ρωμαλαῖα κόρη μὲ κόκκινα μάγουλα καὶ καστανὰ θερμὰ μάτια.

Αὐτὴ χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ, τίποτε νὰ πῇ, τὴν ἔσφιξε περισσότερο στὸ στήθος τῆς καὶ μὲ μανία, μὲ δειψὰ ζήτησε τὰ χεῖλια τῆς.

— Δὲν μπορῶ! ἔστέναξε στὴ φίλη τῆς, ποῦ ἔκανε νὰ φύγῃ. Ἄφησέ με!

Ἐκείνη παρατήθηκε, ἢ οἱ πνοές τῶν λουλουδιῶν ὅλο πάθος τὴν ἔσφιξαν, τὴν παρέλυσαν, τὴν ἔκαναν κᾶτι νὰ ἐπιθυμῇ καὶ αὐτὸ τὸ κᾶτι ξέσπασε σ'ένα φίλημα, φίλημα μακρὸ, ἡδονικό, ἕνα ρούφιγμα μανιακὸ τῆς ἡδονῆς ποῦ σαλεύει, θαμπώνει, τὸ νοῦ, τὰ μάτια καὶ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ζῇ σβυστά, σβυστά καὶ ὁμοίως μὲ τίς μεθυστικὲς τῶν δένδρων πνοές. Ἄλλὰ κάτω κεῖ, μέσα ἀπὸ φύλλα πράσινα, πράσινα καὶ ποῦ πάνω ἔγερναν κλώνοι ἀνθισμένης ἀκακίας σ'α λιπόθυμοι ἀπὸ σπαρτάρισμα ἡδονικό, μιὰ κεφάλια τριχωτὴ παρουσιάσθηκε μὲ γουρλωμένα μάτια κίτρινη, κίτρινη, νεκρικὰ καὶ κύταζε, κύταζε...

Τὰ χεῖλια τῶν κοριτσιῶν πάλι σμίγονται καὶ πάλι φίλημα χίνεται μέσα στὸν μαγεμένον ἀέρα, μαζί μὲ τὸ ελαφρὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ κάνει τὸ πρόσωπο κείνο νὰ βγῇ ἀκόμα πὺ πολὺ.

Λεπτές ψυχάλες, ἀραιές, πέφτουνε ἀπ' τὸν οὐρανό, δροσιῶν, ἀλλ' ἢ ἀτμοσφαῖρα πὺ βαριὰ γίνεται τώρα ἀπ' τίς πνοές τῶν λουλουδιῶν, τῶν ἀνθισμένων δένδρων, ποῦ πάνω τους πὺ πικνὲς πέφτουν, ἀπλώνονται καὶ οἱ φωνές τοῦ πάθους βγαίνουν, βγαίνουν ἀνάβοντας τὴ μανία.

— Ἀκόμα, ἀκόμα!...

Ξαφνικὰ ἕνας ἄνθρωπος γυμνός, ὀλόγυμος, πηδᾶ στὴ μέση, κοντὰ τους μὲ μουγκριτὸ θηρίον. Τὰ κορίτσια μὲ φωνὴ τρομάρας χωρίζονται καὶ φεύγουν, φεύγουν γρήγορα, μέσα στὰ δένδρα. Ὁ Λούμας τρέχει, τρέχει πίσω τους, γυμνός, ὀλόγυμος, νὰ τίς φθάσῃ, ἀλλ' αὐτὲς τὸν περνοῦν πολὺ, τὰ δένδρα τίς προστατεύουν καὶ γρήγορα τίς χάνει μέσα σαυτὰ.

Τρελός, τότε, ὁ Λούμας, ἀφηγιασμένος, μουτζώνοντας τὸν οὐρανό, φοβερίζοντας καὶ βρίζοντας τὸν θεὸ μὲ τὴ μπερδεμένη φωνὴ του, ὀρμὰ ἔξω, ἔξω ἀπ' τὸν κῆπο καὶ τρέχει στὰ βράγια πάνω καὶ μὲ μιὰ βλαστημιὰ στὸν θεὸ καὶ ἕνα μούντζωμα ἀκόμα στὸν οὐρανὸ ρίχνεται κάτω ἀπ' τὸν γκρεμό, ἐκεῖ ὅπου ἡ θάλασσα κάποτε, κάποτε κουρασμένη ἔσφιγγε τὰ κίματά τῆς, στὸ βράχο, σ'α βυθισμένη, σκεπτικὴ, κ' αὐτὴ, ἀπὸ κάποια ἐπιθυμία!...

ΤΑ ΓΥΑΛΕΝΙΑ ΜΑΤΙΑ

Βρίσκομαι στη φυλάκη και κατηγορούμαι για φριχτό έγκλημα. Κατηγορούμαι, πώς στις είκοσιπέντε του περασμένου μήνα, σκότωσα, δηλ. έπνιξα τη μητέρα της γυναίκας μου.

Στόν κόσμο, αυτό έκαμε κατάπληξη. "Άλλοι είπαν πώς τρελάθηκα, και ίσως να ξακολουθούν να το πιστεύουν, κι άλλοι, πώς άδικα με κατηγορούν αφού η ζωή μου πια πάντα πέρασε ανάμεσά τους, ποτέ δεν έδωσε άφορηή στην παραμικρότερη κατηγορία.

"Όμως έτσι είναι. Μ' όλα που λέν οι φίλοι και οι γνώριμοι, το έγκλημα τόκαμα και το πιο περίεργο δίχως να είμαι τρελός. Από προχτές όμως κάτι άρχισε να μου τυραννά το μυαλό μου. Μια επίμονη ερώτηση που κάνω στόν έναντό μου κι αυτός δεν είναι ικανός να μου δώσει άποκριση. Πασκίζω δηλ. να καταλάβω άν αυτό που συνέβη μπορεί να όνομαστεί έγκλημα. "Έγκλημα όπως όλα τα έγκλήματα. . . . όπως όλα τα έγκλήματα τέλος πάντων. . . . Τι σημαίνει όμως. "Ότι και να είναι τώρα πια τελείωσε. Ένα είναι μόνο βέβαιο. Έτσι που είχαμε καταντήσει όλοι μας εκεί μέσα δεν ήταν δυνατόν να γίνει διαφορετικά. . . . "Όλοι μας! Ποιό όλοι μας, εγώ και η πεθερά μου. . . . Γύρω μου όλα μ' έσπρωχναν σ' αυτό. Πρώτα-πρώτα ο θάνατος της γυναίκας μου. "Αν ζούσε η γυναίκα μου το έγκλημα αυτό δεν θα γινόταν. . . . ω βεβαιότατα και δεν θα γινόταν. Γιατί; Ξέρω κ' εγώ; Λέω πώς θα βρισκόταν πάντα μπροστό και θα μ' εμπόδιζε η παρουσία της. . . . Ποιός ξέρει όμως ίσως και τότε να τόκανα.

Τό έγκλημα ανακαλύφθηκε άμέσως τό ίδιο βράδυ. Η πεθερά μου έπειτα από τό θάνατο της γυναίκας μου τόσο είχε γίνει αλλοίωτη που φοβόταν να μένει μοναχή άκόμη και την ήμέρα. Τό έλάχιστο τη τρώμαζε, ένα βούισμα μινίγας στό τζάμι, τό πήδημα της γάτας ν' άναιβεί στό κάθισμα, την έκανε ν' ανατινάσσεται απ' τη πολυθρόνα της. Έπειδιή ήταν τυφλή και δεν ήξερε τι γινόταν γύρω της όλα τα φοβόταν. Αυτό όμως όπως είπα παραπάνω, έπειτα από τό θάνατο της γυναίκας μου. Πρωτίτερα ήταν πολύ ήσυχη. . . .

Βέβαια, τό έγκλημα ανακαλύφθηκε άμέσως τό ίδιο βράδυ. Τό μαρτύρησε η ύπηρετρια που έμενε στό δωμάτιο της πάντα για να της κρατεί συντροφιά όσο νάρθω. . . . Έτσι ήταν. Μπορούσε να ξημερωθεί στη πολυθρόνα περιμένοντάς με. Μόνο όταν εγώ έρχόμουν πηγαινε στό κρεβάτι της. . . .

Από χρόνια έπειτα από τό γάμο μας η Μάρθα πέθανε. "Όταν τη πήρα ήταν κιόλας άρρωστη.

Η πεθερά μου ήρθε με μās εντός μετά τον πρώτο μήνα. Δέ μπορούσε να ζήσει χωρία από την κόρη της, που την ήξερε κιόλα φιλάσθενη. Μια βρομάδα πριν, η Μάρθα μου είπε έτσι:

— Η μητέρα μου είναι τυφλή. Πολύ νέα άκόμη έχισε τα μάτια της. Η μητέρα μου ήταν τόσο ωραία και τόσο τόξερε που συχνά μās έλεγε, έπειτα από τό μεγάλο της δυστήγνια: «Δέ λυπούμαι τόσο γιατί έχισα τό φως μου, όσο γιατί στη θέση των

ματιών μου, που ήσαν όμορφα τώρα θάχω τις φριχτές αυτές βαθουλωμένες τρύπες». . . .

Μόνο τα γυάλινα μάτια την παρηγόρησαν. Πίστεψε πως με αυτά μετριαζόταν η δυστήγνια της. Κι αλήθεια τόσο κ' εμείς πασκίσαμε να την πείσομε πως καθόλου καθόλου δέ φαινόταν. . . .

"Όταν την προτοείδα ήταν στό σταθμό του σιδηροδρόμου, ένα χειμωνιάτικο βράδυ. Η κοπέλλα που τη συνόδευε μ' όδήγησε κοντά της. Είδα μια μεσοκαιρίτισσα κυρία με γροίφα μαλλιά ύψηλή μεγαλόσωμη με ωραία φυσιογνωμία και σεμνή φιλάσθεια. Με περίμενε ξαπλωμένη σε μια πολυθρόνα δίπλα στό τζάκι.

— Κυρία. . . ο Κύριος.

Σηκώθηκε εντός και δειλιώντας να κουνηθή στό ξένο εκείνο δωμάτιο γύρισε μόνο προς έμε τό πρόσωπό της, πυρωμένο από τη φωτιά, τείνοντάς μου τα χέρια της με χαμόγελο. Και είδα τα μάτια της! Μεγάλα καταγάλανα μάτια άντρείκελον κερφομένα επάνω μου! Γιατί μ' έβλεπε έτσι; Μου είπε: «Και η Μάρθα» μου; Της είπα: «Ήτον λίγο άδιάθετη θά την δήτε άμέσως!»—Και την κύταξα και την κύταξα κ' εγώ μέσα στα μάτια. Ένας πόνος πέρασε και σκοτεινίασε τα χαρακτηριστικά της, μια πτηχή χαράχτηκε στό στόμα της μα τα μάτια της άσυγκίνητα, μάτια πεθαμένου που απόμειναν άνοιχτά, ξακολουθήσαν να με κυτάζουν πάντα. . . .

Τό αισθάνθηκα από τη στιγμή εκείνη. Με τη γυναίκα αυτή θα μου ήταν άδύνατο να συγκατοικήσω. Τό άντελήφθηκα εντός. Άρχισα μάλιστα να κάνω σχέδια για την απομάκρυσή της. Τό κατάλαβα, στα νεύρα μου θα έπενεργούσαν όλέθηια τά κατάμπλαβα εκείνα μάτια που κυτούσαν άπλανή και επίμονα τό κάθε τί, ενώ δεν έβλεπαν, ενώ ήσαν γυάλινα. . . . Γιατί να κυτάζουν; Άφού δεν έβλεπαν, αφού είναι βέβαιο πως ήσαν γυαλένια; δεν ύπήρχε κανένας λόγος να σου κερφώνονται έτσι στα δικιά σου και να τα νοιώθεις να σου μήγονται στό μυαλό, σαν τρυπάνια.

. . . .

. . . "Όπως τό είχα φανταστεί έτσι και γίνηκε. Τα μάτια της μου κατάστρεφαν όλα μου τα νεύρα. Άπόφευγα να βρίσκομαι μαζί της, προφασίζόμεν χίλιες άφορμές και έφευγα από τό δωμάτιο που έμενε. Σα να τα φοβούμουν τα μάτια της. . . . "Όλοι οι φόβοι οί μεγάλοι που είχα δοκιμάσει μικρό παιδί, για τα φαντάσματα και τις λευκοντυμένες σκιές που περπατούν τα μεσάνυχτα στους μακρυνούς σκοτεινούς διαδρόμους των παλιών σπιτιών, τους έβλεπα να ξεκινούν από τα βιάθη του καιρού να με ξανακυριεύουν. . . . "Ποχονταν στιγμές που ύποψιαζόμουν πως έβλεπε, και την ρωτούσα άν δεν προτιμά να κλεισω τις κοιτηνές, για να μετριασθεί τό φως της κάμαρας. . . . Εκείνη έλεγε: «Ναι καταιβάσετε τους» κ' εγώ ύπάκουα σκλάβος στη γοητεία που έξασκοούσαν επάνω μου τα γυάλινα ούρανα αυτά μάτια. . . .

"Άλλοτε πάλι για ν' αποφύγω την επίδραση της δέ δίσταζα να καταφεύγω και σε χυδαιότητες άκόμη. Έπρεπε με κάθε τρόπο να πιστώ επί τέλους πως τα μάτια αυτά δεν είχαν καμιά σημασία,

κι ότι ήμουν τρελός να φοβούμαι έτσι. Έπερνα λόγου χάριν ένα καθρέπτη και καθισμένος απέναντι της έριχνα όλο τον ήλιο το φλογερό τον αυγουσιاتیκο πάνω στο πρόσωπό της, για να δω αν τὰ μάτια αυτὰ θὰ μπρέσουν ν' αντισταθούν... θὰ ξεκολουθούσαν άραγε να κυτίζουν έτσι ορθάνοιχτα; Η αίσθηση της ζέστης την έκανε να μενακινήσει το κεφάλι της για ν' αποφύγει την αίφνηδία πύρα που τής έρχόταν, αλλά τὰ μάτια έμειναν ασάλευτα και μόνο που άστραφταν περισσότερο, παίρονοντας μιὰ άδστηρότητα που με τρέλαινε. Άλλοτε πάλι την άρωτούσα: «Σα; άρέσουν αυτὰ τὰ κόκκινα ρόδα;» Και κείνη άποκρίνονταν εϋτίς: «Ναί, μου άρέσουν πολύ...» Άλλά εγώ δεν κρατούσα ούτε κόκκινα, ούτε πράσινα ρόδα!... Μιὰ φορά, αυτò όμως τόσο με τρώμαζε που παρ' όλίγον να λιποθυμίσω, ή ιδέα πως έβλεπε τόσο με είχε κυριέψει που άκροπατώντας την πλησίασα και τής άγγιξα το μάτι με το δάκτυλό μου. Ήταν σκληρό, σαν πέτρα, και δε σάλευσε καθόλου, εκείνη.

Η γυναίκα μου ήταν πολύ άρρωστη και δε μπορούσα να διώξω την πεθερά μου. Δε θάθελε να χωριστεί απ' τή μητέρα της. Και έπειτα πως να δικαιολογηθώ;... Κάποτε είπα της γυναίκας μου... «Ξέρεις θάγοράσομε τής μητέρας σου μαύρα μάτια. Δε βρίσκεις πως θὰ τής έρχονται καλύτερα;» Με κύταζε με τέτοια τρομερή κατάπληξη, που εγώ φοβήθηκα, κι' αλλάζοντας τόνο, πρόσθεσα: «Διάβαζε σήμερα για μιὰ τελειότερη κατασκευή ψεύτικων ματιών.....»

Η γυναίκα μου ήταν πάντα άρρωστη. Σερνόταν από κρεβάτι σε κρεβάτι και ή κάμαρά της μύριζε αϊθέρα και κρεόζωτο..... Βρισκόμαστε τότε στην Αίγυπτο. Τριγύριζα στην πολιτεία άσχοπα μέρα-νύχτα. Το σπίτι με τρώμαζε... Εκεί συνάντησα και τή Λότη. Ήταν για μένα ή άνοιξη στη μέση του χειμώνα. Γνώρισα μαζί της τις πιò σπάνιες χαρές. Κοντά της ένοιωθα μιὰ άπειρη ξεκούραση. Και ήμουν πολύ ευτυχισμένος... Είχαν περάσει κάπου δυò μήνες που εγώ ζούσα με τις πιò βαθιές τρέλες τής ζωής, όταν ένα πρωί έτυχε να μπò κατά τύχη στην κάμαρα τής πεθεράς μου ζητώντας κάτι... Τή βρήκα να κάθεται στη συνηθισμένη της θέση κυτίζοντας έξω από το παράθυρο.

Δυσχεροστήθηκα που την βρήκα και κινήθηκα να φύγω. Εκείνη όμως με είχε ακούσει και στρέφοντας το κεφάλι της μου λέει: «Έλατε κοντά μου, έχω να σα; ρωτήσω κάτι.» Πλησίασα. Μ' έβαλε και κάθισα στο σαμινάκι που πατούσε, και πιάνοντας τους ώμους μου έγειρε στο πρόσωπό μου και ψιθύρισε: «Την αγαπάτε την καυμένη μου τή Μάρθα;» Ανατριχίασα. Πώς μ' άρωτούσε, και πως με κύταζε! Πάγωσα. Ποιòς τής είχε πει πως εγώ αγαπούσα τή Λότη; Πώς ήξερε πως το σπίτι που έμεινε αυτή και ή κόρη της μου ήταν μαρτύριο κόλαση; Κανένας δεν ήξερε είδηση. Αυτò ήταν ένα μυστικό που το κρατούσα εγώ και ή Λότη με φόβο και λαχτάρα να μη μαθητευτεί από τον άντρα της. Και τώρα ή τυφλή τούτη με τὰ φριχτά της τὰ μάτια κερρωμένα στο νοϋ μου μ' άρωτούσε: «Την αγαπάτε τή Μάρθα μου, το γλυκό μου το κορίτσι;»...

Ένας λυγμός ανέβηκε στο λαιμό της και κάτι σα δάκρυο κύλισε από τις βροίστες των ματιών της. Είδετε σεις μάτια ψεύτικα να κλαίνε ποτέ; Εγώ τὰ είδα και έφοριξα ως τὰ κόκαλα... Έφυγα τρέχοντας. Τι να τής πώ; Άφου τάξερε όλα, τί μ' άρωτούσε με κείνα τὰ σατανικά της μάτια

Η ψεύτρα που έλεγε πως δεν έβλεπε. Όλα τάβλεπε· κι όταν εγώ έλειπα έρχόταν στο δωμάτιό μου και σκάλιζε τις τσέπες μου κι' έβρισκε τὰ γραμματά μου και τὰ διάβαζε. Και τις συνεντεύξεις μας τις παρακολουθούσε με τ' άμάξι.....

Έπειτα άπόνα μήνα πέθανε ή γυναίκα μου. Η πεθερά μου τις ύστερες μέρες δεν έφευγε διόλου από το δωμάτιο τής άρρωστης. Ούτε έκλαιε, ούτε μιλούσε. Έμεινε κουβαριασμένη δίπλα στο κρεβάτι της παίζοντας με τὰ μαλλιά τής κόρης της που ήσαν άπλωμένα στα μαξιλάρια.

Σ' έμένα δεν έλεγε ούτε λέξη. Σαν να μην ύπνηχα. Κ' εγώ ένοιωθα ένα θανάσιμο μίσος να πλανιέται παντού στο δωμάτιο εκείνο για μένα. Γιατί ήμουν βέβαιος πιά. Η πεθερά μου είχε διηγηθεί, όλη την ιστορία στην άρρωστη, και αυτή πέθανε από τή λύπη. Σαν έφυγα εγώ αυτès οι δυò μιλούσαν άργά-άργά και θλιμένα για όλη τή δυστυχία που έφερα στο σπίτι τους.

Ένα βράδυ γύρισα άργά. Θάταν ίσως τρεις το πρωί. Με μιὰ άόριστη τύψη, τράβηξα κατ' ευθείαν στο δωμάτιο τής Μάρθας να δω αν κοιμάται. Μόλις άνοιξα την πόρτα της, την άκουσα που άνάπνεε βαρειά και δύσκολα, και πλησίασα τρομαγμένος κοντά της. Τι είναι; και γιατί ή μητέρα της που καθόταν σαν πάντα δίπλα στο μαξιλάρι της δε φώναζε κανένα;.....

Φοίχη! Η πεθερά μου είχε άποκοιμηθεί. Το κεφάλι της ήταν γεμμένο πλάι, κι όπως έσκυφα, είδα τὰ μάτια της να με κυτίζουν άπειλητικά λαμποκοπώντας στο λιγοστό φως του καντηλιού. Χτύπησα το κονδούνη ξεφρενιασμένος, έκαμα θόρυβο... Η ύπνητρια έτρεξε, ή πεθερά μου έμπηξε μιὰ στριγγλή φωνή και πετάχτηκε επάνω, κι εγώ τότε με άνείπωτη λύσσα τρέμοντας όλος τής άρπαξα τὰ χέρια και τινάζοντας τηνε δυνατὰ τής φώναξα κατάνουτρα.

«Άλλη φορά όταν κοιμάσαι να βγάζεις τὰ μάτια σου! άκούς τί λέω;»

Τò ίδιο πρωί πέθανε ή γυναίκα μου, και τέσσερες μέρες άργότερα την έπνιξα, όπως είπα, ένα βράδυ τὰ μεσάνυχτα γυρνώντας από τή Λότη. Δεν τò είχα καθόλου σκοπό αυτò μορσώ να τò όρκιστώ. Τò έκαμα ύπακούοντας σε μιάν ανάγκη άνείπωτη. Άν δεν τòκανα θὰ τρελαινόμουν.

Κι άκριβώς αυτò είναι τώρα μερικès μέρες που μου τυραννά τò μυαλό: άραγε αυτò που έκαμα μορσει να ειπωθεί έγκλημα;

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟ RODIN ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ *

Με τή διάθεση ποῦ μοῦ χαρίζει μιὰ ἄρτια πλαστική συνείδηση, ἰσορροπώντας μου μιάν αἰσθησὴν ἀθανασίας φυσιολογικῆς, στήν Ὀλυμπία, μπρὸς στῆς μετώπες τοῦ Ἡρακλῆ, καὶ τὰ ἀειτόματα τοῦ Ὀλύμπιου, κοινοῦ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἥλιος σήμερα δὲν ἐξαντλεῖ τὴν αἰγιανὴ δροσιά. Ἄπ' τὰ ἀνοιγμένα παραθύρια τοῦ μουσείου, μπαίν' ἡ εὐωδιά τῶν πεύκων καὶ δυὸ τρεῖς φορὲς ἐπέσανε στὴν πλάκα τὰ πουλιά, ποῦ σήμερα πρωτοξυγιάζουν τὰ φτερά τους. Ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ μουσείου βλέπω ὡς κάτω. Ἡ γῆ εὐωδαίει καθὼς ξεσκίζεται ἀπὸ τὰ καμιατρά. Ἦσυχος ἄνεμος καὶ λιγυστός κυμαίνει τὰ χωράφια τῶν σταχυῶν. Ὁ νοὸς μου εἶνε γυμνίτης. Εἶνε τὸ ἴδιο μου κορμί. Ἀπομένω δίχως προκατάληψη μπρὸς σὲ ὅλα. Ἡ αἰσθησὴ μοῦ ὑποκαθιστᾷ τὴ σκέψη ἀπέραντα κατεβαίνοι — ἡ ἀστραπή τοῦ νεροῦ στὸν ἥλιο τῆς αὐγῆς μὲ στέλνει ἀμίλητα καὶ λούζομαι, ἐνάνια πρὸς τὸ ρέμμα, στὸν Ἄλφειό. Βγαίνοντας νιώθω τὸν ἥλιο νὰ πέρνει ἀπ' τὸ κορμί μου τὴ δροσιά σὰν ν' ἀναβράει ἀπανωθὲ μου, καθὼς ὁ τρικυμιστὸς ἀέρας ποῦ ἀνεβαίνει ἀπὸ χωράφια καὶ βουνά. — Γιὰ νὰ νοιωστῶ σὲ τέτια ἐνότια μὲ τὴ φύση καὶ τὴ σκέψη δὲν ἔχω ἀνάγκη καμιαῖς στὸν ἑαυτό μου νοσταλγίας γιὰ τὴν πραγματικότητά. Μιὰ σειρά ἰσορροπιῶν, ποῦ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ ζωτικὴ πηγὴ μιᾶς νεότητος ἀθλητικῆς, μοῦ ἀρκεῖ. Ὑπακούω, ἀλλὰ ἐλευθερωμένος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, στὸ παράδειγμα τῆς γῆς. — Ὅταν ὁ Γκαίτε ἔλεγε πὼς ἐπιφάνεια καὶ βάθος εἶνε τὸ ἴδιο, ἰσορροποῦσε τὸ πολὺ πρόβλημα τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ μὲ τὴν ὑψηλὴ ἐξυγιάνση τῶν αἰσθήσεων του. Ὁ στύλος τοῦ Δωρικοῦ ναοῦ ποῦ ἔχω μπροστά μου εἶνε τέλειο φωτεινὸν ὑπόδειγμα. Τὰ δικαιοῦματα τῆς πλάνης βασίζονται σὲ μαθηματικὴν ἀκρίβεια, στὴν χρημμένη λογική. Τὸ φανερὸ μυστικὸ τοῦ Γκαίτε, εἶνε ἡ δύναμη καὶ ἡ ἔκταση τῆς ἴδιας του ματιᾶς. — Ἡ ὀργανικὴ ἀποκάλυψη ἔχει τὸν ἀπλό καὶ αἰώνιο χαρακτήρα, ποῦ τῆς δίνει ἡ μεγαλοφυΐα κι' ἡ φύση παράλληλες καὶ ἰσορροπες δυνάμεις. Εἴμαστε ἐλεύθεροι κατὰ τὴ δυνάμη μας νὰ μνηθοῦμε συγκεντρώνοντας τὴν ὄραση μας στὸ φακὸ ἢ περνώντας τον μ' ὄση εὐκολία περνᾷ τὸ μάτι μας τὸ διάφανο τοῦ ἀέρα. Ὅταν γιὰ μωριστὴ φορὰ, ἐξακριβῶνω μέσα μου πὼς κάθε μορφή τῆς σκέψης ἀποκρίνεται σὲ μιάν ἀπλοῦστατην αἰσθητικὴ — ἔξρω ποιά δυσπιστία ξυπνῶ τριγύρα μου. — Ἀπὸ ἄλλη μεριά νιώθω, περισσότερο ἀνθισμένη τὴν ἀπλότητά μου, ἄρμονισμένη πρὸς τὴν ἄμεση καὶ αὐτόματη ἐπικοινωνία μου στὴ ζωὴ, μὲ τὴν Ἑλληνικὴ παράδοση τοῦ νοῦ, τὴ μόνη ὀργανικὴ.

Ἡ ἀκέραιη συνείδηση τοῦ κορμοῦ, ἐγάθηξε ἔπειτα ἀπ' τοὺς Ἕλληνας. Ἐκεῖ ἀκολούθησε τὸ δρόμο τοῦ ἡλίου ὡς τὸ σημεῖον, ὅπου συγκέρασε τὴ φύση καὶ τὴν ἡθικὴ στὸ νέκταρ ποῦ ἔπιναν οἱ κορυφαῖοι. Κάθε φυσικὸν ἀπόκτημα, εἶνε δυσκολότατο νὰ νοηθεῖ, γιατί ἡ ἐπιρροή του εἶνε σύγχρονα ἀναβολικὴ καὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοῦ. Ἐνα λαμπρὸν νέφος

* Ἡ συνοπτικὴ ἔκφραση τῶσων στοχασμῶν, πρέπει νὰ νοηθεῖ μπρὸς τὸ ἄρτιον δράμα τῶν ἀειτομάτων καὶ τῶν μετώπων τῆς Ὀλυμπίας, ποῦ μοῦ τὴν ὑπαγορεύουν.

κρύβει τοὺς ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἡ ὑψηλὴ ἡδονὴ εἶνε ἀπαρξασίστη. Ἐκεῖ ποῦ ἡ αἰσθήσεις ἐμάπτονται λεῖτες κ' ἐλαστικὲς σὰ σφαῖρες ἐλεφαντίνες, κάθε ἐρμηγεία εἶνε παράταιρη καὶ βιαστική. Μόνη ἡ γεμάτη ἀπὸ συνέπεια καλλιέργεια τῆς ζωῆς, ἡ ἀκοπή ἄσκησις πέρα ἀκόμα κι' ἀπ' τὸ σημεῖο ποῦ δὲν εἶνε πλέον ὁ ἀγῶνας αἰσθητός, μπορεῖ νὰ δώσει νὰ γευθοῦμε τοὺς καρποὺς τῆς σιωπηλῆς εὐδαιμονίας καὶ νὰ συντρίψουμε στὸν οὐρανίσκο μας τὴν ἀμβροσία. Κάθε ἀτομιστικὸν ἀνάγκασμα, ποῦ δὲν τὸ συνακολουθεῖ καὶ ἄσκησις καὶ ἀπόλαυση, εἶνε ἐξηγημένη, ὅμως βάρβαρη καὶ ὡσὰν τυχαία στὴ φύση ἐπιστροφή.

Ἡ ἀπολογία τοῦ κορμοῦ, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ πέρα, ἔχει αὐτὸ τὸ χαρακτηριστῆρα. Πρῶτα, μὲ τὸ νᾶνε ἀπολογία. Ἐπειτα, ὅπου δὲ σεῖεται ἄτονα ὁ θύρσος ἢ σπασμοδικά, ἔχει τὸν τόνο τῆς ἀνάρρωσης. Τὸ χέρι ποῦ ἔμεινε πολὺ στὸ γάντι αἰσθάνεται γυμνὸ τὰ πάντα ὡσὰν θωπεῖα. Ἡ Ἑλληνιστικὴ σοφία τοῦ Νίτσε, εἶνε γυμνὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό. Ἀπομεινόμερο τοῦ Ὁγκώρη, διάθεση πρὸς τὴ ζωὴ ὡς πρὸς ἓνα δῶρον ἀνεπάντεχο. Διαίσθησις τρυφερότατη καὶ ὀξύτατη, ἀλλὰ ποῦ διαφεύδεται ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἀποκατασταθεῖ ἡ σχετικὴ παθητικὴ ἰσορροπία, ὅπου ἡ ἀνάρρωσις φτάνει στὸ τέρμα τῆς, ἀλλὰ χωρὶς νᾶνε καὶ δύναμη ἢ ὑγεία. Συνακολουθεῖ μιὰ ἀνάγκη πειθαρχίας, ποῦ φτάνει μόνο ὡς μὲ τὴ θέληση τῆς δυνάμεις. Ἀλλὰ πονθενά δὲν ξέρω, νὰ προτάσεται ἀνάγκη μεταφυσικὴ στὴ φυσιολογικὴν ἀριότητα. Ἐπειτα στὴν ἐξέλιξή τῆς, ὅπως στὴν ψυχολογία τοῦ Πλάτωνα, τὴ μόνη παρουσιάσθη καὶ ποῦ βασίζεται στὴν τέλεια αἰσθητικὴ τῆς ἐποχῆς. — Ἡ θέλησις εἶνε ἄδηλη καὶ εἶν' ἄγγιχτη ὅπως ἡ νεότης, ἡ ἡδονή, ἡ διαπνοή. Ἀκαρπὴ κάθε προσπάθεια προσωποποιῆς τῆς ἢ εφαρμογῆς. Ἡ ὑγεία ἀναπηδαῖ ὀλόβολη ὡς ἡ Ἀθηνά. Σ' αὐτὴν ἀπόκειται ἔπειτα νὰ αισθανθεῖ καὶ νὰ ἀποδώσει τὴ λατρεία τοῦ ὑπερογένου ἀδελφοῦ τῆς, τοῦ Διονύσου. Τὰ μέλη του ἀπομένουνε κορμάρια, σκόρπια ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Μαινάδων, χωρὶς τὴν ὑψηλὴ τῆς ἀνασύνθεσις. Στὸν αὐλό τῆς μόνη αὐτὴ μπερεῖ νὰ μεταφέρει ἀληθινὰ τὸ κάχλασμα τοῦ νοῦ κρασοῦ.

“ Ὑπερογένεινε Ὀλύμπιε, ἡ εὐωδιά σου,
Μοῦ ἀνεβαίνει τὸ ἀπάρθενο μυαλό.
Καθάρια ἀπ' τὰ λυμένα μου ρουθούνια
Τὰ ἴσια, σὰ δίδυμον αὐλό.

Ἐσβύστηξε ἡ φωνὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου.
Καὶ παραδόθηκε σὲ λήθαργο, ὅπου
Ἄπ' τὰ τσαμπιά ἐπυργώσαν οἱ ληνοί.
Τὸ σελιρόφωτο εἶνε σὰν ἀσπίδα.
Κατέβηκα ἀπ' τὸν Ὀλυμπον ὡς σὲ εἶδα,
Χιτωνοφόσα, δίχως τὴν αἰγίδα.
Ποῦ τῶν ὄχλων σκουρᾶει τὴν καταγίδα,
Ἄδερφέ, νὰ σοῦ ἀκούσω τὴ φωνή.

Σκόβω κι' ἀκούω· ἀσάλεστα εἶνε ὅλα,
Ὁ Διόνυσε, ἀπ' τὰ ὄρη ὡς τὸ γιαιλό.
Τὸ γέλιο σου ἦρτα νᾶν τὸ τραγουδήσω,
Μὲ τὸν ἀπάρθενό μου τὸν αὐλό.”

Ἡ τέλεια ὑγεία δὲν εἶνε ἡ ἐπιστροφή στὴ φύση, εἶνε ἡ ρυθμικὴ

κατάκτησή της. Ἡ θεωρία ποῦ ἀποκαλύπτει τὴν καταγωγή μας, εἶνε λιγότερο σημαντικὴ σὲ μιὰν ἀλλαγμένη ἀπὸ σιενὸ συγχρονισμὸ συνείδηση ἀπὸ τὸ συμβούλιο τῶν Κερκόπων γύρω ἀπ' τὴν πανοπλία τοῦ Ἡρακλῆ. Θανμαστὸ ὑπόδειγμα Σατύρας, ὅταν σκορπᾶι τὸ πλῆθος τῶν πιθήκων, σὲ μιὰ χούφτα ἀπὸ καρῶδια ποῦ ὁ Ἐρμῆς ρίχνει ἀναμεσὸ τους.

I I

Τὸ πάθος τὸ «ἔξω νοῦ καὶ νόμου» ἰσορροπεῖ στὴν τέχνη τὴν Ἑλληνικὴν, δίδοντάς μας τὴν εἰκόνα, μιᾶς ἀπόλυτης γαλήνης, γιατί ἀποτελεῖ ἄμεσο στοιχεῖο της. Δὲν εἶνε σύγκρουση, ἢ ἀντινομία. Ἀλλὰ ἡ πάντοτε ἀλλομένη θάλασσα ποῦ πότε κορυφώτεται ἀπ' τὸν ἄνεμο καὶ πότε στρώνεται ὡς καθρέφτης ὁμαλή. Ἡ σοφία, ἡ τραγωδία, ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ὀλάκαυρη, εἶνε γεμάτη ἀπ' τὴν ἀλήθεια αὐτή. Τὰ δυὸ αἰετώματα πῶχω μπροστά μου εἶνε ἀνώτατον ὑπόδειγμα. Ἡ ἀρπαγὴ τῶν Λαπιθίδων ἀπὸ τοὺς Κενταύρους καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Πέλοπα καὶ τοῦ Οἰνομάου.

“Κένταυροι, ὦ Κένταυροι, μεθύσι
Γιγάντιας γύρω μου ἀρπαγῆς,
Ποῦ τὴν ὁρμὴ σου ἔχεις βυθίσει
Γενί, στὴ δύναμη τῆς γῆς!

Φλέβες γεμάτες στὸν ἀγῶνα,
Σφιχτὸν ἀγῶνα ἐρωτικό,
Χέρια ἄσιστα καὶ χωνεμένα
Στοῦ στήθους τὸ σγουρὸ καρπὸ,
Ἀγκαλιστὸ ἀλογίσο γόνα,
Πῶς νὰ σὲ πῶ, πῶς νὰ σὲ πῶ,
Ποῦσαι ὁ κισσὸς ὁ θεωρημένος,
Ἡ ρίζα, ποῦ ἀπ' τὸ χῶμα βγαίνει,
Ἡ γυμνὴ ἀγάπη, ποῦ ἀγαπῶ;

.....

Πέλοπα ὦ! Πέλοπα, μεγάλο
Τόξο μ' ἀπάρθενη ὁρμῆ,
Καθάρια βούληση, ὦ ὕγεια
Τοῦ πύκου σὲ ἄσιστο κορμί,

Ποῦ ἡ Ἴπποδάμεια στὸ πλερὸ σου
Τὸ δυνατό λυγαεὶ λαϊμό,
Στὸ ἴδιο της χῆρι ἀναλαμμένη
μ' ἓνα βαθὺν ἀνασασμό,
Βαθειὰ καὶ κάρπιμη κοιλάδα,
Ποῦ προσδοκᾶει τ' ἀδρά σπαρτά,
Ὅμοια, ἡ ἀπάρθενη φορὰδα
Στὸ βαρβᾶτο ἄλογο μπροστά!”

Τὸ πάθος εἶνε καθαντὸ, οὐσιαστικὸς τῆς τέχνης καθαρμός. Γνωρίζομε ποιά βίαια μέσα, μεταχειρίζονταν οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦνε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Ἀλλὰ τὰ ἴδια μέσα τὰ ἔξω νοῦ καὶ νόμου, τοὺς ὑψώνουνε πλησιέστερα στὴν ἄρτια δημιουργικὴ συνείδηση. Τὸ πάθος ἀρρωγὸ τοῦ νοῦ, ὁ Γανυμήδης, ποῦ ἔβαλεν ὁ Δίας ἀπάνω του τὰ μάτια, γιατί ἐκείνος

ὑψωσε τὰ βλέμματα στὸν οὐρανό, ὁ Παντάρκης, μπρὸς στὴν ὀλημία τοῦ Φειδία συνείδηση.

“Χάδι τοῦ πλάστη ἀσόνταρτο
Σὰ σὲ ἀργυρὸ κορμί
Νέας λεύκας. Λήθη καὶ θεωρία:
Βαθειὰ ἡ γαλήνη. Τὸ κορμί
Καθρέφτης στὴν ὕγεια.
Τώρα, ἡ ἀτάραχη αἰσθησι,
Λειπνᾶι με τοὺς Θεούς.”

III

Μπρὸς στὴ γαλήνη τέτιων ἔργων, ποῦ ἀναπαύονται τὰ μάτια μου, ὡσὰ νὰ φεύγει ἀπαιωθὲ τους μιὰ αἰωνία δροσιά, στοχάζομαι στοχασμοὺς διάφορους σὲ βάθος κατὰ τὴν ἐνόραση ποῦ φέρνουν, πότε ἀναπνεύοντας σὰ γιὰ νὰ σκλαβῶνω τίς περαστικὰς πνοάς, βαθυὰ, καὶ πότε ἀγίνοντας νὰ πνέει στὸ πρόσωπό μου, ἡ ἄσπρη θωπεία. Καὶ θυμᾶμαι — τέτιες ὄρες ἔρχεται καὶ ἡ θύμησι μὲ τὸ τρικέμισμα τῆς πεταλούδας νὰ σταθεῖ στὸ μέτωπο, ἐνῶ ξεφυλλίζω τὸν «Ὀλύμπιο Δία» τοῦ Quincy, ποῦ μὲ μαθαίνει τὴ θεία τέχνη τοῦ ἐλεφαντοκόκκαλου, πῶς πρὶν ἔλθω ἐδῶ εἶχα ὑποσχεθεῖ νὰ στεῖλω μιὰ συνέχεια τῆς κουβέντας, ποῦ ἐτυπώθηκε, μὲ τὸ Rodin.

Κατεβαίνοντας ἀπ' τὸ ἄλογο, τὸ ζωντανὸ τραγοῦδι αὐτό, ποῦ δὲν κουράστηκα ποτὲ ν' ἀκολουθῶ, στὸν πλούσιο του κα' ἀνάλαφρο ρυθμό, ὅταν τὸ ζῶον εἶνε εὐγενικό, μὲ μιὰ ἀλαφρόδα μὲς τὰ σπλάχνα μου, ἀπὸ τὸ λουτρὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸν ἀγέρα τῆς ἀγῆς, ποῦ εἶνε σὰ νᾶπια πρόσφατα πηγαῖο νερὸ κα' ἀκόμα νὰ τὸ νιώθω μέσα μου ν' ἀνακλαδίζει τὴ δροσιά του, μπορῶ νὰ θυμηθῶ, πῶς, ἐνῶ τριγύριζα στὸν κῆπο τοῦ τεχνίτη, τότε ξάγνου ἐστράφηκε καὶ μοῦ εἶπε:

— Φαίνεστε, πῶς ἔχετε, πολὺ ἀσκημένο, τὸ κορμί.

— Δὲν ἦταν δυνατό, νὰ σὰς διαφύγει αὐτό, τοῦ ἀπάντησα· ἀλλὰ ἡ ζωὴ τῶν πόλεων, μοῦ κατὰστρεψε νομίζω, ἐκείνο, ποῦ μὲ ἀπίστευτην ἐπιμονὴ ἐζήτησα ἄλλοτε. Μόνος μου, ὄνειρεύτηκα γιὰ τὸν ἑαυτό μου, τὴν παλαίστρα, ὡς στὸ σημεῖον ὅπου ελεῖα καὶ σὺγκρουση τοῦ νοῦ καὶ τοῦ κορμοῦ μου. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πῶς ἀπὸ τότε εἶνε πολὺς καιρὸς.

— Γιὰ κάθε τί χρειάζεται ἀσκησι, ἀδιάκοπη ἀσκησι, μοῦ ἀπάντησε.

Ἀλλὰ ἴσως τὴ στιγμὴν ἐκείνη, νὰ μὴν ἔβλεπε τὸ «ἐλεόν μακριὰ» καὶ τὸ «πιὸ πέρα ἀπ' τὸν ἀγῶνα», ποῦ ἐστοχάζομουν ἐγώ.

Τὸ ἀτελεῖ του ἦταν γεμάτο ἀπὸ τὰ πρότυπα τῶν ἔργων του, ποῦ εἶνε σπαρμένα στὰ διάφορα μουσεῖα τοῦ κόσμου. Κ' ἔχοντας μπροστά μου, μαζεμένη τόσην ἐργασία, ἴσως μποροῦσα νὰ τὴν ξεχωρίσω στὴν ἀλήθεια της. Καὶ δὲν διατάζω πιά νὰ ὁμολογήσω τὴν ἐντύπωσή μου, ἀπ' τὴν ἀσύγκριτην ὑπεροχὴ του στὸ «πορτραῖτο». Εἶνε ὁ Balzac, εἶνε ὁ Chavannes, εἶνε ὁ Hugo τοῦ Μουσείου τοῦ Λουξεμβούργου. Ἀναγνωρισμένη γενικά εἶνε ἡ ἐπιστήμη του, σὰν ἀνατόμου, ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Ἀγγέλο καὶ πέρα. Ἀλλ' αὐτὸ γίνεται ὑπέριστα αἰσθητὸ σὰ μικρὰ του κορμάτια. Πιὸς θὰ ξεγάσει, τὸν ἀγῆνα τοῦ Victor Hugo, θαῦμα ἐκφρασεως, στὴν κλίση του, ποῦ εἶνε σὰν ταῦρου, ποῦ τὰ νεῦρα του ἐφουσκώσανε, τραβῶντάς τὴν φορτάμαξα τοῦ δυνατοῦ ταλάντου του; Ἡ τὴ λιτότητα τῆς ὄψης τοῦ

Chavannes, ἢ τοῦ Balzac τῆ δυνατῆ ἀγωνία, γιὰ νὰ ὑψωθεῖ πρὸ ἀπάνου ἀπὸ τὴν κομφοδία τῶν ἀσπῶν, ὁ ἴδιος αὐτὸς ἀσπός;

Καὶ τὰ τελευταῖα τοῦ πορτραῖτα γυναικῶν ἔχουν χυμῆνο ἀπάνου τους, τὸ φῶς τῆς τρυφεράδας, ὅπου πέρνει ἡ γυναικεία μορφή, ὅταν στεγνώνουνε τὰ δάκρυα καὶ φαίνεται ξυλαφρωμένη καὶ γαληνεμένη, μὲνα ἄξαφνο μαλάκωμα τῶν χαρακτηριστῶν, σὰν καρπὸς κομμένος μόλις χάσει ἀπ' τῆ σγουράδα του καὶ ὠριμάσει καὶ μυροβολήσει, ἔξω ἀπ' τὸ κλαδί.

Κι αὐτὸ εἶνε πλέον ἡ ἴδια του θωπεία (Ἐπαφος Ζεὺς), ἡ ἴδια τρυφεράδα του, χυμῆνη σ' ὅτι ἀγγίζει, καθὼς πέτρα κάτου ἀπὸ τρεχάμενα νερά, τὸ ζωντανὸ ρέμα τῆς ἀφῆς ἐνὸς σοφοῦ χειροῦ, ὅπου θωπεύει ἀγαπημένα πρόσωπα.

Στοῦ ἔρημου μουσεῖου τίς αἰθουσες, γυρίζει ὡστόσο κέρχεται κάποτε σιμά μου, ἐνῶ σημειῶνω αὐτὰ τὰ λόγια, μιὰ σεμνὴ καὶ ὠραία κυρία πῶκαμε μαζί μου τὸ προσκύνημα, ὡς ἐδῶ.

Δείχνοντάς μου, τὸ κορμί τοῦ Πέλοπα, μοῦ λέει.

— Μόλο ποῦ στοῦ ἀέτωμα, ὁ θῶρακας τοῦ Πέλοπα, εἶταν μὲ ἀσπίδα σκεπασμένος καὶ ἡ πλάτη δὲν φαινόντανε καθόλου, κωτῆχτε τὴν τελειότη τῆς ἐκτέλεσης. Ὁ τεχνίτης δούλεψε γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅλο τὸ σῶμα, τέλειο, ἀδιαφορῶντας ἂν θὰ σκεπαστεῖ ἀπὸ τὴν ἀσπίδα ἀπὸ τὸ τεῖχος τοῦ ἀετώματος, ἢ ἀπὸ τὴν ἀπόσταση. Τόσο ἐνάντια ἀπ' τοὺς σημερινούς τεχνίτες, ὅπου ἀφίνουν ἀδούλευτο, ὅτι δὲν τοὺς φαίνεται φτιασμένο γιὰ τὰ μάτια.

— Μιὰ ιδιότητα τῆς τέχνης τοῦ Rodin, ποῦ τράβηξε ἀπ' ἀρχῆς τὴν προσοχή, γιὰ τὴν καινοτομία ποῦ παρουσίαζε, εἶνε ἡ σὰν ἀδούλευτη αὐτὴ ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἔργου. Ἐνα μὲ τὴ σύλληψή του, ἀποτελεῖ ὡστόσο τὴν τελειότητά του. Εἶνε μυστικὸ του, ποῦ θὰ πάρει ἀθέλητα μαζί του, γιὰτὶ κάθε μίμηση ποῦ νῆαδα, εἶνε οἰκτρά ἀποτυχημένη. Ὅχι μόνο ἐκεῖ, ὅπου ἀποφεύγει, ὅταν εἶνε τέλεια ἀνατομικά ἢ διάθεση τῶν μυῶν, τὴν ἱκανοποίηση μιᾶς λείας ἐπιφάνειας, ἀλλὰ στὴ βάση τῶν πορτραῖτων του ἢ τῶν ἄλλων τοῦ ἔργου ἢ ἀρμονία τους μὲ τὸν ὄγκο καὶ τὸ σχάλισμα τῆς πέτρας εἶνε ἀσύγκριτη καὶ σὲ βαθμὸ ὑψηλότατο, «κατὰ τὸ παράδειγμα, τῆς γῆς». — Θυμοῦμαι τὸν Ἀπόλλωνα του. Τὸ σῶμα του ξεβγαίνει ἀπὸ τὸ μάρμαρο, ὄχι μὲ τὴν ἐντέλεια τοῦ σχεδίου ὅπου τὸ ξεχωρίζει ἀπάνου του, ἀλλὰ βυζαίνοντάς το καθὼς δυνατόκορμος κισσός, μὲ μύριες λεπτές ρίζες, ἕνα σῶμα, ὁ βράχος καὶ ὁ Θεός. — Δὲν εἶνε καθόλου ὀρθὸ νὰ συγκρίνομε, χάρις στὶς ἀνάλογιες, ὅπου γεννιῶνται μέσα μας ἀπὸ τὴν εὐκαιρία, τὰ ἔργα καὶ τίς ἐποχές. Καὶ γιὰτὸ δὲν ἔχει θέση ἐδῶ καμμιά προτίμηση.

Τὸ θαυμασμό μου αὐτὸ, εἶπα τότε στὸν τεχνίτη. Μοῦ ἀπάντησεν:

— Ἡ ἀτμόσφαιρα ἐνὸς ἔργου, εἶνε τόσο πραγματικὴ καὶ ἀπτή, ὅσο τὸ ἔργον ὅπου λούζεται σ' αὐτή. Πρέκει ὁ τεχνίτης νὰ κρατεῖ στὸν ἀέρα τῆς σύλληψης του τὸ ἔργο του, ἀλλιῶς τὸ ἀπονεκρῶνει. Ἡ συγκίνηση ποῦ περιβάλλει καὶ τὴ σύλληψη καὶ τὴν ἐκτέλεση, εἶνε συντροφίμα ἀπαραίτητο ἀπ' τὸ ἔργο. Καὶ σήμερα εἶνε πώτερο αἰσθητή.

— Ἡ ὀρχήστρα ποῦ πλουταίνει τὸ καθάριο μέλος, εἶπα ἐγώ.

— Τὸ πλουταίνει, τὸ ἐρημηγεῖ καὶ τὸ δυναμώνει, ἐπρόσθεσε.

«Ὅταν τὸν ἐχαιρετοῦσα γιὰ νὰ φύγω, μ' ἐπαρακάλεσε νὰ περιμεῖνω μιὰ

στιγμή. Ἄνοιξε ἕνα μικρὸν ἀρμάρι καὶ φοῦ ἔφαξε λιγάκι ἔβγαλε ἀπὸ μέσα, μιὰ μικρὴ φωτογραφία του. Ἐγραψε ἀπάνω τῆς δυὸ λόγια καὶ μοῦ τὴν ἐπρόσφερε. Τὸν εὐχαρίστησα θερμά, ζητώντας του τὴν ἄδεια νὰ τὸν βλέπω.

— Δὲν ἔχετε, παρὰ νὰ μ' εἰδοποιεῖτε, ἀπάντησε.

Κ' ἐκαληνύχτισα.

Τώρα μπροστά μου, ἔχω τὸν «ψηλόκλινο κρίνο τοῦ Ἐρημῆ.»

«Πίδακα ἀστέρηστε, βλαστάρι
Δήλιο, ἀσήμι καὶ λογάρι,
Πολὺ ψηλὴ μου φοινιά,
Κρίνε τῆς ζωῆς, γλυκιά μου χάρη,
Γοργὸν ἀνάλαφρο ποδάρι,
Ἡ ὠρα σου, νάτη, ἡ μυστικιά!

Κ' εἶπα: Θὰ στρώσομε ἕνα σιάδι,
Τὴν ταραγμένη τὴν καρδιά μας,
Μὲ τὸ χαμόγελο νάφθει,
Μὲ τὸ χαμόγελο νὰ φύγει.
Κι ὅλη ἡ ζωὴ, εἶτανε σὰ λίγη
Καὶ σὰν αἰῶνια εἶχε ἀπλωθεῖ.

Γιατὶ ἡ κοιλιὰ του εἶνε λειβάδι,
Κρίνων λειβάδι, ὅπου φωταῖει
Ἐνα ἀνοιξιάτικο ἀγρινό,
Γιατ' εἶνε ἡ σάρκα του ἀσφοδεῖλι,
Ποῦ τὴ φωταῖει χρυσὸ ἕνα δεῖλι
Ἀπὸ Ἀγνουστιῆτικο οὐρανό!

Καὶ τὸ πλευρὸ του, ὡσὰ φτεροῦγα
Κύκνον' τὰ οὐράνια τοῦ εἶνε ροῦγα,
Χρυσόταρσος γιὰ νὰ περνᾷ,
Ὅμιρε, γλάρος δὲ σοῦ ἐφάνη,
Πάνω ἀπ' τὰ πέλαγα πῶς φτάνει,
Στὴν ἀρμη πέφτοντας πυκνά;

Στὸ χέρι, ἂν τῶλειπε, ὅλο ρῶγα
Ξανθὴ, τὸ ἀμβρόσιο τὸ σταφυλί,
Γιὰ τοῦ Διονύσου τὴ χαρὰ,
Τὸ βλεφαρό μας χαιδολόγα
Τὴ σάρκα του, ἀνοῖγαν τὰ χεῖλη,
Τὸ θάμπωμα μας κιὰν δὲ μίλει
Παρὰ στὰ μάτια τὰ γλαρά.

Μόνο εἶπα: ἰδέστε τὸν ἀγῶνα,
Ὅπου ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ γόνα
Ὡς στὸν ἀπάρθενο λαμό.
Ὁ ἔρωτας εἶνε ὁ καρπισμένος,
Σ' ὅλη τὴ γλύκα ἀλαφρωμένος,
Σὲ κάθε ἐρωτικὸ καμμὸ.

Τὸ ἰχώρ διαφέγγει ἀπὸ τὰ σπλάχνα—
Ναράζει καὶ στὸ σαλεμά του

Σά ροδισμένη ἀνατολή
Καὶ τῶστεϊλα τὸ μήνυμά μου.
Πῶς μένει στὸ κρουστάλλι ἡ ἀγνα,
Στὸ μαρμαρό του μένει ἀπάνω,
Τὸ φτερωμένο μου φίλι!

Τὸ δειλινὸ εἶνε, σά χρυσὸς καὶ ἐλέφαντας στὴν Ὀλυμπία. Οἱ μετώπες τοῦ Ἡρακλῆ εἶνε βοθισμένες σὲ μιὰ θεία σκιά. Ὁ Ἡρακλῆς, ἀγένειος ἔφηβος, μὲ τὴν ὄψη ἀκουμπημένη στὴν παλάμη, ἡμερα γερτῆ, πατώντας μὲ τὸ ἴσιο ἐφηβικὸ ποδάρι, ἀνάλαφρο, τὸ νιὸ ξανθὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας σὰν νὰ ὄνειρεῖται τὰ ἄθλα ποῦ μέλλει γιὰ ν' ἀθλεύσει. Καὶ παρακεῖ, ἄντρας στὴν ὑπέρτατη ἄσκηση, ἀνεβαίνουντας ἀπὸ τὸν Ἄδη μὲ τὸν Κέρβερο, μ' ὄλη τὴ θλίψη, τὴν ἀγάμνια καὶ τὴ νήστια, ἀπ' τὰ σκοτάδια τοῦ τραχύ-τατοῦ του ἀγῶνα, καὶ στὸ πρόσωπο καὶ στὸ κορμί. Καὶ δὲν ξέρω πῶς, καθὼς βραδυνάζει, μπροστὰ στὴ μετώπῃ αὐτῆ (ὡς μοῦ συγχωρηθεῖ ἡ ἄκαιρη ἀνάμνηση), μῶρχεται στὸ νοῦν ὁ Dante ποῦ ἀναβιάζει τὸ σκληρὸ ὄραμά του, τὸ ἄγιο φῶς τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶνε ἴσως, γιὰτι ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπερβλη-τικότητά της, διαβλέπω στὴ λατρεία τῶν ἄθλων, τοῦ Ἡρακλῆ, ἓνα ἠρωϊκὸν ἀσκητισμὸ, ἓνα θεῖο πρωτόγονο μυστικισμὸ.

"Ἐξὼ μὲ περιμένει ἡ σκιά κ' ἡ εὐδαιμονία. Ἀκούγω κίττιο μοσχαρίσιο, τρυφερὸ καὶ ἀργόπορο μονακητὸ, στὸ βραδυνὸν ἀέρα. Ξέρω τὴν κοιλιάδα καὶ μὲ τὸ χᾶδι, ἀνάμεσα στὰ ρεῖτια, βρισκω στὰ σκοτάδια, τὸ χαμόπευκο, τὸ σοκοῖνο καὶ τὴ λυγαριά. Στὴν ἠσυχίαν ἀξάινει ὁ βόγγος τοῦ Ἄλφειοῦ. Πέρα ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ ναό, ὁποῦ ἄλλοτε ἦταν ἀργαστήρι τοῦ Φειδία, πῶς νὰ ξεπλωθῶ, χωρὶς ἄλλη ἐπιθυμία, καθὼς οἱ ποταμοὶ ποῦ εἰκόνιζαν στὴν ἄκρη τῶν ἀετωμάτων, οἱ Ἕλληνες τεχνίτες.

ΘΑΥΜΠΙΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 1912

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

ΑΝΘΡΩΠΗ

Ἡ μονότονη ζωὴ ποῦ πέρασε γιὰ λίγους μῆνες στὸ νησί ὁ Στέφανος—ὑστερ' ἀπὸ χρόνια—ἄρχισε νὰ τὸν κοινράξῃ. Βαρέθηκε ν' ἀκούῃ περὶ τὶς στερεότυπες κουβέντες τῆς μητέρας του, νὰ χαιρετᾷ τοὺς ἴδιους τοὺς γειτόνους, νὰ νοιώθῃ τὰ ἴδια τὰ αἰσθη-ματα, καὶ ν' ἀπολαβαίνῃ ἀνάλογα τὸ ἀγνάντεμα μιᾶς ἴδιας φύσης.— γΣτενή ζωὴ, περιορισμένη, δίχως δράση, δίχως κίνηση. Καὶ νοστάλ-ησε ξανὰ τὴν Πολιτεία.

Μὰ ὡστόσο εἶχε καὶ τὴν ἔννοια τῆς Αὐγῆς. Τί θὰ γενόνταν ἡ ἀγνή παιδοῦλα ἅμα θάφεινε; Δὲ ζοῦσε τώρα μοναχὰ ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ τὴ συντροφιά του; Δὲ νόμιζε πῶς δίχως του, ἀδύνατο νὰ ζήσει ἀφοῦ τὸν ἀγαποῦσε τυφλά, εἰδωλολατρικά, ἀτέραντα;

Κι' ὅλ' αὐτὰ, γιὰ ἓνα μικροσοφῆτο φίλι ποῦ σὲ μιὰ στιγμὴ ἀδυναμίας, κ' ὑστερ' ἀπὸ τόσο καιρὸ, δάκρυα, πικράκλυσες καὶ

καῦμούς, τῆς ἔδωκε στὸ στόμα! Μὰ γιὰ τὴν Αὐγὴ, τὴν ἀσυννέ-φιαστη ψυχὴ της καὶ τὴν ἄδολη καρδιά της, ἓνα φίλι τοῦ Στέφανου— τοῦ ζωτικῆ καὶ τοῦ περήφανου—δὲν ἦταν ὄρκος, καὶ ὑπόσχεση, καὶ ἀρραβώνας;... Καὶ μέσα στὸ μυαλό της, ἀδιάκοπα στριφο-γυρίζανε, σχέδια, ὄνειρα καὶ χίμαιρες...

"Ἦρτε κ' ὁ Νοέβρης. Ἡ γαλήνη πλάκωσε ξανὰ τὸ ρημονῆσι. Οἱ ταξιδιώτες ποῦ κάθε καλοκαῖρι ἔρχονται νὰ τοῦ δώσουνε ζωὴ, γυρίσαν πάλι, μὲ τὰ πρῶτα κρύα, στὶς δουλιές τους.—Στὴν Ἑλλάδα, στὴν Αἴγυπτο, στὴ Ρουσία.—Κι' ἔμεινε πάλι τὸ νησί, μὲ τοὺς ἀτόμαχους εἰσοδηματεῖς, τὶς γριές—χῆρες οἱ περισσότερες ποῦ χάσανε στὴ θάλασσα τοὺς καρβοκάρηδες τους—τοὺς δυὸ γιατροὺς, τοὺς πέντε του δασκάλους, καὶ τὶς ἓνα δυὸ χιλιάδες ὀξωτάρηδες ποῦ μένονν στὰ χωριά ὅλο τὸ χρόνο.

"Ὅλο τὸ χειμῶνα, ἔτσι περνάει τὸ νησί: ἀθόρυβο, σιωπηλὸ—σὰ νυσταγμένο. Ἐνα εἶδος νάρκης τὰ πάντα ἀποσκεπάζει, ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ποῦ συγοπεράτητοι πάνε στὸν καρνέ, νὰ πιθῶνε τὸν καρφὲ τους, καὶ νὰ σρωθοῦνε στὴ λιμαδά ὄρες κ' ὄρες, λιγόλογοι, σὰν κουρασμένοι, ὥσαμε τὰ ζῶα ποῦ κ' αὐτὰ γάθιμα τραβοῦν τὸ δρόμο τους, μὲ χαμηλωτὰ κεφάλια καὶ συλλοισμένα μάτια.

Ἀποκλεισμένοι ἀπ' τὸν ὄξω κόσμο, δίχως ταχτικὴ συγκοινωνία, δίχως εἰδήσεις, ἀγνοοῦνε τὸ τί γίνετα ἄλλοῦ. Μάλιστα, τοὺς περισσότερους οὔτε τοὺς ἐνδιαφέρει καν. Νομίζουν πῶς ἡ γις ἀρχίζει ἀπ' τὴν ἄκρη τοῦ νησιοῦ τους, γιὰ νὰ τελειώσῃ στὸ λιμάνι του, τὸ χαμηλὸ—τὸ καίκοστολισμένο. Πέρ' ἀπ' αὐτὸ, τὰ πάντα εἶνε θολά, ἀβέβαια, σβυσμένα:—Ποιὸς νὰ ξέρῃ! ἄγνωστο. Μυστήριον...

"Ὅστόσο μερικοὶ, περιμένουν μὲ λαχτάρα, κάθε τόσο, τὸ μικρὸ βαπόρι, ποῦ φέρνει τὸ ταχυδρομεῖο. Μὰζὺ τους κ' ἡ Αὐγὴ, ποῦ τώρα περὶ δὲ ζοῦσε παρὰ μὲ τὴν παρηγοριά τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ἀγαπημένου.

Στὴν ἀρχὴ ἔλαβε μερικὰ γράμματα, περισσότερο φίλικὰ παρὰ ἐρωτικά. Ὑστερα, σιγὰ σιγὰ, ἀγοῦσανε ὡστόσο ἐφτασε νὰ μὴ λαβαίνῃ παρὰ κάθε δυὸ μῆνες μιὰ φορὰ καὶ σπανιότερα ἀκόμα.

Τὸ μαρτύριον τῆς ἀνησυχίας, τῆς ἀμφιβολίας ἄρχισε νὰ τυραννῆ τὴν τρεμιάμενη ψυχὴ τῆς ἐρωτεμένης. Ὅστόσο πάντα, μὴ θέλοντας νὰ πιστέψῃ πῶς ἦταν δυνατὸ ὁ Στέφανος—ὁ Στέφανός της—νὰ τὴ ξεχάσῃ, τοῦ γράφε ταχτικὰ κάθε βδομάδα, κίτι πονεμένα γράμ-ματα, σὲ τετράγωνο βυσσινὶ χαρτί, γιομάτ' ἀγάπη, καλοσύνη, πίστη κ' ἐγκαρτέρηση.

*

Μὰ μόλις μπῆκε στὸ βαπόρι ὁ Στέφανος, κ' ἔχασε ἀπὸ τὰ μάτια του, τὰ ξερά βουνὰ καὶ τὸν ἀπάνεμο γυιλό, ποῦ τόσες θύμηςες τοῦ κρατοῦσαν στὸ νησί, ἄρχισε νὰ μετανοιώνῃ, γιὰ τὴ στάση ποῦ ἄθελα κράτησε ἀγνάντια στὴν Αὐγὴ. Γιατί ν' ἀφίσῃ νὰ νομίσῃ πῶς τὴν ἀγαπᾷ; Κ' ἦταν δυνατὸ ποτέ νὰ σκλαβωθῇ αὐτὸς μέσα στὰ δίχτυα τῆς παντριᾶς, στὴν ἀγκυλιὰ μιᾶς κόρης, ποῦ

μπορούσε νά'ναι ὁμορφὴ καλὴ καὶ τίμια μὰ πὸν δὲ θ' ἀνταποκρίνονταν ποτέ — γιατί δὲ θὰ μπορούσε — στίς μεγάλες ἀπαιτήσεις πὸν εἶχε αὐτὸς ἀπ' τῆ ζωῆ, στ' ἀψηλά του σχέδια, καὶ στίς πλατειῆς φιλοδοξίες του; Βρισκόντανε στὴν ἡλικία, πὸν χιμοὺς νοιώθουμε νὰ ξεχειλίζουν μέσα μας, ὁρμῆς νὰ μᾶς τραντάζουνε, πόθους νὰ μᾶς τυραννοῦνε. Καὶ βιαζόμαστε νὰ δοκιμάσουμε τὴ Μοῖρα μας, γιατί θέλουμε νὰ δοῦμε, ἂν θὰ σβύσουμε ἀπ' τὴ μετριότητα, ἂν θὰ σπάσουμε ἀπ' τὴν ἀποτυχία, ἢ ἂ θ' ἀγγίξουμε τὴ Δόξα...

Οἱ σκέψεις τοῦτες, ἀτέλειωτα ἀπασχολοῦσαν τὸ Στέφανο, τὶς μέρες τοῦ ταξιδιοῦ του. Ὅταν ὅμως πάτησε στὴ Μεγάλῃ Πολιτεία, κ' ἐνοιώσε ξανά τὴ γιγάντια πνοὴ τῆς ἀνθρώπινης πάλης, τὴν τεράστια προσπάθεια τῆς ἀνθρώπινης φιλοδοξίας, τέντωσε τ' αὐτὶ του κ' ἄκουσε τὸν ἀργὸ κ' ἀδύνατο παλμὸ τῆς ἀνθρώπινης χαρᾶς, τὸν πολλαπλὸ κ' ἀμέτρητο ρυθμὸ τῆς ἀνθρώπινης θλίψης, ἀμέσως ξέχασε τὰ πάντα, καὶ νηοὶ καὶ Μάνα καὶ Αὐγὴ. Βρῆκε πάλι τοὺς φίλους, τὰ βιβλία, τὰ κονσέρτα, τὶς γυναῖκες καὶ τὶς ἐκδρομῆς.

Καὶ ῥίχτηκε δυνασμένος πάλι θέλοντας ν' ἀπολάβῃ ὅλες τὶς ἡδονές, νὰ βουτήξῃ σ' ὅλες τὶς ψυχές, καὶ νὰ περάσῃ ἀπ' ὅλα τὰ κορμιά. Νὰ ὑποδουλώσῃ ὅλα τὰ ὄνειρα, νὰ γαλβανιστῇ ἀπ' ὅλες τὶς χιμῆς, καὶ νὰ σπαράξῃ ἀπ' ὅλους τοὺς πόθους. Νὰ νοιώσῃ ὅλους τοὺς ἐνθουσιασμούς, κ' ὅλες τὶς ἀπογοήτειες, ὅλες τὶς πίκρες, ὅλα τὰ μεθύσια κ' ὅλες τὶς ἀπελπισίες! Προσπαθοῦσε νὰ ζήσῃ μὴ ἔντονη, πλατειὰ ζωῆ, διανοητικὰ καὶ σωματικὰ. Γι' αὐτὸ, τὸν τραβῆξαν οἱ γυναῖκες μὲ τὰ πλοῦσια κορμιά, οἱ κόρες μὲ τὶς παράξενες ψυχές καὶ τὴ φανταστικὴ τους παρθενιά, οἱ πόρνες μὲ τὶς νεκρῆς καρδιές, οἱ ἄντρες μὲ τοὺς ἰδιότροπους χαραχτήρες, τὰ βιβλία μὲ τὰ σκοτεινὰ νοήματα, τ' ἀπροσπέλαστα στὸν ὄλο.

Οἱ τρόποι του, ὁ χαραχτήρας του, τὸ ἔξωτερικὸ του, τοῦ κερδίσανε πολλῆς συμπάθειες στὰ διάφορα στρώματα πὸν σύγχαζε. Καὶ σιγὰ σιγὰ, ὁ Στέφανος, δίχως νὰ τὸ νοιώσῃ, μεθυμένος ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπιτυχίες του, ἐγείνει ἕνας ἀδιόρθωτος ἐγωϊστῆς. Ἐνας ψυχρὸς ντιλετιάντης, βιβλίων, κορμιῶν, ψυχῶν, κ' αἰσθημάτων. Κάθε τί, πὸν τὸν πλησίαζε, γινότανε γι' αὐτὸν, ἀντικείμενο ψυχολογικῆς μελέτης. Καὶ δὲ δίσταζε καθόλου, νὰ γυμνώσῃ μ' ἕνα ἀφάνταστο κυνισμό, ὅλες τὶς ψυχές πὸν τὸν σιμώνανε — καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλες τὴ δική του — γιὰ νὰ γνωρίσῃ ὅλες τὶς καλοσύνες κ' ὅλες τὶς δολερότητες, ὅλες τὶς πίστες κ' ὅλες τὶς προδοσιές, πὸν κρηβόταν μέσα τους. Κ' ἔτσι συχνὰ ἔχανε ἕνα φίλο, ἢ ἔκαμνε μὴ ψυχὴ ἀγαπημένη νὰ πονῇ. Μὰ ἦτανε τρομαχτικὰ εὐλκρινῆς, καὶ δὲ μπορούσε διαφορετικὰ νὰ κάμῃ. Μὴ ἀδιάκοπη μανία τὸν ἐσπρωχνε νὰ μάθῃ, νὰ γνωρίσῃ ὅλα, τὸ κάθε τί. Δίχως μέτρο κ' ὑπολογισμό, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ μέλλον.

Κι' ὅλ' αὐτὰ γιατί ὁ Στέφανος, εἶχε δηλητηριαστῇ! Λογῆς, λογῆς, ἐπίδρασης, ἐντύπωσης, ἰδέες περῶσαν πάνω ἀπ' τὴ ψυχὴ του, καὶ τῆς ταράξαν τὰ γαλήνια νερά. Δὲν ἦταν πειὰ τὸ παιδὶ τῶν δεκαπέντε χρόνων, τὸ καμάρὶ τοῦ νηιοῦ. Πέρασε ἀπ' ἄλλους τόπους, κίτσοξε ἄλλους ἀνθρώπους, ξεφύλλισε παράξενα βιβλία. Καὶ τώρα πειὰ

κατάντησε ἕνα ἰδιότροπο πνεῦμα, μὴ ἀσήσυχη ψυχὴ, μὴ ὑστερικὰ ἰδιοσυγκρασία: Μποροῦσε νὰ μελαγχολήσῃ σὲ μὴ σάλα διασκέδασης, νὰ ταραχτῇ ἀπὸ ἀμαρτωλῆς ἰδέες μέσα σ' ἐκκλησιά, νὰ μείνῃ ἔξαιτιζὸς μπροστὰ σὲ μὴ ψυχὴ ἄρρωστη, ἀφανισμένη ἀπ' τὴν ἀμαρτία, νὰ νοιώσῃ ἡδονῆς ἀνατριχίλες γιὰ ἕν' ἀγνὸ κορίτσι δώδεκα χρόνων, ν' ἀρίσῃ ἀνέγγιχτο ἕνα κορμὶ πὸν τοῦ δινότανε, νὰ κλάρῃ ἀφοῦ ἀπόκρουσε ἕνα ἔρωτα πὸν τοῦ ἐκδηλώθηκε!

Κ' ὕστερα, ἅμα εὐχαριστοῦσε τὸν ἐγωϊσμό του, χόρταινε τὴν περιέργειά του, κούραζε τὰ νεῦρα του, ἐξαντλοῦσε τὶς συγκινήσεις του, εἶχε περιόδους νάρκης, ἀπογοήτειης, πίκρας κ' ἀπομόνωσης. Τίποτα δὲν εἴρισκε χάρη μπροστὰ στὰ μάτια του, πὸν ξεχειλίζαν ἀπὸ ἕνα ἀπέραντο σαρκασμὸ γιὰ ὅλους, γιὰ τὰ πάντα. Ἀπόφευγε τοὺς φίλους του γιατί τοὺς εἴρισκε γελοίους, ἔδιωχνε τὶς φιλενάδες τους γιατί οἱ ψυχῆς καὶ τὰ κορμιά τους, δὲν τοῦ παρουσιάζαν πειὰ κανένα μυστικὸ, ἔκλινε μὲ ἀηδία τὰ βιβλία, γιατί μέσα τους, δὲν εἴρισκε τὸ κάτι, πὸν θὰ γιόμιζε τὸ ἄδειο τὸ ἀβάσταχτο τῆς δικῆς του τῆς ψυχῆς. . . .

*

Ὅσοσο τῆς Αὐγῆς τὰ γράμματα — δυὸ χρόνια τώρα — ταχτικὰ ἐρχόντανε πάντα τὰ ἴδια, στὸ ἴδιο βυσινοὶ χαρτὶ γραμμένα, μὲ τὴν ἴδιαν ἀφέλεια, τὴν ἴδια καλοσύνη, τὴν ἴδια πίστη. Τελευταία ὅμως μὴ νότα ἀγωνίας, ἀνησυχίας τρόμου, τὰ κυριαρχοῦσε: Εἴρισκε σκληρὸ τὸ Στέφανο, ἢ Αὐγὴ, πὸν τὴν ἔκαμνε, τόσο νὰ κλαίῃ νὰ πονῇ, ἀφοῦ πειὰ τώρα σπάνια τῆς ἔγραφε δυὸ λόγια, ἀόριστα πὸν τίποτα δὲ λέγανε. Καὶ τὸν ξόρκιζε νὰ ξαναγενῇ καλός, καὶ νὰ τῆς γράφῃ ταχτικὰ, ὅχι πολλὰ πράματα: — Νά. Πὼς περῶ, τί σκέφτεται, τί κάμνει, καὶ νὰ μὴν κουργάζεται πολὺ μὲ τὰ βιβλία, γιὰ νὰ τὴν κρατῇ ἀκόμα δυνατὰ κ' ἐλπιδοφόρα, ὡσαμε τὴν ἄγαν ὥρα τοῦ γρισμοῦ. . . Τοῦγραφε ἀκόμα πὼς ἢ ζωὴ τῆς στὸ νηοὶ ἐγείνει πειὰ ἀβάσταχτο. — Παντοῦ μὴ πληξὴ καὶ μὴ μοναξιά. — Ὅλα τῆς εἶνε ἀδιάφορα καὶ ξένα. Κι' οὔτε πὸν μπορεῖ, σὴν πρῶτα, μὲ ἀγάπη νὰ κητάξῃ τὸν ἀστροκεντημένον οὐρανὸ ἢ νὰ ἀπολαβαίῃ τὸ γαλάζιο ὄνειρο τῆς θάλασσας. Γιατ' εἶναι πολὺ ψηλὰ ὁ οὐρανός — πολὺ μακρὸν τῆς. Καὶ παντοτινὰ περήφανα κ' ἀπόμονα θλιμμένος, μὲ πίκρα κούραση καὶ νάρκη ραντίζει τὶς ψυχές. Τὸ ἴδιο κ' ἢ ζηλιάρω θάλασσα πὸν τυραννικὰ σφιχτοπεριζώνει τὸ νηοὶ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Μοναχὰ τρόμο σκορπᾷ γύρω τῆς, παντοτινὰ ἀγριεμένη. — Κι' ὄλο λῦσσα κ' ἀφρισμένα κύματα. — Κ' ἢ αἰώνια ἀελοπισημένη μουσικὴ τους. . .

Καὶ στὸ τέλος τοῦλεγε πὼς ἢ Μητέρα ἄρχισε νὰ τῆς κάμνῃ τὰ προικιά — γιὰ τὸν ἄγνωστο μελλούμενο γαμπρό! . . — καὶ πὼς συχνὰ, ἐνῶ τ' ἀπομυσημέρα ράβουνε τὰ χιονάτα μεσοφούστανα καὶ τὰ ταντελλωτὰ ποκάμισα, αὐτὴ πάντα τὸν ἀγαπημένο τῆς ἀναλογεῖται. . .

*

Στὴ ψυχολογικὴ κατάσταση πὸν βρισκόντανε τώρα ὁ Στέφανος, ἄρχισε νὰ νοιώθῃ μὴν ἀληθινὴν ἐνόχληση ἀπὸ τὰ συχνὰ γράμματα

τῆς Αὐγῆς. Τοῦ φαινόνταν ἐντέλως γελοῖο ὅταν σκεφτόντανε πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ γυρίσῃ πάλι στὸ νησί γιὰ νὰ ὑπογυμνασθῆ. Καὶ πῶς ἦταν ἓνα ἀνυπόφορο μαρτύριο, νὰ περνᾷς πάντα τὸ ἴδιο σπίτι. Καὶ νὰ βλέπῃς τὰ ἴδια ἐπιπλα στὴν ἴδια θέσῃ, καὶ τὴν ἴδια τὴ γυναῖκα ποὺ θὰ προσδέχεται σε, μ' ἐν' ἀνάλλαγο χαμόγελο. Καὶ ν' ἀκοῦς παντοεινὰ τὴν ἴδια τὴ φωνή, καὶ ν' ἀπαντᾷς τὴν ἴδια ἀφοσίωση. Καὶ νᾶσαι ὑποχρεωμένοι αἰώνια νὰ καθρεφτίζεσαι στὴν ἴδια μέσα τὴ ψυχῇ, ν' ἀγγίζῃς πάντα τὸ ἴδιο τὸ κορμί, καὶ νὰ χαϊδεύῃς πάντα τὰ ἴδια τὰ μαλλιά, ἢ νὰ φιλᾷς τὰ ἴδια χεῖλια!

Κ' εὗρισκεν ἀκόμα πῶς θὰ τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ βλέπῃ τὴ ζωὴ του νὰ κυλᾷ, ταπεινὴ ἀθόρυβη, ἀνάμεσα σὲ τέσσερις τοίχους, ὡσαμε τὸ θάνατο, ἀσκοπι, δίχως ἀψηλὸ προσορισμό, δίχως ἔγρα, δίχως ὄνειρα, δίχως συγκίνησες βιαθειές, δίχως χαρὲς καινούργιες, δίχως πόνους νέους, δίχως προδοσίες, καὶ ἀναθυμιάσες ἀμαρτωλῶν ψυχῶν, καὶ βιαθμαῖον ἡδονικὸ φαρμάκιον—ποὺ μᾶς προσφέρουν τὰ βαμμένα χεῖλια, τὰ ψεύτικα μαλλιά, τ' ἄρρωστα κορμιά κ' οἱ δολερές ψυχές...

Εἶτε πῶς θὰ μπορούσε ἐπὶ τέλους, κ' αὐτὸς ν' ἀκολουθήσῃ τὸ συνειθισμένον ρεῖμα μᾶς μέτριας εὐτυχίας, ποὺ στὸ βάθος τῆς παντοτινῆς, κατασταλαγμένη βροίσκεται, ἢ ἀναπόφευγη κούραση, ἢ αἰώνια πλήξη...

Γι' αὐτὸ μιὰ μέρα, ὅταν πῆρε πάλι ἓνα γράμμα τῆς Αὐγῆς, ποὺ ἐπαναλάβαινε τὰ ἴδια, ἀποφάσισε νὰ τελειώσῃ αὐτὴ τὴν ἱστορία. Καὶ μὲ τὴ συνειθισμένη κυνική του ειλκρίνεια, κάθισε κ' ἔγραψε

« — Καλὴ μου Αὐγῇ,

Εὐχαριστῶ γιὰ τὸ τελευταῖο γράμμα σου. Εἶσαι πάντα καλὴ κ' εὐγενεῖα. Γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ θέλω πειὰ σήμερα, ξεσκίζοντας τὴν ἐλεεινὴ μάσκα ποὺ τόσον καιρὸ κρατοῦσα—καὶ μ' ὅλη τὴν πίκρα καὶ τὸν πόνο ποὺ θὰ σοῦ προσενίση βέβαια ἢ ειλκρίνειά μου—νὰ σοῦ πῶ, πῶς οὔτε τὴν ἀγάπῃ σου ἀξίζω, οὔτε τὴν προσοχὴ σου.

Ναὶ Αὐγῇ! Γιατί ἐγὼ δὲν εἶμαι παρὰ ἓνας ἀτίθασος, ἓνας ὄνειρο-πόλος, ἓνας παραξένος, ἓνας δηλητηριασμένος. Γρήγορα κουράζομαι καὶ τραβίμα στὴ γωνιά μου, δίχως χαρὰ, δίχως ὄρεξη, δίχως ζωὴ.

Καὶ νὰ σοῦ γράφα πῶς σ' ἀγαπῶ ἀκόμα, ψέματα θὰ σοῦ λεγα. Σέχασέ με. Εἶσαι νέα, ὄμορφη, καὶ πλούσια. Γρήγορα θὰ παρηγορηθῆς. Ἐμένα ἄφισέ με νὰ τραβῶ τὸ δρόμο μου, φριχτὰ μονάχος, ἀτόμερος, θλιμμένος.

Καὶ τώρα, ποὺ ἀποφάσισα γιὰ πάντα, νὰ κλειδώσω στὸ συρτάρι μου, τίς ὄμορφες σελίδες τῆς ζωῆς μου, ποὺ ἔγραψε τὸ πάναγρό σου χέρι, δὲ μπορῶ παρὰ νὰ κρατήσω συγκινημένα κ' εὐγνώμονα τοῦλάχιστο, τὴ θύμησιν μᾶς καλοσύνης καὶ μᾶς ὁμορφιάς ἀπέραντης, ποὺ πλημμυρίζουνε παντοτινὰ, τὴ λευκὴ ψυχῇ σου.

Στέφανος.»

Ὅπως πάντα, εἶσι καὶ τώρα. Ἄμα μπορούσε μὲ μιὰ πράξη, ἓνα γράμμα, ἓνα λόγο, νὰ σβύσῃ μιὰ του ἔννοια, νὰ διώξῃ μιὰ σκοτοῦρα του, νὰ πνίξῃ μιὰ του θλίψη, νὰ χαϊδέψῃ ἐπὶ τέλους, τὸν τεράστιον ἐγωῖσμό του, δὲ δίσταζε καθόλου νὰ τὸ κίμη,

ἀδιάφορο, ἂν ἢ τέτοια στάση του, ἔφερεν κακὸ στοὺς ἄλλους.

Γι' αὐτὸ ψυχρὰ, δίχως κανένα δισταγμό, συγκίνησῃ ἢ τύπη, ἔριξε στὸ ταχυδρομεῖο τὸ γράμμα τῆς Αὐγῆς, ἐνῶ ἦταν βέβαιος, πῶς μιὰ ψυχὴ θὰ σκότωνε! Εἶχε καταντήσῃ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν ἀγαπᾷ πειά, παρὰ τὸν ἑαυτὸ του μοναχά!

*

Ὅταν ἔλαβε τὸ γράμμα ἢ Αὐγῇ, δὲν κλοκατάλαβεν ἀμέσως τὴ φριχτὴ τῆς συμφορᾶ. Μιὰ σκιὰ κατέβηκε καὶ τῆς σκέπασε τὴ σκέψη. Γι' αὐτὸ μὲ προσοχὴ τὸ ξαναδιάβασε μιὰ καὶ δυὸ φορές, προσπαθώντας νὰ πεισθῇ ἀκόμα πῶς αὐτὸ τὸ γράμμα, δὲν ἦταν παρὰ ἓνα ἀστεῖο, ἓνα παιγνίδι, ἓνα ὄραμα. Ἦ δυστυχισμένη! Μόνο ἕστερ' ἀπὸ ὄρες, ἀφοῦ ζέτασε κάθε φράση, κάθε λέξη, κάθε κόμμα καὶ τελεία, μόνο ὅταν στριφογύρισε ἄπειρες φορές μὲς τὸ μυαλό τῆς, τὴν καθ' ἔννοια, ἐνοιωσε, πῶς τούτῃ τὴ φορὰ ὅλα τελειώσαν. Κ' ἓνας καὶνός, κ' ἓνα παράπονο, κ' ἓνας σπαραγμός, τῆς ξεσκίσανε κουρέλια, τὴ ψυχῇ. Κάτι, ξαφνικὰ ἔλαμψε μπροστὰ στὰ μάτια τῆς, καὶ τῆς ἔδειξε—πρώτῃ φορὰ—τὴ ζωὴ, μιὰν ἀσκημη γρηῖα, μοχθηρὴ, ουτιδιασμένη, κουρελλιάρια. Καὶ τὸ Στέφανο, στὸ βάθος τῆς εἰκόνας—τὸ Στέφανο ποὺ πῆγε νὰ νομίση τὴν τελειώ-τερον ὑπαρξῆ ποὺ γνώρισε—σκυφτό, ν' ἀκολουθᾷ κ' αὐτὸς τὸ ἀξιοθρήνητο κοπάδι, τῶν μέτριων, καὶ τῶν ταπεινῶν...

Δὲν ἔκλαψε, δὲ φώναξε, δὲν εἶπε σὲ κανένα τίποτα. Περήφανα κλεισμένη στὸ κάστρο τῆς ψυχῆς τῆς, δὲ θέλησε οὔτε στὴ Μάνα τῆς νὰ ξεμωστηρεντῆ. Καρτερικὰ, δίχως παράπονο, καὶ δάκρυα ἀνόφελα, περνοῦσε τοὺς μῆνες τοῦ μαρτύριου τῆς, κλώθοντας καὶ ξεκλώθοντας ἀτέλειωτα στὴ μνήμη τῆς, τὸ χαμῆνον ὄνειρό τῆς.

Μὰ σὰ λουλουδί, ἄρχισε νὰ ξεφυλλίξῃ. Σκόρπισε ἢ χαρὰ τῆς, ἔσβυσε τὸ χαμογέλιο τῆς, χάθησαν τὰ χρώματα ἀπ' τὰ μάγουλά τῆς. Τὸ πρόσωπό τῆς δὲν ἦταν πειά, παρὰ μιὰ γλωμὴ καμῆλια—ἔτοιμη νὰ ρέψῃ—ποὺ λὲς καὶ τὸ ρουφούσαν κάθε μέρα κείνα τὰ δυὸ μεγάλα μάτια—ἄχ! κείνα τὰ μάτια—ποὺ ἀδιάκοπα μεγάλω-ναν, γιατί ἠθέλειαν νὰ χωρέσουν ὅλες τίς πίκρες, ὅλα τὰ παρά-πονα κ' ὅλες τίς ἀπελπισίες...

Τὰ χέρια τῆς εὐκολόσπαστα κ' ἀχνὰ κοίτονταν δετὰ μὲς τὴν ποδιά τῆς, προσπαθώντας νὰ κρατήσουν τὴν ἀνίμνησιν μᾶς ὀπασίας λαμπερόχρωμης, ποὺ γλύστρησε καὶ χάθηκε μὲς σὲ καταχνιά.

Καὶ τὸ κορμί τῆς, δένδρο φουντωτὸ κ' ὀλόχνημο, μόλις ἔχασε τὸν ἀγαπημένον θεριστή, ποὺ θάκοβε, τοὺς ὄριμους καρπούς του, ἀνέλπιδο κ' αὐτὸ, ἄρχισε νὰ ξεραίνεται...

.....

Τώρα, τὸν περισσότερον καιρὸ, τὸν περνᾷ στὸ δωμάτιο τῆς ἢ Αὐγῇ. Ἐνα δωμάτιο λευκὸ—σὰν τὴ ψυχῇ τῆς—ἀπ' τὸ κορβᾶτι τ' ἄσπιλο, ὡσαμε τοὺς γαλαχτωμένους τοίχους, ὡσαμε τ' ἄσπρο κονοστάσι, ὡσαμε τὰ λυπημένα γιασεμιά ποὺ μισολιγωμένα νεύουνται σ' ἓνα βᾶζο πῆλινο παιλαϊκό.

Κ' εἶναι σιωπηλὸ—τρομαχτικὰ—τὸ παρθενικὸ δωμάτιο—σὰν

άδεια κάμαρη, όπου προί λίγο πέρασε ο Χαμός—γιατί μέσα του τὰ πάντα είναι τρομαγμένα, απ' τὸ φτερούγισμα τοῦ βουβουῦ Πόνου, πού ἀδιάκοπα σπαράζει τὸ εἶναι τῆς Αὐγῆς.

Κ' εἶναι μιὰ πίκρα, παντοῦ περιχυμένη, στοὺς τοίχους, στὰ καθίσματα, στὸ πάτωμα καὶ στὸν ἀγέρα. Μιὰ πίκρα πού στάζει ἀπὸ ψηλά, καὶ γύραθε κι' ὀλοῦθε. Καὶ καθημερινὰ φουσκώνει κι' ἀνεβαίνει, μέσα τῆς πνίγοντας δίχως λυτρωμό, πράγματα, κορμιά, ψυχές, σκέψεις, κι' αἰσθήματα.

Καὶ στὴ μέση ἡ Αὐγὴ προῖ καὶ βράδυ—μπροστὰ στὴν Παναγιά—μαζί τους σμίγει τὴν ἀγωνία τῆς. Καὶ σχηματίζεται ἀτέλειωτα, ἀόρατη, βουβή—μιὰ μεγαλόπρεπη—μιὰ λιτανεία, πού ἐδλαβητικὰ ὑψώνεται στὴ Θλίψη καὶ τὸν Καῦμό, σκορπώντας τρομό, ἔλεο, καὶ ρίγη ἱερά, μέσα στὸ λευκὸ δωμάτιο, ποῦχει μεταμορφωθεί σὲ προσκυνητῆρι Πόνου...

...Κ' οἱ μέρες ἀγοδιάβατες, θλιμμένες, ἀκούραστα περνοῦν, δίχως νὰ φέρουν, ἀλλαγὴ καμιά, στὴ ψυχικὴ κατάσταση τῆς ἐρωτευμένης. Πάντα ἀπόμονη, σβυστή, ἀποφεύγει τὸ κάθε τί, πού θάκοβε τὴν ταινία τῆς μοναχικῆς τῆς συλλοῆς...

Μοναχὰ στὸ παράθυρο ἀκουμπισμένη κάθε δειλινό, ἀγναντεῖ τὸν πλατὺ γυαλό, πού ἀκάδεκτα περιήφανος, ἀπολαβαίνει αἰώνια τὴν ἡδονὴ τῆς τρομαχτικῆς του δυνάμεις—τὸ πλατὺ γυαλό πού πευιά δὲ θὰ τῆς φέρῃ τὸν ἀγαπημένο...

Κι ὅπὸ τὴ χαρούμενη παιδοῦλα τὴν Αὐγὴ, τίποτα δὲ μένει ἄλλο τώρα, παρὰ δυὸ μεγάλα μῖτια ὀλοζώντανα, γιομάτα τρομαχτικῆς ἀνταίγχεις—δυὸ μῖτια πού σὲ κάμνουνε ν' ἀνατριχιάξῃς ἅμα κυτῶν τὰ δικὰ σου—γιατί δὲ βλέπουν μέσα τους—μόνο βλέπουν πέρ' ἀπ' αὐτὰ—κάπου μακρυνά—σὺν καίτι νὰ ζητοῦν ἀγαπημένο ποῦχασαν—καὶ δὲ ξέρον ὄρισμένα πού—θὰ μπορέσουν—ἀ μπορέσουν—νὰ τὸ βροῦν ξανά...

ΚΑ'Ι'ΡΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1912

Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ

“ Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΟΓΙΚΗ* ”

ΕΣΟΜΟΛΟΓΗΣΙ ΕΝΟΣ ΠΟΥ ΕΛΕΓΕΤΟ “ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ”

Πῶς βρίσκομαι ἔδῳ, δὲν τὸ ξέρω. Ὁ οὐρανὸς εἶναι φαιός, φαιότατος. Χθὲς ἐχιόνισε, ἓνα χιόνι ἀργό, σχεδὸν φοβισμένο. Ἀπ' τὸ παράθυρο μὲ τὲς ἀνοικτόχρωμες κουρτίνες βλέπω μιὰ τετράγωνη πλατεία, ἡ ὁποία περικλείει μικρὸν κήπον μὲ ὀλίγη πρασινάδα κι' αὐτὴν καμένη ἀπ' τὸ χιόνι. Ἀπέναντι τὸ παλάτι τοῦ στρατηγοῦ, ἓνα βαρὺ σκοδρὸ κτίριον, μὲ πόρτες καὶ παράθυρα πλασιούμενα ἀπὸ φαρδιῆς σειρῆς κόκκινον τούβλων. Δύο φρουροὶ φηλάσσουν ἀπ' ἔξω, δυὸ γερμανοὶ στρατιῶτες μὲ τὲς μπλέ στολές των, τὸ ὄπλον ἐπ' ὤμου καὶ τὸ κράνος στὸ κεφάλι. Σὲ ὄρισμένες ὄρες ἔρχονται ἄλλοι καὶ τοὺς ἀντικαταστοῦν. Μιὰ κομμικὴ σκηνή, πού θυμίζει τὲς ἀδύξεις κινήσεις τῶν νευροπαθῶτων τῶν καφέ-κονσέρ...

* Βλέπε σχετικὰ στὴ Λογοτεχν. Κίνηση.

“Ὅλοι ἔδῳ ζοῦν ὅπως οἱ ἀνώνυμοι φρουροί, πού ἦλθαν χωρὶς ἄλλο ἀπὸ πολὺ μακρυνά καὶ οἱ ὅποιοι, κατὰ κανονικὰ διαλείμματα, ἔρχονται νὰ παίξουν τὲς μαριονέτες ἐμπρός στο ἄκορμον αὐτὸ παλάτι, πού μοιάζει μὲ κολοσσαῖο ζαχαροπλαστεῖο.

Εἶμαι στὸ Würzburg, τὴν πόλι μὲ τὲς πολλὰς ἐκκλησιῆς... εἰς τὴν φαιάν Βαυαρία.

Καὶ τώρα, πού μιὰ μεγάλη σιωπὴ ἔχω μέσα μου ἀπ' αὐτὴ... θυμύμου τὴ Μαγδαλένια Luteuil, περισσότερο γνωστὴ ἀκόμα μὲ τὸ ὄνομα τῆς συγγραφέως τῶν «Χαμένον Δακρύων» ἡ ὁποία πέθανε ἀπὸ ἔρωτα γιὰ μένα.

Ἄκουσα νὰ πέφτουν ἡ φαιαριῆς τὸ χῶμα ἐπάνω στὸ φέρετρό τῆς. “Ὅπως κι' οἱ ἄλλοι ἔκλαυσα, τὴν ἔκλαυσα. Φυσικὰ εἶναι θλιβερό πάντα νὰ βλέπῃ κακεὶς τὴν νεότητά τῆς ζωῆς νὰ περνᾷ στὸν κόσμον τῆς φθορᾶς, τῶν βουβῶν καὶ πουριασμένων ἀνανεώσεων, τὰς ὁποίας ὁ αἰὼνας μας, μὲ τὴν ἀρρώστια τοῦ ὕλισμου, καθρεπτίζει εἰς τὰ ἄπληστά μας βλέμματα, γιὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπ' τὸ φόβο τοῦ μοιραίου θανάτου.

Ὅταν εἶχα παύσει πλέον νὰ πιστεύω ὅτι μπορεῖ νὰ γαπηθῶ, ἡ Μαγδαλένια ἦλθε σὲ μένα, ὅπως πηγαίνουν στὴ ζωή. Μέσα μου δὲν ζοῦσε μιὰ καμμιὰ πνοὴ ἀγάπης... Ἀπ' τὸν ἔρωτά τῆς ἐξήτησα νὰ τὴν θεραπεύσω, γιατί τὴν εἴρησα πολὺ ἀγνὴ νὸ τὴν ἀφήσω νὰ ζήσῃ μ' ἓνα ψέμμα. Χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς, ἦλπισε, ἐπίστευσε σὲ μέ, σ' ἐκεῖνο πού ὀνόμαζε «ἡ βαθειὰ ψυχὴ τῆς ψυχῆς μου.» Ὁ ἔρωτάς τῆς μοῦ ἦταν πιὸ βαρὺς κι' ἀπ' τὲς πιὸ βαρεῖς ἀλυσσίδες. Ἠθέλησα νὰ τὸν σκοτώσω. Κι' ἀπέθανε... ἡ Μαγδαλένια.

Εἰς τὸ μικρὸ κοιμητήρι μὲ τὰ ψηλά, λευγὰ καὶ μαῦρα κυπαρίσσια θλιβερά ἀναπαύεται κάτω ἀπ' τὴ γλῶσση, πού ἐπάνω τῆς ἀνήσχοι σιγο-τρῆμι τὸ θάμπος τῶν μαργαριταριῶν ἀπ' τὰ νεκροστέφανά τῆς, τὰ ὁποία θὰ τὰ ἦθελα ὀλόλευκα σὺν τὴν ἀγνὴ ψυχὴ τῆς, νεκρὴ μὲ τὸ νὰ θέλῃ νὰ εἶναι πολὺ λευκὴ... καὶ τὸσον ἀγνὴ...

Τὴν ἔκλαυσα, χωρὶς νὰ ὑποφέρω. Τότε, ὅλοι νόμισαν πὼς ἔπρεπε νὰ παρηγορήσουν ἐμένα, ἐκεῖνοι πού τὴν ἀγάπησαν καὶ τοὺς ὁποίους, χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ, ἐπλήγωσε γιὰ μένα... Τὰ χέρια τους, σφίγγοντας τὰ ἄτονά μου χέρια, εἶχαν μιὰν ἀδελφικὴ στοργή, πού θ' ἀποθοῦσα... ἂν εἶχα τὴ δύναμι... Ναι, ἀλήθεια εἶναι, μιὰ μέρα πέθανε... γιὰ μένα... ἐξ αἰτίας μου, μὲ κάθε στιγμὴ ἀπ' τὲς στιγμῆς πού πέρασα κοντά τῆς, δὲν ἦταν θάνατος γιὰ μέ... καὶ τί θάνατος βραδύς... γιὰ χάρι τῆς...

Μὴ μ' ἐρωτᾶτε ποιὸς εἶμαι. Ἐκέρυξα τὸν θάνατον τῶν σκλάβων, ἀπ' ὅλους τοὺς δεσμοὺς ἠθέλησα νὰ ἐλευθερωθῶ... καὶ μὲ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀκόμα... Ὀλίγους μῆνες ἀργότερα καὶ ἔγραφα, ἐκεῖνο πού ἴσως εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης, ἡ μοναδική, ἡ ὀλοφάνερη ἀλήθεια:

— «Ζωή... θάνατος... ἐπάνω στὴ Γῆ, κάθε ζωὴ εἶναι θάνατος, κάθε θάνατος εἶναι ζωὴ βαθειά, ἀπόκρυφη μὲ προσεχῆς. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀδελφικὴ τοῦ θανάτου, ὅπως κι' ὁ θάνατος ἀδελφός τῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ἀσάλευτη ἀλήθεια, πού λέγεται ἀνθρωπίνῃ ἕπαρξίς, δὲ ζεῖ παρὰ μὲ διαδοχικοὺς θανάτους. Ὅταν γενίεται πληγῶνι γιὰ πάντα τὴν μητέρα τῆς ἂν, πιὸ σιγὰ, δὲν τὴν σκοτῶνει. Τροφὴ τῆς: ὁ θάνατος τῆς ζωῆς πού ὑπάρχει ἢ πού θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ. Ἀγαπᾷ, καὶ τὰ πιὸ περιπαθῆ ἀγκαλιάσματα δὲν

είναι, παρά κριμάτα άνομολόγητα: 'Ο έρωτας εις όλόκληρη την ύπόστασί του έχει όλη την ήδονικήν αισθησι του ένσυνειδήτου και θεληματικού φόνου. Σε κάθε στιγμή της ζωής του, σχεδόν πάντα, χωρίς να το ξέρη, χωρίς να το θέλη ή άνθρωπος φρονεί για να ζήση, για να διαιωνίση την ζωήν.

Και όμως, αυτό τό δημιουργήμα που λέγεται άνθρωπος και τό όποιον σκοτώνει, ζει έντονη ζωή, μιá ζωή που αυτογοητεύεται, μιá ζωή που πλουτίζει και δοξάζει κάθε είδος θανάτου.

'Ηθέλησα να γείνω, να θέλω να είμαι έλευθερος... και τη σκότωσα τη Μαγδαλένια, αυτή που ήταν τόσο γλυκειά... κάποτε, τόσο μητρική, τόσον άβρα προσιατευτική...

Τη σκότωσα... αλλά δεν έχω, δεν είχα μέσα μου μιá ψυχή, δεν είχα μιá καρδιά, που την έσχιζε με τά νευρικά της χέρια για να την κάμη να χωρέση μέσα στη δική της καρδιά... 'Αλήθεια, τό ξέρω, ήρξηεν ή ένσάρκωσι της άκρας καλωσύνης, μιá υπάρχουσα και άλλες καλωσύνες άπ' εκείνες που βλέπουμε. Είχα ανάγκη για κάτι άλλο από καλοπέρασι, από άρώματα, από μουσική, από φως... για κάτι άλλο ή για έρωτα—τόν έρωτά της.—Διφρούσα έσωτερική γαλήνη, μοναξιά, ή ζωή μου ζητούσε τό μυστήριο 'Η Μαγδαλένια που άφίρσεσεν όλους τους πέλους... 'Ηθέλησε τό φως... τό φως που θαμπώνει... Αυτή πραγματοποιήσε τά όνειρά μου... τους στοχασμούς των όνειρων μου και τους πλέον ασυλλήπτους χωρίς να τό θέλω, ή ψυχή μου, που ήθελε να υπάρχει διά τόν έαυτόν της μόνον, κατήντησε ψυχή ξένη της Μαγδαλένιας* ή καρδιά μου που λαχταρούσε, ή δική της τρικυμισμένη καρδιά* ή νεανική ψυχή μου, τό ήδονικό κορμί της. Αυτά έγιναν χωρίς να τό θέλω, χωρίς να τό επιθυμώ ούτε, τόσον είναι κυρίαρχος ή δύναμη της νεότητος, του έρωτα.

Τό στόμα της κολλημένο στά φλογισμένα μου χείλια, μου είπεν ένα βράδυ που ή βαριά σιωπή της κάμαράς μας έγίνεταν πιο τρομακτική μέσα στην άπόλυτη μοναξιά: «Είσαι ή αιτία της υπάρξεώς μου...» 'Αμέσως ήλθα ξανά στον έαυτό μου ζ' έγέλασα. 'Εθαύμασα τη δύναμη του γέλιου μου, άπήλασα τόν γέλωτά μου στην άπόλυτή του ματαιότητα, ένώ αυτή, με άπλανή μάτια, μ' εκόταζε χωρίς να με βλέπη, με τη ψυχή βοήθισμένη σε μιá ζήδωρη τρέλλα.

Πέρασαν μέρες και μέρες. 'Αγάπησα περαστικές ξανθές που χαμογελοΰσαν με τόν έρωτα—και μ' αγαπούσαν. 'Ετσι έλιπιζα να την άπομακρύνω, να την διώξω άπ' τόν έαυτόν μου.

Μέσα στά μάτια μου είδε να τρεμολάμπουν ή μαγικές ακτίνες των ματιών των άλλων που αγαπούσα, των άλλων που ένόμιζα πως αγαπούσα... ζ' έτσι εκόλλησε μαζί μου, όπως ή σκιά μου. Μέσ' την ένθύμησί μου σκότωσεν όλους μου τους έρωτας, της στιγμής ή της ήμέρας... για να ζήση, να με κάμη να ζήσω άπ' τη ζωή της, παίρνοντας τη δική μου... 'Αλλά δεν ένταν θάνατος αυτή ή ζωή... Χωρίς άλλο αυτή ή γυναίκα δεν άνήκε σ' αυτό τόν κόσμο. Δεν μπορούσα να γείνω έρωστής του θανάτου, έγώ...

'Εγώ, τόν όποιον αγαπούσε και διά του όποιου έζησε... τη σκότωσα... Τώρα, που κάτω από τό μαύρο χόμα αναπαύεται—εκείνη που έζησ' από μένα—τόρα που για πάντα απαλλάχθηκ' άπ' αυτή... θα έδιδά τη ζωή μου, όλη, για να την αναστήσω, έστω για μιá μέρα, μιάν ώρα, εκείνη που πέθανε για τόν έρωτά μου.

Ναι, είμ' έλευθερος. Τελείωσε. 'Ακουσα να πέφτουν ή κριαριές τό χόμα επάνω στο φέρετρό της.

'Αφήστε με να γελάσω με την αδυναμία μου να κατανοήσω τά όντα, τά πράγματα και τη ζωή που περνά. Είναι γέλοια πιο κικρά, πιο άλγεινά κ' από τά δάκρυα.

Στό άέναο ξεδίπλωμά της πήρα τη ζωή ως άγόνα... 'Εσκότωσα... αλλά δεν ξέρω, δεν ξέρω πλέον... ώ, εάν ή ζωή της καλωσύνης ήταν ή τελευταία λογική...

Τώρα, ώ τώρα, στην νυσταγμένη αυτή πόλι, μέσα στην μαύρην ομίχλη, με την ανάνησί της θα γράψω για τους πόθους της ανθρωπότητος που πάσχει: τόν οίκτον* τί να γείνη; Τη σκότωσα... 'Όλα σκοτίναςαν μέσα μου, τότε...

Ξέρω ότι ό έρωσ στη ζωή είναι ισχυρός όπως τό μίσος, πως έχει τόν ήδονισμό του θανάτου. 'Ονειροπώλοι, σκεπτόμενοι άνθρωποι απέθαναν όλοι με την ευγενική τους χίμαρα, αυτοί που ζήτησαν να θεραπεύσουν τόν παγκόσμιο πόνο με την παγκόσμιο άγάπη...

Να γράψω... 'Η σκέψις μου εργάζεται, αλλά θάκούσω ποτέ να βρίζη μέσα μου αυτή ή άπειρος γλυκειά μουσική, και τόσο θλιβερή συνάμα, που άντιγράφω όταν επιπλέον στές σκοτεινές άβύσσους της ψυχής μου τά πλάσματα του γούστου και του πόνου μου, τά όποια ή φαντασία μου δημιουργεί...

'Ηθέλησα να μην είναι τίποτε για μένα, έπίστεψα ότι δεν ήταν τίποτε.—'Απέθανε. Και ή ζωή μου έπρεπε να γείνη πιο πλούσια. Γιατί όμως να μη βρίσκω πλέον τη σιφή γεύσι της ζωής; Γιατί έχασα την επιθυμία να δαγκάνω τη ζωή, σαν ένα καρπό, λαίμαργα με άπληστο στόμα; —'Ημουν γι' αυτή λόγος υπάρξεως, αλλά θα μπορούσε να είναι δι' έμέ, ό όποιος δεν έπίστευε σε τίποτε, ούτε σ' αυτή τη βαθεία αλήθεια του πόνου της, ή άνεπίγνωστη τελευταία λογική...

'Αγάτη, πάλη, μίσος... γι' αυτά ήμπορούμε να ζούμε... Τό ξέρω, ως μην έλθη κανείς να μου τό βεβαιώση. 'Ακούω όλα τά λόγια—που δεν είναι παρά λόγια μονάχα—τά όποια θα μπορούσαν να μου πούν για... όλ' αυτά... 'Αλλοτε τά είπα κ' έγώ σε τόσους άλλους... 'Επίστευα... μ' έπίστευαν, πολλοί άπ' αυτούς έπίστευαν. Ζούν! 'Α, εάν στο θάνατο, με όλη του τη φρίκη, μπορούσε να υπάρξη ή τελευταία μου λογική... 'Αγάτη που σκοτώνει δεν θα μπορεί να πεθάνη.

Τη Μαγδαλένια θα την λησμονήσω μοιραίως... 'Η νέα μου καρδιά θα δώση τό ρυθμό άκόμη στη νέα ζωή, θα πιστεύσω στον έρωτα, θιγατήσω... ίσως... Ναι, αλλά γιατί ή άγάτη, ό πόνος, να ώθώ τους άλλους στη ζωή, έγώ που προκάλεσα τό θάνατο, χωρίς να έχω ξεδιαλύνη τό αναπόφευκτο, γιατί: την τελευταία λογική...

Μαύροι άνθρωποι την σήκωσαν άπ' τό σπητι... Δεν έκαμα τίποτε για να τους την πάρω, δεν ήμπορούσε πια να μου άνήκη, αυτή, που ποτέ δεν την ήθέλησα δική μου. 'Η καμπάνες του χωριού κτυπούσαν, ένψ οι παππάδες έφελναν θλιβερά, συνοδεύοντας τό φέρετρό της, χωμένο μέσα σε λευκούς άνθους... ήχοι θλιβεροί που έλεγαν κ' αυτοί, ότι τό άνθος της γής ή γή τό ξαναπήρε...

Θά ήθελα να εύχηθώ όπως την ναυορτίσουν άπαλά οι ήχοι της

καμπάνιας, αυτή, που τὰ θερμά μου χέρια δὲν ἤξεραν, παρὰ νὰ τὴν σφίγγουν με λώσα, ὅσο νὰ τὴν λυώνουν...

Μεσ' τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἡσυχία αἷς ξεκουράζεται, αὐτὴ που δὲν ἐγνόρισε παρὰ λυπηρὲς ἀνησυχίας, μαρτυρικὲς θλίψεις... τῆς ψυχῆς τὴν φρίκη. Γι' αὐτὴ, ἐγώ, που τίποτε δὲν ξέρω, που τίποτε δὲν εἶμαι, ὑπῆρξα... καί, μ' ἐπίγνωσιν, ἐσκότωσα τὴν ὑπαρξίν... ἐντός της. —

Ἀγάπη, πόνος... Ἀπὸ μὲνα ἔπερνε τὴν πνοή της. Εἶναι νεκρή. Δὲν θὰ μποροῦσα, αὐτὴ τὴ στιγμή, νὰ βεβαιώσω ἐάν ὅλη αὐτὴ ἢ θλίψη που τῆς προξένησα, δὲν ἦταν ἔρως... Ναι, ἀλλὰ γιατί πάλιν τώρα τίποτε ἄλλο δὲν μοῦ μιλεῖ γαυτῆ, παρὰ ἡ μελαγχολικὴ καὶ βραχνιασμένη φωνὴ τῆς καμπάνιας; Τὸ ἐνοιῶσα, γὰ μὲνα ἐξείνη ἦταν ἡ ἀνεπίγνωστη τελευταία μου λογική, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πιά, ἀφοῦ γνωρίζω καὶ θέλω πάντοτε νὰ γνωρίσω... γιατί...

.....

— Ὡ πές μου, σὺ που σ' ἔκαμα τόσο πολὺ νὰ κλάψης, σὺ που σὲ σκότωσα, πές μου... ἀφοῦ μ' ἀγαπᾶς...

Ἀλλὰ σὲ βλέπω νὰ γέρνης ἀπαλὰ ἀπάνω μου, ὅπως τὲς ὥρες που μ' ἐπαίδευεν ἡ σκέψη τῆς σκλαβιάς μου. Παίρνεις τὸ φλογισμένο μέτωπό μου με τὰ χέρια σου, που ἡ γαλάζια βλέβες του φεγγίζουν... Στὸ κρῶο μάγουλό μου ἀκουμπᾶ τὸ ἀναμένο σου μάγουλο καὶ μοῦ τραγουδᾷ:

Κοιμήσου, κοιμήσου.....

Με τὸν ὕπνο, με τὸ ὄνειρο που θέλεις ἀκόμα νὰ μοῦ χαρίσης, θὰ γνωρίσω ποτὲ τὴν τελευταία λογική.....

.....

Κοντὰ μου, δική μου τὴν αἰσθάνομαι.....

.....

Ἐνας μῆνας τώρα καὶ στὴν ἀδιάφορη ἠχώ τῆς ψυχῆς μου ἀπυχοῦσαν βαρεῖς ἢ φκιαριὲς τοῦ χρόνου που ἔπεφταν ἐπάνω στο φέρετρό της.

Ἐξείνη ἐγνόρισε γιατί ἔζησε, ἀφοῦ πέθανε ἐπειδὴ εἶδε βαθειά, ἐπειδὴ ἠσθάνθηκε βαθειά, ἐπειδὴ ἀγάπησε βαθειά... Ζῶ... θὰ ζήσω ἀκόμα ἀτελείωτες μέρες χωρὶς ποτὲ νὰ μάθω, γιατί ὁ ἔρωτας, γιατί ὁ θάνατος, ζοῦμε καὶ πεθαίνουμε... μὰ γιατί....

.....

Κοιμήσου, κοιμήσου... ἡσυχά, σὺ που δὲν μπορεῖς νὰ εἶσαι πιά, παρὰ ἡ περιπλανώμενη ψυχὴ τῆς ζωῆς μου. Ἐνας ἀηδὴς σωρὸς ἀφύχτων σαρκῶν, ὅπου βλαστάνει ἡ σκοτεινὴ καὶ μοιραία ζωὴ, αὐτὸ καὶ μόνον αὐτὸ, εἶσαι τώρα... Δι' ἐμοῦ... ἀπὸ μὲνα ἔχεις πεθάνει, γιατί μ' ἀγάπησες πολὺ... Ἀ... γιατί.....

Ἀς με λικνίσῃ ἡ φωνὴ σου... Ἀπόψε, γὰ νὰ μὴν ἔλθω κ' ἐγώ κοντὰ σου μέσα στο κρῶο, ἔχω ἀνάγκη νὰ μὴ ζητῶ πλέον νὰ γνωρίσω τὴν τελευταία λογική.....

ΟΙ ΜΝΗΣΤΗΡΕΣ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Εἶτε ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία εἶναι ἓνα νεκρὸ σάρκωμα ἀπάνω στο δέρμα ὀργανισμοῦ ἀδιάφορου, καὶ με τὸ νὰ μὴν θρέφεται ἀπὸ κανένα ἐσώτερο αἶσθημα, ὅπὸ καμμιάν εὐλακρινὴ ὀρμὴ, με τὸ νὰ μὴν ἐκδηλώνῃ καμμιά πραγματικὴ ψυχικὴ συγκίνηση, καταντὰ ἀπλήρικὴ μεμητικὴ στάση, καὶ τότε ἐξηγῆται εὐκόλα ἡ βιάση της νὰ βρῆ ἓνα στήριγμα ἐξωτερικὸ, μὴν ἀποστολὴ ἓνα σκοπὸ, που νὰ τῆς δώσῃ ὑπόσταση καὶ πρόχειρα θέματα δράσης,

Εἶτε, ἰδεολόγοι, κοινωνισταί, ἠθικολόγοι καὶ πατροδόπληκτοι, σκουντηγμένοι ἀπὸ τὴν μονομανία τους, ζαλισμένοι καὶ μεθυσμένοι ἀπὸ τὸ ὄπιο τους, θαμπωμένοι ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν εὐαγγελίων τους, ὀνειρεύονται τὸ σκλάβωμα τῆς Τέχνης, καὶ τὸ δουλικὸ δούλεμά της στοὺς σκοπούς των.

Ὅπως κ' ἂν εἶναι, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ καταλήξουμε σύντομα σὲ σημεῖο ν' ἀμφιβάλλουμε ἂν ὁ ὄρος «ὄραϊο» ἔχη ὑπόσταση. Σὲ τέτοιον ἰδεολογικὸ κωκεῶνα βρισκούμαστε—που οἱ πῶ ἀδόκιτες συσχετίσεις ἰδεῶν γέννησαν στὶς διανοίς μας—ὥστε δὲν εἶναι ἀπίθανο νοήματα ἀπλά, που εἶχαν φτάσει σὲ σταθερότητα κοινοτοπίας, νὰ χρειαστοῦν τὴν ἐπικουρία τοῦ Λογισμοῦ γὰ νὰ κρατηθοῦν ἀκλόνητα στὴ θέση τους.

Κατὰ δαιμόνια ἐπαγγέλλεται ὁ κ. Γιαννιῶς καὶ καινούργιους σκοποὺς προτείνει σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς λογοτεχνίας:

« Γὰ νὰ ὑπάρξῃ νεοελληνικὴ φιλολογία δὲ χρειάζεται νὰ γράφουμε »
» δράματα καὶ σονέτα, ἀλλὰ ν' ἀγωνιστοῦμε γὰ τὸ γλωσσικὸ—σοσιαλ- »
» σικὸ ζήτημα προσπαθώντας νὰ τοῦ δώσουμε τὴν οἰκονομικὴ καὶ »
» πολιτικὴ του μορφή κλπ.....»

Δὲν πρέπει νὰ ξαφνιστοῦμε γὰ τὴν παράξενη ἐπιμυζία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος με τὸν σοσιαλισμὸ. Πρόκειται γὰ μὴ παραχώρηση τοῦ κ. Γιαννιῶ με τὴν ὑπεροβουλία νὰ προσηλετίσει τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους πρὸς τὴν πραγματικὰ του ἰδεολογία: τὸν σοσιαλισμὸ.—Ἐπάρχει καὶ καθαφενουσάνιος σοσιαλισμὸς, ὅπως ὑπάρχει καὶ μαλλιαρὸς ὅπως ἐπὶ τέλους ὑπάρχει καὶ ἀλλόγλωσσος· ἡ γλώσσα δὲν ἔχει νὰ ζάμῃ τίποτε αὐτοῦ. Ἡ ὀρθοδοξία σκεπάζει τὶς πῶ ἀνόμοιες φυλές.

Κατὰ βάθος λοιπὸν τὸ νόημα τοῦ κ. Γιαννιῶ εἶναι ὅτι γὰ νὰ ὑπάρξῃ νεοελληνικὴ φιλολογία πρέπει ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα ν' ἀγωνίζονται γὰ τὸ σοσιαλισμὸ. Ἔτσι πληθαίνουν οἱ σκοποὶ τῆς λογοτεχνίας: κοντὰ στὸν ἐθνικιστικὸ νεοιδανισμὸ τοῦ Γρηγόρη, καὶ στο δημοτικιστικὸ ἰδεῶδες τοῦ Ραμαῖ, προσθέτουμε τὸ σοσιαλιστικὸ Εὐαγγέλιο τοῦ κ. Γιαννιῶ, χωρὶς νὰ ξεχνᾶμε τὴν ἠθικοπλαστικὴ ἀποκλειστικότητα τοῦ Βουτιεφίδη.

Πληθώρα μνηστήρων καὶ ἀπατητῶν. Που θὰ πῆ ὅτι δὲν γεννήθηκεν ὁ Κυρίαρχος, καὶ δὲν γεννήθηκε γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ.

« Τέχνη », « ὄραϊο » εἶναι νοήματα ἀνεξάρτητα, ἀναλλοίωτα που δὲν μποροῦν νὰ ὑπαχθοῦν σὲ καμμιάν ἄλλη κατηγορία τῆς ἀντίληψης. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι νοήματα αἰώνια που ἐπιζήσαν σ' ὅλες τὶς παροδικὰς ἰδεολογίας.

*

Ὁ Σοσιαλισμὸς κυνηγᾷ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ καταδικὴ του. Τὴν οὐτοπία αὐτὴ τὴν ἐπιδιώκει, με τὰ συνειδημένα μέσα

των θρησκευτικῶν ιδεολογιῶν, μὲ μιᾷ μετάθεσιν πρὸς ἀπροσδιόριστο μέλλον τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς στιγμῆς ὀρισμένου ὁμίλου ἀνθρώπων. Κάτι ἀνάλογο μὲ τὴν μετὰ θάνατον μακαριότητα.

Τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπως καὶ κάθε ἀπόλυτης θεωρίας, ὅπως καὶ κάθε καταρτισμένης ἠθικῆς, εἶναι ἡ τάσις πρὸς τὴν στασιμότητα, δηλαδὴ πρὸς τὸν θάνατον. Σύμφωνα μὲ τὸν ἀναλλοίωτο νόμον τοῦ κυβέρνησε τῆς γέννησις τῆς δράσις καὶ τὸ τέλος κάθε θεωρίας ποῦ ἀπόβλεπε εἰς τὴν τελειωτικὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ σοσιαλισμὸς, ἅμα περάσει τὸ ἀρνητικὸ στάδιον τῆς ἐπίθεσις καὶ τῆς καταστροφῆς καὶ φτάσει εἰς θετικὸ τῆς ἐφαρμογῆς, εἰς τὴν στασιμότητα. Θὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀδυναμίαν του καὶ θ' ἀκολουθήσῃ τὴν κοινὴν μοίραν τῶν θαμμένων ιδεολογιῶν. Ἔτσι ἡ ὁρμὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ μὲ τὸ νὰ τείνῃ πρὸς σκοπὸ ἀνέφικτον εἶναι προορισμένη νὰ σπάσῃ ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς τοῦ θριάμβου τῆς.

Ἡ Λογοτεχνία, ὅπως καὶ ἡ Τέχνη ὅλη εἶναι ἐξωτερικεύσις τῆς συγκίνησις μιᾶς ἰδιοσυγκρασίας, μεταδόσιμη πρὸς ἀνάλογες αἰσθαντικότητας. Ἐπομένως ὁ σκοπὸς τῆς Τέχνης—ἐφόσον δηλαδὴ μιᾶς συγκίνησις ἐξωτερικευμένη ἀντικρῖναι αἰσθαντικότητας τοῦ ἐπίπεδου τῆς—ἐπιτυγχέται σταθερὰ σ' ἓνα ἀδιάκοπον τὴν ὥρην. Ἄλλο κριτήριον δὲν ὑπάρχει. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἄλλος σκοπὸς χωρεῖ. Πρὸ παντὸς εἶναι ἀνόηλον εἶναι ἀδύνατον μὲ ἓνα ὁποιοδήποτε δογματικὸ πρόσταγμα νὰ ἐπιβληθῇ σὺς ἐκδηλώσεις τῆς Τέχνης ἓνας κοινὸς σκοπὸς, ξένος πρὸς τὴν αὐτάρκειαν τῆς ἀποστολῆς τῆς. Πηγὴ ἀνόθευτη τοῦ ὄφαιον εἶναι ὁ ἀποκλειστικότερος ἀτομισμὸς.

Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Τέχνης εἶναι ἡ τάσις πρὸς τὸ ἀδιάκοπον γίνεσθαι δηλαδὴ πρὸς συνεχῆ ζοήν.

Ὅποτε Δογματικὴ μνηστειὰ τὴν Τέχνης πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν ἢ πρὸς κάθε ἄλλην ιδεολογίαν εἶναι κατὰ ἀνέφικτον.

*

Ὁ κ. Γιαννῖδης μᾶς βεβαιώνει πῶς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν φιλολογοίαν καὶ διαβάσει μοναχὰ τοὺς «Βίους τῶν Ληστών». Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀντίρρηση. Εἶναι ὅμως ἐπίσης βέβαιον πῶς ὁ Γαλλικὸς λαὸς ρουφᾷ τὴν ἐπιφυλλίδαν τοῦ Montepin καὶ ὁμοίων καὶ περιφρονεῖ ὀλοτέλα τοὺς πραγματικὰς λογοτέχνες, ὁ δὲ Ἀγγλικὸς λαὸς ἀπολαμβάνει τὰ κατορθώματα τῶν Σερλόκ-Χόλμς, Νίκ-Κάρτερ καὶ ἄλλων χειρότερον καταρτισμένων καὶ ἀποκομιζέται μὲ τὰ ἀνηθικῶς ἠθικὸπλητὰ ἀτέλειωτα μυθιστορηματά του.

Ἐπιπλέον καὶ παρ' ὅσα λέγονται, ἡ φιλολογοίαν οὔτε ἀποβλέπει εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, οὔτε τέτοια μόρφωσις εἶναι πιθανὸν πρᾶγμα (*). Ἡ φιλολογοίαν πρῶτα ἀπευθύνεται εἰς τοὺς ἴδιους τοὺς λογοτέχνες, καὶ ὕστερα σ' ἓνα κοινὸν μὲ εἰδικὴν μόρφωσιν, καὶ μὲ εἰδικὰς ψυχικὰς διαθέσεις. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐκτείνεται κατὰ κωμωδισμοὺς εἰς τὰς διάφορας διάνους. Ὅσο εὐρύνονται οἱ κωμωδισμοὶ τόσο χάνουν καὶ ἀπὸ τὴν δύναμιν, τὴν μορφὴν τὴν ὑπόστασιν τῶν. Στὸ κέντρον εἰς τὴν πηγὴν τοῦ κωμωδισμοῦ βρῖσκειται ἡ ἄδολη ἐκδήλωσις.

(* Γιὰ ἀνάλογον αἰτίαν ὑποστηρίζομε ἄλλοτε πῶς τὴν δημοτικὴν δὲν τὴν γράφομε γιὰ νὰ τὴν καταλαβαίνει ὁ λαὸς, ἀλλὰ γιὰ εἰς αἰσθαντικὴν ἀνάγκην.

Ὅποιος δεχτὴ τὴν ἐπίδρασιν τῆς λογοτεχνίας, ἢ κάθε ἄλλης μορφῆς τῆς τέχνης ἔπαυσε ν' ἀνήκῃ εἰς τὸ λαὸν, εἶναι μέρος τῶν ἐπιλεκτῶν. Ἡ λογοτεχνία εἶναι πολυτέλεια γιὰ λίγους. Ἐν τούτοις τὰ λογοτεχνικά ἰδανικά ἐπιβάλλονται πάντα, καὶ γίνονται δεκτὰ ἀπὸ τὸ σύνολον ἑνὸς λαοῦ, ὅχι ὅταν γίνων ἀντιληπτὰ εἰς ὅλους, ἀλλὰ ὅταν ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἀπὸ τοὺς ἐπιλεκτῶν τὰ καταστήσῃ δόγματα γιὰ τὸν μὴ μνηστὴ ὄχλον. Γιαντὸ καὶ τὸ ξεροζῆμα κάθε καθιδρυμένης καὶ παραγραφμένης τεχνουργίας εἶναι τόσο δύσκολον, ἀφοῦ προϋποθέτει πόλεμον πρὸς ὅλες τὴς ἀδρανεῖς διάνους ποῦ κολλήθησαν εἰς τὸ κυρίαρχον καλλιτεχνικὸ δόγμα.

Ὅταν δὲ λέμε πῶς ἡ Τέχνη εἶναι τὸ ἄνθος ἑνὸς φυλετισμοῦ ἐννοοῦμε ὅτι ὁ φυλετισμὸς ἐκείνος ἔφτασε εἰς τέτοιο σημεῖον σταθερότητας ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπαρξὴν αὐτοῦ μὲ ψυχικὸν πλοῦτον. Τίποτε ἄλλο.

Βέβαιον ἡ νεοελληνικὴ φιλολογοίαν δὲν ἔφτασε εἰς περιωπὴν ζηλευτῆ. Κάθε ἄλλο.—Δὲν πρέπει ὅμως νὰ νομίσωμε πῶς ὀφείλει νὰ κολακεύσῃ τὰ λαϊκά ἰδανικά γιὰ νὰ σωθῇ. Τέτοια ὀπισθοδρομικὴ ἰσοδυναμεῖ μὲ θάνατον:

Ἐφόσον τὰ σύγχρονα ὑποδείγματα τῶν ξένων φιλολογιῶν μᾶς παρουσιάζουν ἰδιοσυγκρασίας πλούσιες, ἐκδηλώσεις ἄριστες, διάνους ἐλευθερωμένες καὶ πολυπλοκές καὶ ἐφόσον αὐτὲς οἱ φιλολογοίαν συγκινοῦν πραγματικὰ λογοτέχνες μᾶς, εἶναι μοίρα νὰ φαντασθῶμε ἐπιστροφὴν εἰς ἀπλοῦς μορφὰς τέχνης. Ἄν περνοῦμε τώρα ὑποχρεωτικὰ εἰς τὸ μίμησιν,—ἰδοὺ ἢ σωτηρία—ἄς προσπαθήσωμε τοῦλάχιστον ἢ μίμησιν νὰ μὴν εἶναι δουλικὴ, πλαστικὴ, εἰς τὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀντιπάλος βαθεῖαν ἐνδόμυχης συγκίνησις. Ἔτσι θὰ προπονηθῶμε γιὰ τὸ ξαφνικὸν πῆδημα πρὸς τὴν πρωτότυπὴν ἐκδήλωσιν ποῦ ἴσως μιᾶς μερᾶ ἀναβρῶσιν ἀπὸ τὴν πλουτισμένην ψυχὴν μᾶς.

Καί, μακρὰ ἀπὸ κάθε ἐκνευριστικὸν σκοπὸν, ἄς δουλεύωμε γιὰ τὴν Τέχνην, γιὰ τὴν φόρμιν τῆς, γιὰ τὴν πολυτροπία τῆς αἰσθαντικότητός μᾶς, γινωσκόντας καλὰ πῶς Τέχνην θὰ πῇ πολυτέλεια καὶ συνεπῶς κατὰ πολῦτον ἀνεκτίμητον.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΜΑΣ

Ἡ ἀκόλουθη κριτικὴ γράφηκε ἀπ' ἀφορμὴν ἑνὸς γράμματος, ποῦ εἶχε στείλει εἰς τὸν «Νουμᾶ» γιὰ τὸν ποιητὴν Παλαμᾶ. Τὸ γράμμα αὐτὸ γέννησε συζητήσεις καὶ γιὰ τοῦτο τὸ θεωρῶ χρεὸς μου νὰ πῶ μὲ μιᾶς κριτικῆς πρὸς τὰ «Γράμματα» ἀπὸ τοὺς γενικὰς ἰδέας ὀρμηθῆκα γιὰ νὰ τὸ γράψω.

Οἱ κριτικὰς ὀφελούσιν εἰς τὸν πρόοδον τῆς φιλολογοίαν μᾶς, δηλαδὴ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους, περισσότερο ἀπ' ὅλην τὴν ἄλλη φιλολογοίαν μᾶς παραγωγὴν. Ἄν εἶχε ἡ Ἑλλάς ἓνα δυὸ μορφωμένους κριτικούς, εἰδικούς καὶ ὅχι ἐρασιτέχνες ὅπως ἡμεῖς, ποῦ νὰ ἐβγαιναν καὶ νὰ ἐδειχναν ἀπὸ καιρὸ πῶς νεοελληνικὴν φιλολογοίαν δὲν ὑπάρχει, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, ἐν ὄψει ἐξακολουθεῖ νὰ τραβᾷ τὸ δρόμον ποῦ πῆρε, θὰ φωτίζονταν οἱ νέοι μᾶς, καὶ ἀντὶς νὰ γράφουν «ποιήματα» μιμούμενοι τοὺς παλιούς, θὰ ἔσπαιναν τὴς πέννες τοὺς ἢ θὰ ἔγραφαν κατὰ πῶς σύμφωνον μὲ τὸν ἑαυτὸν τοὺς καὶ μὲ τὸ λαὸν τοὺς.

Ἰδοὺ μπροστά μᾶς ὅλη αὐτὴ ἡ ἀμέτρητη βιβλιοπαρρηγοίαν τῶν ὀδόντων

χρόνων (ποίημα, θέατρο, διήγημα, μυθιστόρημα) από τὰ «Ἄπαντα» τοῦ Σολωμοῦ ὡς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἰδέας» τοῦ κ. Ζερβοῦ. Ποῖον τόπο ἔπιασε; Ὀλόκληρη ἢ ὡς τώρα φιλολογία μας πέρασε ἄσκοπη καὶ περιττή. Ἡ τέχνη τῆς μᾶς δείχνει τὴν ἀξία τῆς: Πέρασε πάνω ἀπ' τὴν ψυχὴ μας χωρὶς νὰ τὴν ἀγγίξει καὶ νὰ τὴν ἀνυψώσει. Τίποτις δὲν πρόσθεσε στὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ μας. Μποροῦσαν νὰ λείψουν τὰ 150 τακτικά βιβλία καθαρῆς φιλολογίας, πού σημειώνει κάθε χρόνο τὸ «Δελτίο» τοῦ κ. Πολίτη, χωρὶς νὰ χάσει τίποτε ὁ λιγοστός νεοελληνικὸς πολιτισμὸς. Τὸν πολιτισμὸ τοῦ αὐτὸν ὁ Ρωμῶς τὸν πήρε ἀπευθείας ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκόν, μὲ τὸν ἔμπορό του, μὲ τὸν ἐπιστήμανά του, μὲ τὸν ναυτικό του· δὲν τοῦ τὸν ἔδωσε ἡ νεοελληνικὴ Φιλολογία. Καὶ μὰ τέτοια φιλολογία, πού δὲν μπήκε στὴν ψυχὴ του, τὴν ὠνόμασε «κουταμάρες καλαμαράδων» καὶ τῆς γύρισε μὲ εἰρωνεία τὴν πλάτη.

«Αὐτὸ δὲν εἶνε ἀπόδειξη—μᾶς λέγουν.—Σκοπὸς τῆς φιλολογίας δὲν εἶνε νὰ τὴν νοιώθουν οἱ λαοί. Ἡ φιλολογία ὑπάρχει γιὰ τὴ φιλολογία καὶ ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη»: Τούτῃ εἶνε ἡ ἀγαπητὴ θεωρία τῶν φιλολογικῶν μας κύκλων, μὲ τὴν ὁποία ζητοῦν νὰ μᾶς πείσουν πὼς δὲ φταίουν αὐτοὶ «ἂν ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς εἶνε κτήνος» καὶ δὲν μπορῆ νὰ τοῖς ἐννοήσῃ. Καλὰ ἔστω. Ἄς παραδεχθῶμε γιὰ μιὰ στιγμή πὼς ἔγινε τὸ θαῦμα καὶ γεννήθηκαν στὴν Ἑλλάδα μας φύσεις ἀνώτερες ἰκανές νὰ δημιουργήσουν κατὶ ὄρατο καὶ πὼς τὸ δημιούργησαν. Μὰ τὸ ὄρατο αὐτό, ἂν ὑπῆρχε, θὰ τὸ ἐκτιμοῦσαν οἱ ἄλλοι πολιτισμένοι λαοί, θὰ τὸ ἐπαιρναν στὶς φιλολογίες τους καὶ θὰ εἶχε τὸν τόπο του στὴ διεθνή φιλολογία. Ποιὰ ἀπὸ τὰ ἔργα μας μεταφράσθηκαν, γιὰ τὴν ἀξία τους, σὲ ξένες γλώσσες; Ὁ «Λουκῆς Λάρας» τοῦ Βικέλα; Ἡ «Ἀγέννητη» τοῦ κ. Δημητρακοπούλου; Ἡ «Chrestomazia Neoellenica» τοῦ κ. Brighenti; Οἱ τέτοιες μεταφράσεις—εἶνε γνωστὸ ὅ' ὅλους μας—γίνονται εἴτε ἀπὸ προσωπικὲς εὐνοίες, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς συγγραφεῖς, εἴτε ἀπὸ ξένους, πού θέλουν νὰ δείξουν τὴν κατὰστασιν τῆς φιλολογίας μας καὶ ὅχι νὰ ἐξάρουν τὴν ἀξία τῆς. Πολλοὶ μάλιστα δικοὶ μας προσπάθησαν καὶ ἄλλοι προσπαθοῦν ἀκόμη (Ψυχάρης: Le Poète Solomos) νὰ κάμουν γνωστοὺς στὴν Εὐρώπῃ τοὺς μεγάλους μας. Ἄραγε δὲ μᾶς ξέρει καὶ γι' αὐτὸ δὲ μᾶς προσέχει ὁ κόσμος; Μᾶς πρόσθεσε μὲ τοὺς ἑλληνιστὰς του καὶ μᾶς καλοξέρει. Καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ θὰ πιστεύῃ πὼς ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία δὲν ἔχει ἀκόμη μεγαλύτερο ποιητὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑλληνικὸ λαόν.

Τὰ «Δημοτικὰ Τραγοῦδια» δείχνουν καὶ τώρα τὸ ζενιθ τῆς δυνάμεις μας ὡς φυλῆς, καὶ μόνον αὐτὰ ἔχουν οἱ ξένοι καθρέφτη μας γιὰ νὰ μᾶς βλέπουν. Ὅλη ἡ ἄλλη βιβλιοπαράγωγι μας ὑπάρχει μόνον γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, καὶ ὑπάρχει γιὰ νᾶχομε φιλόλογους καὶ φιλολογία, ὅπως ἔχομε μουσικοὺς καὶ ὀφεία, γυμναστὲς καὶ γυμναστήρια. Ἀπὸ ρεκλάμα, καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη. Ψεύτικα ὅλα μας καὶ περιττά. Περιττὴ καὶ ἡ ἄλλη φιλολογία, πού βρίσκεται σκορπισμένη στὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ μας. Πολὺ λιγοστὰ ποιήματα καὶ διηγήματα ἔχουν νὰ ξεθαφτοῦν ἀπὸ τὴν «Τέχνη», τὸ «Νουμᾶ», τὰ «Παναθήναια», τὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ», τὴ «Νέα Ζωή», τὸ «Νέον Πνεῦμα», τὸ «Σεράτιον», τὴ «Χαραυγὴ», τὸν «Κόσμος», τὰ «Γράμματα» καὶ τὰ «Χρονικά» (Πόλης), γιὰ νὰ περάσουν στὶς «Ἀνθολογίες» τῶν μεθαιριανῶν γενεῶν καὶ νὰ ἀποθανιαθοῦν. Ἄσκοπη καὶ περιττή, ἐπειδὴ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πού ἔκαμαν τόσους κόπους καὶ ἔχασαν τόσον καιρὸ

γιὰ νὰ γράψουν τόσα βιβλία, δὲν χάρισαν τῆς Ἑλλάδας καὶ ἕνα κέρδος ἀνάλογο μὲ τοὺς κόπους τους. Ἄν ἀπεναντίας οἱ φιλόλογοι μας, ἀκαλλαγμένοι ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ πρόληψη, καταγίνονται «ἕκαστος πρὸς ὃ πέφυκε» σὲ μιὰ δράση πλησιέστερη στοῦ ἔθνος τους, θὰ ἔπαιναν τέλεια τὸν τόπο τους καὶ ἔτσι θὰ τὸ βοηθοῦσαν περισσότερο στὸν ἐκπολιτισμὸ του, παρὰ τώρα μὲ τὰ «Χουχλίδια», τὰ «Spleen», καὶ τὰ «Ὁράματα».

Κρίνοντας λοιπὸν τὴ φιλολογία μας ἐπάνω στὰ δυὸ κριτήρια, ὅπου εἶνε σωστὸ νὰ κρίνεται ἡ ἀξία τῶν φιλολογικῶν, δηλαδὴ στὴν καλὴ ἐπίδραση πού ἔχουν αὐτὲς πρῶτα στοῦ λαοῦ τους καὶ ἔπειτα στοὺς ἄλλους λαοὺς, βλέπουμε πὼς ἡ δικὴ μας οὔτε τὸ ἕνα κατόρθωσε οὔτε τὸ ἄλλο.

Ποιὰ νᾶνε τὰ αἷτια;

Γιὰ νὰ τὰ βροῦμε, δὲ χρειάζεται παρὰ λίγη εἰλικρίνεια μὲ τὸν ἑαυτὸ μας.

Ἡ φιλολογία εἶνε τὸ ἄνθος κάθε πολιτισμοῦ, καὶ μεῖς, πού μόλις προχθὲς ξαναρχίσαμε τὸν πολιτισμὸ μας, εἶνε φάσει ἀδύνατο νὰ ἔχομε φιλολογία ὅπως τὴν ἔνοσούν ἄλλοι οἱ πολιτισμένοι. Ἡ Γερμανολατινικὴ φιλολογία γιὰ νὰ φθάσῃ ἀπὸ τοὺς Γερμανοκέλτες τοῦ μεσαίωνα ὡς τὸ σημεῖο ὅπου σήμερα τὴ βλέπουμε, χρειάσθηκε νὰ καλλιεργηθοῦν ἐπὶ δέκα αἰῶνες τὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων τῆς Δύσης. Πὼς γυρεύουμε τώρα ἐμεῖς, οἱ στάσιμοι θεολόγοι τῶν Βυζαντινῶν μοναστηριῶν καὶ οἱ λιανοτραγουδιστὲς τοῦ εἰκοστέου, νὰ γίνουμε Γκαίτηδες, Οὐγκῶδες καὶ Βινυήδες (Σκίπης, Μαλακάσης, Παλαμᾶς), Μαλαμῆδες (ὁ κ. Μελαχρινὸς τῆς Πόλης), Κάντιοι (οἱ Ἐγὼ καὶ Σὺ τοῦ «Νουμᾶ») κλπ.; Μ' ἕνα λόγο ἦτο ἀδύνατο νὰ μορφωθῇ στὴν Ἑλλάδα τὸ σχετικὸ περιβάλλον, δηλαδὴ ν' ἀνυψωθῇ ὁ λαὸς μας στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο ἔκεινο, ἀπ' ὅπου γεννιοῦνται οἱ ποιητὲς, ὥστε νὰ βγῇ ἀπὸ τὰ σπλάχνα του μιὰ ἀληθινὴ φιλολογία ἀξία σὰν τὴν εὐρωπαϊκὴ.

Ὡς ἔθνος, ὡς πνευματικὸ ἐπίπεδο, βρισκόμαστε ἀκόμη—ἐπιτρέψτε μας μιὰ παρομοίωση—στὸ σημεῖο πού βρισκόνταν οἱ Γάλλοι στοὺς τρεῖς-τέσσερεις αἰῶνες, πού προηγήθηκαν τὸν μεγάλο 17ο αἰῶνα τοῦ Κορνέιγ καὶ τοῦ Μολιέρ. Πολλὰ σημεῖα κοινὰ ἀνάμεσα στοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καὶ στὸν τωρινὸ ἑλληνικόν, μᾶς δίνουν συχνὰ ἀφορμὴ νὰ κάνουμε τὴν παρομοίωση αὐτή: οἱ ἴδιες σχεδὸν οικονομικὲς συνθῆκες, οἱ ἴδιοι χαρακτῆρες, οἱ ἴδιες προλήψεις, ὁ ἴδιος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι (ἡ γλῶσσα τῶν κλασικῶν τῆς Γαλλίας συγγενεῖε στὸ ὕψος περισσότερο μὲ τὰ δικὰ μας τὰ ρωμαϊκά, παρὰ μὲ τὰ σημερινὰ γαλλικά· ἴσως ὅ' αὐτὸ νὰ χρεωστῇ τὴ δόξα του καὶ ὁ Μωρεᾶς, πού ἐκφραζόμενος σὰν Ρωμῶς, ἔγραψε κλασικὰ γαλλικά!)

Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποιὰ εἶταν ἡ φιλολογία τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ δοῦμε ποιὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε ἐπάνω κάτω καὶ ἡ δικὴ μας.

Ἀπὸ τὸν ἔννατο αἰῶνα, πού ἄρχισαν νὰ προβάλλουν τὰ πρῶτα μνημεῖα τῆς γαλλικῆς φιλολογίας ὡς τὸ μεγάλο τοῦ Λουδοβίκου, οἱ Γάλλοι ἔγραφαν καὶ διάβαζαν εἴτε ρωμάντσα περιπετειῶν εἴτε ποιήματα ἐπικό, κατὶ δηλαδὴ σὰν τὸν «Ἐρωτόκριτό» μας. Ἐρωτόκριτο διαβάξει καὶ σήμερα ὁ λαὸς μας, ρουφᾷ τὰ «Ἀναγνώσματα Ἀηστῶν» τῶν ἐφημερίδων του, ξετρελλαινεται γιὰ τὴν «Κασσιανή» καὶ χερσοκροτεῖ 300 φορές τὸ «Τζιωτικό Ραβαῖσι». Ἄρα τὸ ἔθνος μας βρίσκεται στὴ νηπιακὴ πνευματικὴ του κατὰστασιν, καὶ ἐνῶ αὐτὸ ζητεῖ τίς Ἰλιάδες του, ἐμεῖς ἐρχόμαστε καὶ τοῦ

δίνουμε άνδρική φιλολογική τροφή, δηλαδή απομιμήσεις Δ'Αννηνζίου και τωρινών Γάλλων Ἀκαδημαϊκῶν («Σπασμένες Ψυχές» Καζαντζάκη, κλπ.) Πῶς θέλουμε μιὰ τέτοια φιλολογία νὰ ἔχη ἐπίδραση στὸ λαὸ μας, ἀφοῦ ἀπέχει ἀπ' αὐτὸν ὅσο καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Βουργεὶ ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ «Ποίημα τοῦ Ρολάνδου»; Τί σχέση ἔχουν μὲ τὸ λαὸ μας οἱ συμβολικοὶ «Δωδεκάλογοι τοῦ Γύφτου»;

Αὐτὴ εἶνε ἡ πρώτη αἰτία—ζήτημα χρόνου καὶ ἐκπολιτισμοῦ—ποῦ δὲν ἔχουμε φιλολογία δική μας παρὰ μόνον απομιμήσεις ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν, γραμμένες σὲ γλῶσσα ρωμαϊκῆ.

Μένει νὰ ἐξετάσουμε τὸ γιατί τὶς απομιμήσεις αὐτές, ποῦ εἶνε σὲ θέση νὰ νοιώσῃ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, τίς περιτρονοῦν καὶ οἱ πολιτισμένοι λαοί.

Κι' αὐτὸ εἶνε φυσικὸ νὰ γίνεται. Γιὰ νὰ βγῆ στὴν Ἑλλάδα συγγραφέας, ποῦ νὰ γράφῃ ἔργο ἄξιον νὰ μεταφρασθῆ σὲ ξένη γλῶσσα, ἔργο ποῦ νὰ προσθέσῃ κατὰ νεώτερον στὴν Εὐρωπαϊκὴν φιλολογία, εἶνε ἀνάγκη ὁ συγγραφέας μας αὐτὸς νὰ ἔχη πρῶτα πρῶτα τέλεια εὐρωπαϊκὴ μόρφωση, νὰ ἔχη ἰδίῃ τὸν κόσμον μὲ μάτι Εὐρωπαίου καὶ νὰ γράφῃ γι' αὐτὸν μὲ μυαλὸ εὐρωπαϊκόν. Τέτοιους Μωρεάδες δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ δημιουργήσῃ τὸ φραγκολεβαντίνικον περιβάλλον μας. Μὰ κι' ἂν ἀκόμη λίγα ἄτομα ἀπὸ μᾶς κατορθώσουν σὲ τριάντα χρόνια τῆς ζωῆς τους νὰ χωρέψουν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, τὰ ἄτομα αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ζήσουν σὲ περιβάλλον εὐρωπαϊκόν κι' αὐτὸ νὰ τὰ ἀφομοιώσῃ σὲ τέτοιο βαθμὸν, ποῦ νὰ μὴν ἀφήσῃ πιά μέσα τους τίποτα τὸ ρωμαϊκόν. Νὰ γίνουν δηλαδή Γάλλοι οἱ τὸν Ἀνδρέα Σενιὲ καὶ ἔτσι νὰ περάσουν στὴ δικαιοδοσίαν μιᾶς ξένης φιλολογίας. Ἐνόσω οἱ νέοι μας ζοῦν στοὺς τόπους μας καὶ περιμένουν νὰ μορφωθοῦν ἀπὸ τὸ «*Vient de paraitre*» τοῦ καὶ Ἐλευθεροῦδάκη, ἄς μὴν ἐλπίζουν νὰ γίνουν ποτὲ Σιενοζιέβιτς, νὰ γράψουν «*Quo Vadis*» καὶ νὰ δοξάσουν μ' αὐτὰ στὸν ἔξω κόσμον τὴν Ἑλλάδα τους, ὅπως ἐκεῖνος τὴν Πολωνία του. Ἀκριβῶς μὲ τὸ νὰ διαβάξουν οἱ λόγοι μας ὅ,τι ξένο βιβλίον τοὺς πέσει στὰ χεῖρα, εἶνε ποῦ σύγκρισαν τὰ πάντα μὲς στὸ μυαλὸν τους καὶ κακὰ ἀντιλήφθησαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν (παράδειγμα ὁ Παλαμάς.) Μήπως ἡ σύγκριση αὐτὴ δὲν εἶνε καὶ τὸ γνώρισμα τῆς φιλολογίας μας; Οὔτε ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς τὴ γέννησε, οὔτε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς. Τὴ γέννησε ἡ ἀμάθειά μας. Κι' ἂν ὑπῆρξαν μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, ποῦ, μορφωμένοι σὲ ξένο περιβάλλον εἶτε στὸ Ἑρτανησιακόν (ὄχι ρωμαϊκόν δηλαδή), μπόρεσαν καὶ ἔκαμαν κατὰ ὄρατον τὴν Τέχνην, τὸ ὄρατον αὐτὸ ἀνήκει στὴ δύναμη ἄλλου λαοῦ—τοῦ Ἰταλικοῦ, καὶ θ' ἀργήσῃ νὰ συγκινήσῃ τὸν Ἑλληνικόν. Οἱ Μαβίληδες καὶ οἱ Μωρεάδες θὰ περάσουν ἀπαράτητοι γι' αὐτὸν ὅπως ἀπαράτητος πέρασε καὶ ὁ Σολωμός, ποῦ πέρασε ἀπὸ πολὺν πόνον κοντὰ του.

Καὶ ὅμως μιὰ μικρὴ ἀλλὰ ἀληθινὴ νεοελληνικὴ φιλολογία, τόση, ὅση μπορεῖ νὰ βγάλῃ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶνε δυνατὸ νὰ ὑπάρξῃ, ἂν οἱ νέοι μας φωτισθοῦν καὶ τῆς χαράξουν τὸ δρόμον τῆς. Λέγαμε πῶς τὸ ἔθνος μας βρίσκεται σὲ πνευματικὸν ἐπίπεδον τέτοιον, ποῦ νὰ ζητῆ «Ἐρωτόκριτον» καὶ «Τζιῶτικον Ραβαῖσι»· ἐκεῖ λοιπόν, στὸν «Ἐρωτόκριτον» πρέπει νὰ πᾶν οἱ νέοι μας, ἂν θέλουν νὰ βροῦν τὸ ἔθνος τους. Καὶ παίρνοντας ὡς κέντρα τὰ λαϊκά μας θέματα, νὰ βάλουν σ' αὐτὰ τὴ μόρφωσίν τους καὶ τὴν ἀτομικότητά τους, ὡς ὅπου μᾶς δημιουργήσουν τὸ λαϊκὸν θέατρο. Τὰ φιλολογικὰ αὐτὰ εἶδη εἶνε τὰ μόνα ποῦ θὰ ἔχουν στὰ χρόνια μας ἐπίδραση στὸ λαὸ

μας. Τὸ μυθιστόρημα πρὸ πάντων εἶνε τὸ εἶδος ὅπου ἐκθέτει κανεὶς πλατεῖα τίς ἰδέες του καὶ ἐκφράζει τέλεια τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ λαὸν του. Αὐτὸ ἴσα ἴσα τὸ παραμέλησαν οἱ φιλόλογοι μας, καὶ στὰ 150 δημιουργικὰ βιβλία τοῦ «Δελτίου» μόλις τὰ 8 εἶνε μυθιστορήματα.

Μὲ τὸ νὰ γράφῃς «Ἐρωτόκριτον» δὲν ξεπέρτεις ἀπὸ τὴν ποίησίν σου. Ἄν ἦσαι μεγάλος ὅ,τι κι' ἂν καταπιαστῆς, θὰ τὸ κάμῃς μεγάλο. Θέματα δυνατὰ γιὰ νὰ σὲ ἐμπνεύσουν κλείει μέσα τῆς ἡ Ἑλλάδα πολλά. Στὴν ἐποχὴ τοῦ εἰσοσιένα θὰ βρῆς ἐκφρασμένη ὀλόκληρη τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν. Εἶσαι ἐθνικιστής; Σ' ἐνθουσιάζουν τὰ ἔθνικα τῆς ὄνειρα καὶ νομίζεις πῶς τὸ σημερινὸ Ἑλληνικὸν περιβάλλον δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ δώσῃ ἐθνικιστικὴν φιλολογία, κατὰλληλῃ νὰ συγκινήσῃ τὸ λαὸν σου; Γράψε του τότες τὴν ἐθνικὴν του ἐποποιίαν, ποῦ ζητᾷ, γιὰ νὰ περάσῃ μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐθνικιστικὴν του ἐξέλιξιν καὶ νὰ τραβήξῃ πῶς πέρα. Εἶσαι σοσιαλιστής; Πάρε τὰ θέματά σου ἀπὸ τὰ καθημερινὰ βάσανα τῆς βιοπάλης του, περιγράψῃ του τα μὲ τὴ δυνατὴν σου πέννα καὶ συγκινήσῃ τον μὲ τὸ εὐαγγέλιον μιᾶς ζωῆς χωρὶς βάσανα. Βάλε ὅμως πρῶτα τ' αὐτὶ σου στὴν καρδιά τοῦ λαοῦ σου, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσῃς νὰ σοῦ μιλήσῃ μόνος του. Ἐκεῖνο ποῦ θὰ σοῦ πῆ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θά'χῃ πάντα μεγαλεῖο, γιατί θά'χῃ τὰ σπάνια χαρίσματα ποῦ τοῦ χαρίζει τὸ σπάνιον κλίμα τῶν ἑλληνικῶν τόπων. Εἶνε ἕνας ἄξιος λαὸς, ποῦ δὲν ἀπόκτησε ἀκόμη τοὺς ἀντάξιους γραμματισμένους του, γιὰ νὰ τὸν ἐκφράσουν καὶ νὰ τὸν ἐπιδράσουν. Ὅταν θὰ γίνῃ αὐτὸ, ἡ φιλολογία μας θὰ πάρῃ τὸ σωστὸ τῆς δρόμον καὶ θά'νε ἡ ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ζωῆς του.

Ὡς τέτοια θά'χῃ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς μέσα στὴ διεθνήν φιλολογία. Οἱ ἄλλοι λαοὶ ζητοῦν ἀπὸ μᾶς μόνο μιὰ περιγραφήν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Εἶνε πάντα περιέργοι νὰ ξέρουν τὸ τί ἀπόγιναν οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ πάντα μὲ ἐνδιαφέρο θὰ διαβάξουν τὴ νεοελληνικὴν φιλολογία. Τὸ συμπεραίνουν μόνον τοὺς πῶς ἡ φιλολογία μας δὲν ἔχει ἀκόμη τὴ δύναμιν νὰ συζητήσῃ μὲ τίς ξένες φιλολογίας τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, ποῦ συγκινοῦν σήμερον τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ἀφοῦ τὸ ἑλληνικὸν περιβάλλον δὲν ἔχει ἀκόμη συνείδησιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Γι' αὐτὸ ἀληθινὴ νεοελληνικὴ φιλολογία θά'νε μόνον ἐκεῖνη, ποῦ μπορεῖ νὰ δώσῃ τὸ τωρινὸ ἑλληνικὸν περιβάλλον.

Στενά θὸ φανοῦν τὰ ὄρια αὐτὰ καὶ θὰ πικρᾶνουν τοὺς νέους μας, ποῦ ὄνειροπολοῦσαν νὰ γίνουν Ἴψεν καὶ ποθοῦσαν ν' ἀνεβάσουν τὴν φιλολογία μας στὸ ἐπίπεδον τῆς Εὐρωπαϊκῆς. Ὅμορφος ὁ πόθος τους καὶ συγκανεῖ. Μὰ γιὰ νὰ πραγματοποιηθῆ χρειάζεται πρῶτα πρῶτα ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος. Ἄν τὸ θέλουν αὐτὸ, ἄς σπάσουν τίς φιλολογικὰς πέννας τους! Συμφωνοῦμε μαζὺ τους πῶς κάλλιον εἶνε νὰ λείψῃ ὀλωσδιόλου ἡ μικρὴ φιλολογία, ποῦ λέγαμε, καὶ ἔτσι, ἀντὶς νὰ φιλολογοῦμε, ν' ἀρχίζαμε ν' ἀλλάζαμε τὸ περιβάλλον μὲ τὸ ζῦπνημα τοῦ λαοῦ. Κ' οἱ λαοὶ δὲν ζυποῦν τόσο μὲ τίς φιλολογίας, ὅσο μὲ τὰ ἐπαναστατικὰ τους κινήματα, ποῦ ἔχουν βίωσιν τους τὴν οικονομικὴν πάλην τῶν τάξεων. Αὐτὰ ἀλλάζουν τὸ περιβάλλον, καὶ αὐτὸ ἀλλάζει τίς φιλολογίας. Ἄν 4 1/2 ἑκατομμύρια Γερμανοὶ ψηφοφόροι, ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τίς θρησκευτικὰς καὶ πατριωτικὰς προλήψεις, ἐνήφισαν προχρῆς ἀκόμη τίς σοσιαλιστικὰς ἰδέας, δὲ θὰ πῆ πῶς εἶχαν ρίξει τίς προλήψεις αὐτές τόσο μὲ τὴν φιλολογία τοῦ

Σίλλερ, όσο με την αλλαγή του κοινωνικού περιβάλλοντος κι' αργότερα με τη σοσιαλιστική φιλολογία, που γεννήθηκε από την αλλαγή αυτή.

Ίδού, που και στην Ελλάδα νέες οικονομικές συνθήκες, σχεδόν όμοιες με τις ευρωπαϊκές, ήρχισαν να αλλάζουν το περιβάλλον μας και να το κάνουν σαν το ευρωπαϊκό. Σκοπός λοιπόν των φιλολογούντων μας θ'άνε να συντείνουν στην αλλαγή αυτή. Όχι με τη μελέτη της ρίμας, αλλά με τη μελέτη της κοινωνίας. Άς κατεβούν σοσιαλιστικά μελετημένοι στο λαό μας κι' άς του δώσουν τη συνείδηση του νέου περιβάλλοντος, λύνοντάς τον από τις προλήψεις, που τον δένουν με τον παλιό. Ό λαός υποφέρει και το νοιώθει' δεν κατάλαβε όμως ακόμη πώς για να λείψουν τα βάσανά του, πρέπει να μεταβάλη το κοινωνικό καθεστώς και φυσικά δεν ξέρει και με ποιόν τρόπο θά το μεταβάλη. Για να του το πούμε, άς μεταφράσουμε όλα τα επαναστατικά βιβλία που ξύπνησαν τους άλλους λαούς. Η δική μας φιλολογία δεν πρέπει ν'άνε για την ώρα παρά μιá άφθονη έργασία μεταφραστική.

Κ' έκτός από την έργασία αυτή, άς άγκαλιάσουμε με όλο μας το είνε τον κοινωνικόν άγωνα, που ήρχισαν να γεννούν και σε μ'ας τα κοινωνικά ζητήματα του τόπου μας. Ίδού το γλωσσικό. Είνε το μόνο ζωντανό, γιατί έχει τις ρίζες του μέσα στο κοινωνικό. Άρχισε κιόλας ή έτικέτα «Μαλ-λιαρός» να χωρή μέσα της τον άθεο, τον σοσιαλιστή, τον επαναστάτη (Άθεϊκά Βόλου). Τί ποιά εύχάριστο; Παίροντας άφορμή από το γλωσσικό, άς κτυπήσουμε όλες τις προλήψεις, για να λύσουμε έτσι το κοινωνικό. Άύοντας το κοινωνικό, λύουμε μαζί και το γλωσσικό.

Άπό τις σκέψεις αυτές το ακόλουθο συμπέρασμα θά θέλαμε να κρατούσανε στην ψυχή τους οι νέοι μας, που φιλολογούν: Για να υπάρξη νεοελληνική φιλολογία δε χρειάζεται να γράψουμε δράματα και σονέτα αλλά ν' άγωνισθούμε για το γλωσσικο-σοσιαλιστικό ζήτημα, προσπαθώντας να του δώσουμε την οικονομική και πολιτική του μορφή για να νικήση και να μορφώση με τη νίκη του το χρειαζούμενο περιβάλλον άπ' όπου θ'άνε δυνατόν να γεννηθί μαζί με άλλα άγαθά και ή άληθινή φιλολογία μας.

Μήν πούν ότι δεν έχουν ιδιοσυγκρασίες για ένα τέτοιον άγωνα. Γεννημένος ποιητής πιθανόν να μην είνε κανείς μας, αλλά γεννημένοι σοσιαλιστές είμεθα όλοι μας έξάπαντος. Όλοι έμεις οι φτωχοί δημοσιογράφοι μεταφραστές και δασκάλοι, που φιλολογούμε, είμεθα παιδιά του λαού, που πουλούμε την πέννα μας και το νοῦ μας στον εκμεταλλευτή, στον ίδιο που πουλοῦνε κι' οι πατέρες μας τα χέρια τους.

Ό πόνος του λαού μας πρέπει ν'άνε και πόνος μας. Τα ιδανικά μας, ιδανικά του. Άς επαναστατήσουμε μαζί του για ένα καλλίτερο κοινωνικό καθεστώς, που θά μ'ας δώση και μιá καλλίτερη φιλολογία.

ΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΤΤΙΚΙΣΜΟΣ

I

Άφοῦ τόσα και τόσα γράφηκαν τον τελευταίον καιρό από ειδικούς και μη—και προπάντων τους τελευταίους—για την καταστροφή της φυλής και της Έκκλησίας, για την επίσημη γλώσσα που γράφομε, τη γλώσσα την εθνική και τη γλώσσα του Εὐαγγελίου, θά ήταν, νομίζω, ακόμη επίκαιρο να έξακριβωθί ποιά είνε ή γλώσσα αυτή, ή γλώσσα του Εὐαγγελίου, και τί θέση παίρνει στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας.

Είναι γνωστό πώς μερικά από τα έργα της Π. Διαθήκης και τα περισσότερα της Καινής πρωτογράφηκαν ελληνικά, κι ότι στην εποχή εκείνη, την ελληνιστική καθώς λέγομε, που τόσοι και τόσοι Έβραιοι της διασποράς έπαιρναν ελληνική παιδεία κι ελληνικά μιλούσαν, πιθανό είνε ότι κι ο Χριστός τα καταλάβαινε. Ποιά είνε τώρα αυτά τα ελληνικά, και ποιά ή σχέση τους με την κλασική γλώσσα;

Δεν είνε ανάγκη να ξερη κανείς περίφημα τ' αρχαία για να καταλάβη πώς ή γλώσσα των Γραφών, κι ιδιαίτερα της Καινής Διαθήκης, που γι' αυτήν πρόκειται έδω, όχι μόνο δεν είνε άπαράλλαχτη μ' εκείνην που μ'ας μαθαίνει ή αρχαία γραμματική, μα και συχνά παρουσιάζει σημαντικώτατες διαφορές, στο λεξιλόγιο, στην κλίση των λέξεων, στις σημασίες τους, στη σύνταξη. Την παρατήρηση αυτή είχαν κάμει από καιρό κι οι πρώτοι που αναγκάστηκαν να καταγίνουν με τη γλώσσα των ιερών κειμένων, οι θεολόγοι, χωρίς όμως και να κατορθώσουν να έξηγήσουν ακριβέστερα τις διαφορές αυτές. Για πολὺ μάλιστα πίστευαν κι έλεγαν, πώς ή γλώσσα αυτή με τους ιδιωτισμούς της και τις διαφορές της από την κλασική γλώσσα, που δε βρίσκομε σε άλλα αρχαία έργα, είνε μιá ξεχωριστή και ιδιαίτερη γλώσσα, των «Γραφών,» «έβραϊκά ελληνικά,» ένα ιδίωμα που επίτηδες μεταχειρίστηκε το Άγιο Πνεῦμα, ότι οι θεόπνευστοι συγγραφείς περιφρονούν τις μικρολογίες της γραμματικής, κι άλλα τέτοια.

Κι άλήθεια όσο περισσότερο μελετοῦμε τη γλώσσα που είνε γραμμένα τα Εὐαγγέλια, τόσο καθαρώτερα βλέπομε πόσο απέχει από την αρχαία τή γραμματική, κι είνε, για να μιλήσωμε τη γλώσσα ενός δασκάλου που μόνο τη γραμματική της άττικής διαλέχτου αναγνωρίζει, γεμάτη σολοικισμούς, βαρβαρισμούς και κάθε είδους λάθη. Έτσι, για να φέρω μερικά πρόχειρα παραδείγματα, από εκείνα που άμέσως κάνουν στον καθένα έντύπωση, στην Καινή Διαθήκη βρίσκομε κάμποσες ξένες λέξεις, από εκείνες που δε μεταχειρίζονται οι γνωστοί μας αρχαίοι συγγραφείς: λ. χ. *άσσάριον*, *κεντυρίων*, *κίησος*, *κοδράντης*, *κορβανῆς*, *λεγεών*, *λέπτιον*, *ξέστης*, *ρέδα*, *σουδάριον*, *σπεκουλάτωρ*, *φραγγέλιον*, *φραγγελῶ*. Τις περισσότερες μάλιστα από αυτές τις λέξεις, λατινικές και σημιτικές, δεν ήταν και δύσκολο ν' αποφύγη κανείς, αρκεί να ήθελε στο Εὐαγγ-

γέλιο τὸ ἴδιο βρίσκομε συχνὰ *εκατοντάρχης* ἢ *εκατόνταρχος* ἀντὶ *κεντιυρίων* (ἀπὸ τὸ λατινικὸν *centurio*), καὶ ὁ Λουκᾶς μεταφράζει ὄχι μόνον τὸ *φραγγελοῦν* μὲ τὸ *παιδεύειν*, μὰ καὶ τὸ *μόδιος* μὲ τὸ *σκεῦος*, καὶ γράφει καὶ δυὸ φορές *δραχμὴ* ἀντὶ *δηνάριον*. Ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ τῆ γραμματικῆς: Ξέρομε ὅλοι μας ὅτι τὸ ρῆμα *οἶδα* κλίνεται *οἶδα, οἶσθα, οἶδε, ἴσμεν, ἴστε, ἴσασι* καὶ ὅμως μᾶς παρουσιάζονται στὸ Εὐαγγέλιο κάτι παράξενοι μ' ὅλη τὴν διαιολογητά τους τύποι, πού ὅσο κιὰν τοὺς δικαιολογῆ ἢ γλωσσικῆ ἐξέλιξη, δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι ἔρχονται σὲ φανερὴ ἀντίθεση μὲ τὰ διδάγματα τῆς ἀττικῆς γραμματικῆς: *οἶδαμεν, οἶδατε, οἶδασι, οὐκ οἶδασι πόθεν ἔρχομαι, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι*. Ἐπίσης ξέρομε ὅλοι μας ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἀσυναίρετα ρήματα σὲ—*ὄω*, σχηματίζον τὸ ἀπαρέμφατο σὲ—*οῦν*, *δηλοῦν*, *μισθοῦν* καὶ ὅμως διαβάζομε στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο: *ὥστε ἐλθεῖν τὰ πεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ** τὸ ἴδιο γράφει καὶ ὁ Μάρκος: *ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ κατασκηνοῦν* καὶ στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ διαβάζομε: *ἐντολὴν ἔχουσι ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν*. Καὶ ὅμοιους τύπους, ἄγνωστους στὴν ἀρχαία γλῶσσα, βρίσκομε ἀφθονώτατους στὴ γλῶσσα τῆς Κ. Διαθήκης: *τοῦ νοός, τῶ νοί, τοῦ ἡμίους, τοῦς ἰχθύας, τοῖς συγγενεῦσον, μειζοτέραν, ἐλαχιστότερος, δός μοι πειν* (ἀντὶ *πειν*, λέγει ὁ Χριστὸς στὴ Σαμαριτίδα), *εἶδαν ἀντὶ εἶδον, ἠρώτων ἀντὶ ἠρώτων, εἶρηκαν ἀντὶ εἰρήκασι, δῶν ἀντὶ δοῖν, λήμφομαι, ἀνησάμην ἀντὶ ἐπριάμην* (τεσεράκοντα ἀντὶ τεσσαράκοντα, τεσερακονταέτης, ἀμφιάζει (γράφει ὁ Λουκᾶς, ἐκεῖ πού ὁ Ματθαῖος μεταχειρίζεται τὸ γνωστὸ *ἀμφιέννυσι*), *ὅσα ἐὰν θέλητε* καὶ ἄλλα παρόμοια.

II

Νέα ἐποχὴ στὴ μελέτῃ τῆς γλώσσας τῶν Γραφῶν ἄρχισε, μποροῦμε νὰ ποῦμε, πρὸ 15—20 χρόνων, καὶ ἡ τιμὴ γιὰ τὸ νέο δρόμο πού ἀνοίξε ἀνήκει στὸ διαμαρτυρούμενο παπὰ καὶ τῶρα καθηγητὴ τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, Ἄδολφο Deissmann. Στὴν ἐποχὴ πού ἡ γῆ τοῦ Νείλου ἐξακολουθοῦσε νὰ μᾶς χαρίζῃ τοὺς πολίτιμους παπύρους, καὶ οἱ κλασικοὶ φιλόλογοι μὲ χαρὰ μελετοῦσαν τοὺς καινούριους θησαυροὺς πού ἀπροσδόκητα ἔβλεπαν τὸ φῶς—πονητὲς ἄγνωστους πρὶν, καθὼς τὸν Ἡρόνδα καὶ τὸ Βακχυλίδη, τὴν Ἀθηναίων πολιτεία, κωμωδίες τοῦ Μενάνδρου καὶ ἄλλα—ὁ Deissmann χάρισε τὴν προσοχὴν του σὲ ἄλλο εἶδος παπύρων, μὲ κατώτερη λογοτεχνικὴ σημασία, μὰ μὲ μιὰ ἀξία πού ὡς τότε δὲ φανταζοῦντιαν κανεῖς. Στους παπύρους αὐτοὺς—λείψανα καὶ αὐτοὺς τίς περισσότερες φορές τῶν *παιλιόχαρτων* πού οἱ ἀρχαῖοι

* Ὁ τύπος αὐτὸς καθὼς καὶ μερικὸι ἄλλοι ἀπ' ὅσους σημειώσω ἐδῶ, ἄνκαι βρίσκονται σὲ παλιὰ καὶ καλά χειρόγραφα, λείπουν ἀπὸ τίς περισσότερες ἐκδόσεις τῆς Διαθήκης, καὶ μόνον οἱ νεώτερες ἄρχισαν νὰ τοὺς βάζουν στὴ θέσιν τῶν δοκίμων.

ἔρχιναν στὰ σκουπίδια τους—ἦταν γραμμένοι μικρολογαριασμοὶ καὶ διαθήκες, ἐπίσημα ἔγγραφα, ἀναφορὲς καὶ ἰδιωτικὰ γράμματα ἐκείνων πού ζοῦσαν τότε, στοὺς αἰῶνες γύρω ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ γλῶσσα τῶν παπύρων αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἐκείνων πού γράφησαν ἀπὸ ἀμόρφωτους ἢ βρίσκονται σὲ ἰδιωτικὰ γράμματα καὶ ἀνεπίσημα ἔγγραφα, εἶναι ἡ πιστότερη εἰκόνα πού μποροῦμε νὰ ἔχομε γιὰ τὸ ἰδίωμα πού μιλοῦσαν τότε στὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν ἄλλη Ἀνατολὴ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἐξελληνισμένοι ξένοι καὶ ἡ μελέτῃ τῆς ἔδειξε στὸν Deissmann ὅτι ἐκεῖνο πού νόμιζαν προωριότερα ξεχωριστὴ γλῶσσα τῆς Διαθήκης καὶ ἰδιωτισμοὺς τῶν Γραφῶν, δὲν ἦταν ἄλλο παρὰ τὰ ἑλληνικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ ἰδέες αὐτὲς ὑποστηρίχτηκαν πρώτη φορά στὰ *Bibelstudien* (1895) καὶ στὰ *Neue Bibelstudien* (1897). Ἀπὸ τότε μελετήθηκαν καλύτερα οἱ πάπυροι, οἱ ἐπιγραφὲς καὶ τ' ἄλλα ὅσα γράφησαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, Γερμανοί, Ἄγγλοι καὶ Ἀμερικανοὶ σύνταξαν καὶ γραμματικὲς τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης, καὶ κατορθώθηκε νὰ σχηματίσωμε ἀκριβέστατη γνώμη γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων.

Λοιπὸν ἡ γλῶσσα αὐτὴ εἶναι ἐκείνη πού μιλοῦσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ μάλιστα τὰ κατώτερα λαϊκὰ στρώματα, εἶναι δηλαδὴ ἡ *κοινή*, πού ἔρχεται ἴσια ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἀττικὴ, ἀφοῦ ὅμως ἄλλαξε μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων καθὼς ὅλες οἱ ζωντανὲς γλώσσες, καὶ ἀκόμη ἀνακατώθηκε μὲ ἄλλες ἑλληνικὲς διαλέκτους καὶ μάλιστα τὰ ἰωνικά. Ἡ *κοινή* αὐτὴ γλῶσσα, ἡ πρώτη ἑλληνικὴ γλῶσσα πού ἔγινε ἀληθινὰ κοινὴ, καὶ μιλήθηκε ὄχι μόνον ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνες μὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ ἀπὸ ἀπειρους ξένους στὴν Ἀνατολὴ, διαφέρει σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ κλασικὰ ἑλληνικά, καὶ μποροῦμε ἂν θέλωμε, νὰ ποῦμε ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τύπους τῆς εἶνε γλωσσικὰ λάθη, πού δὲ θὰ γίνονταν ἂν ἐκεῖνοι πού μιλοῦσαν ἤξεραν καλὰ τὴν ἀρχαία γραμματικὴ. Παρόμοια ὅμως λάθη εἶναι ὄχι μόνον δυνατὰ μὰ καὶ ἀναγκαῖα σὲ κάθε γλῶσσα ζωντανή, καὶ εἶναι συχνότατα καὶ στὴν ἴδια τὴν ἀρχαία γλῶσσα. Ἴσως μάλιστα θὰ περιέμενε κανεῖς ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἱερῶν βιβλίων, μαζί μὲ τὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν καθιέρωση τῆς νέας θρησκείας θὰ γίνονταν *δόκιμη* καὶ θὰ καθιερόνουνταν γιὰ γραπτὴ γλῶσσα στοὺς ἀκόλουθους αἰῶνες. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔγινε. Γιατὶ ἴσια ἴσια ἑκατὸ χρόνια πρὶν γεννηθῆ ἡ χριστιανικὴ φιλολογία ἄρχισε ὁ Ἀττικισμὸς, θεωρήθηκαν δηλαδὴ οἱ ἀρχαῖοι ἀττικοὶ πεζογράφοι κλασικοὶ καὶ δόκιμοι, καὶ αὐτῶν τῆ γλῶσσα ἄρχισαν νὰ μιμοῦνται οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ μορφωμένοι περιφρονώντας τὴ σύγχρονή τους ζωντανὴ γλῶσσα. Κι εὐκόλα καταλαβαίνει κανεῖς μὲ τί φόβη γύρισαν τότε ὅλοι αὐτοὶ τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴ νεογέννητη χριστιανικὴ λογοτεχνία, πού ἀντὶ νὰ μιμηθῆ καὶ αὐτὴ τὴ γλῶσσα τῶν μεγάλων ἀρχαίων προτύπων, ἦταν γραμμένη στὸ καθημερινὸ ἰδίωμα τοῦ λαοῦ καὶ προσπαθοῦσε σὲ μιὰ τέτοια γλῶσσα νὰ διαδόσῃ τίς ἀλήθειες τῆς καινούριας θρησκείας. Ἀκόμη καὶ τ' ὄνομά τους, *Χριστιανοί*, εἶχε μιὰ ξένη κατάληξη, τὸ λατινικὸν - *anus*!

Πόσο άσκημη και άποκρουστική εντύπωση έκανε στους λογίους τής εποχής τὸ λαϊκό, άπεριοποίητο και ταπεινὸ ἰδίωμα τῶν ἱερῶν κειμένων καταλαβαίνομε ἅμα διαβάζομε τοὺς κανόνες ποὺ ὄριζαν τότε οἱ γραμματικοί, τὶς συμβουλές ποὺ μοίραζαν σὲ ὅσους ἤθελαν νὰ γράφουν και νὰ μιλοῦν «σωστά», και τὰ ἐπίθετα μὲ τὰ ὁποῖα στόλιζαν ὅλες τὶς ἀνάπτυκες λέξεις ποὺ μεταχειρίζονταν ὅσοι ἔγραφαν στὴ ζωντανή γλῶσσα τῆς εποχής τους. Ἐνας ἀπὸ τοὺς γραμματικούς αὐτοὺς, ἕνας Ἀττικιστῆς, εἶνε και ὁ Φρύνιχος. Ἐξῆσε στὸ 2. αἰῶνα μ. Χρ. κι ἔγραψε ἕνα βιβλίον, ὅπου μάζεψε τὰ συχνότερα και πιὸ χοντρά λάθη ποὺ ἄκουε νὰ κάνουν οἱ σύγχρονοὶ του, ἀπὸ ἀγραμματοσύνη, καθὼς λέγει, «ἀποπεπτηκότες τῆς ἀρχαίας φωνῆς και ἐπὶ τὴν ἀμαθίαν καταφυγόντες». Τὸ βιβλίον εἶναι ἀφιερωμένο σ' ἕνα φίλον του, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ μιλή καλὰ και τὸν καμάρωνε «περὶ τὴν τῶν καλῶν και δοκίμων ὀνομάτων κρίσιν», κι ἀποτείνεται σὲ ὅσους θέλουν νὰ μιλοῦν σωστά και μὲ καλές λέξεις, ὅπως δηλαδὴ κι οἱ πρόγονοι, «ἀρχαίως και δοκίμως». Ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀκολουθοῦν ἐδῶ μερικὰ παραδείγματα, μαζί μὲ τὰ ἀντίστοιχα χωρία ἀπὸ τὴν Κ. Δ., ὅπου ἴσια ἴσια παραβαίνονται οἱ κανόνες τοῦ ἀττικισμοῦ.

Φρύνιχος: Ἄκμῆν ἀντὶ τοῦ ἔτι· οὐ δὲ φυλάττων, λέγε δὲ ἔτι— Κ. Δ.: Ἄκμῆν και ἔμεις ἀσύνετοί ἐστε (Ματθ.).

Φρύνιχος: Σκίμπους λέγε ἀλλὰ μὴ κράββατος — Κ. Δ.: Χαλῶσι τὸν κράββατον (Μάρκ.), Ἄρον τὸν κράββατόν σου (Ἰω.). Κατακείμενον ἐπὶ κραββάτω (Πράξ.).

Φρύνιχος: Καμμύει τοσαύτη κακοδαιμονία περι τινάς ἐστι τῆς βαρβαρίας... Κ. Δ.: — Ἐκάμμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς (Ματθ. Λουκ. Πράξ.).

Φρύνιχος: Βρέχειν ἐπὶ τοῦ ὕειν... παντελῶς ἀποδοκιμασιέον τοῦνομα. [γιατὶ στ' ἀρχαία σημαίνει τὸ βρέχω ὑγραίνω].— Κ. Δ.: βρέχει ἐπὶ δικαίους και ἀδίκους (Ματθ.), Ἴνα μὴ ἕτεὸς βρέχη.

Φρύνιχος: Βιωτικόν· ἀηδῆς ἢ λέξις· λέγε σὺν χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ. — Κ. Δ.: Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν οἱ καρδία ἐν κραιπάλῃ και μέθῃ και μερίμναις βιωτικαῖς.

Φρύνιχος: Γογγυσμός και γογγύζειν... ἡμεῖς δὲ τονθροσμόν και τονθρούζειν λέγομεν ἢ νῆ Δία, σὺν τῷ ὁ τονθροσμόν και τονθρούζειν. — Κ. Δ.: Μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων (Ἰω.), Ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς (Λουκ.), Γογγυσμός τῶν Ἑλλήνων (Πράξ.).

Φρύνιχος: Ἀποτάσσομαί σοι ἔκφυλον πάνυ. Χρῆ λέγειν ἀσπάζομαί σε. Οὕτω γὰρ και οἱ ἀρχαῖοι εὐρίσκονται λέγοντες ἐπειδὴν ἀπαλάττωται ἀλλήλων.— Κ. Δ.: Πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου (Λουκ.), ὁ δὲ Παῦλος τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος ἐξέπλει εἰς Συρίαν (Πράξ.).

Φρύνιχος: Ἐύσχῆμων. Τοῦτο μὲν οἱ ἀμαθεῖς ἐπὶ τοῦ πλουσίου και ἐν ἀξιώματι ὄντος τάττουσιν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐπὶ τοῦ καλοῦ και

συμμέτρον.— Κ. Δ.: Γυναῖκας τὰς εὐσχῆμονας (Πράξ.), Ἰωσήφ... εὐσχῆμων βουλευτῆς* (Μάρκ.).

Φρύνιχος: Ἐμμελλον γράψαι· ἐσχάτως βάρβαρος ἢ σύνταξις [δηλαδὴ τοῦ μέλλω μὲ ἀπαρέμφατο ἀορίστου]— Κ. Δ.: τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν (Ἀποκ.), Μέλλω σε ἐμέσαι (Ἀποκ.), Μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος (Ἀποκ.).

Ἔτσι λοιπόν, σκίμπους εἶνε ἡ σωστὴ λέξη, μᾶς λέγει ὁ δάσκαλος· κι ὅμως Ἄρον τὸν κράββατόν σου και περιπάτει εἶπε ὁ Χριστός, στὸν παραλυτικό ποὺ τὸν ἀνάστησε σὲ καινούρια ζωή.— Βιωτικόν· εἶναι «ἀηδῆς»· κι ὅμως ἀπὸ τὶς βιωτικὲς φροντίδες ζήτησε νὰ ἀποτρέψῃ ἐκεῖνος ποὺ κήρυξε τὸ κήρυγμα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. — Πάντοτε μὴ λέγε ἐξακολουθεῖ ὁ γραμματικός· κι ὁ Χριστός λέγει: Τέκνον, οὐ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ· κι ὁ Χριστός λέγει: Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μετ' ἑαυτῶν· ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.— Ἡμῶν οὐκ ἔρεῖς, παραγγέλλει ὁ ἀττικιστῆς, και φρονιὰ ἔβρισκε τὸ νέο λαϊκὸ τύπο βάρβαρο και χυδαῖο· μὰ ἐκεῖνος ποὺ ἦρθε νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιόν του στοὺς ταπεινοὺς και τοὺς δυστυχισμένους εἶπε: Ξένος ἡμῶν και συνηγάγετέ με. Ἐν φυλακῇ ἡμῶν και ἦλθατε πρὸς με. Κι ὁ Παῦλος εἶπε: Ὅτε ἡμῶν νῆπιος ὡς νῆπιος ἐλάλουν. Κι ἐξακολουθεῖ ὁ Φρύνιχος, στὴ φιλότιμῃ του προσπάθειά νὰ διορθώσῃ τὴ γλῶσσα τοῦ καιροῦ του, νὰ καταδικάσῃ και νὰ στιγματίξῃ και ἄλλες πολλὰς λέξεις, ποὺ βρίσκονταν κάθε τόσο στὶς Γραφές, καθὼς ἐγκάθετος, οἰκοδεσπότης, κοράσιον, ἐσχάτως, ἀνακτιῶσαι, ὀδονῶσαι, κανχῶσαι, γρηγορῶ κι ἄλλες. Ἀντὶς τὸ γρηγορῶ «τῶν ἀμαθῶν» συσταίνει ὁ Φρύνιχος τὸ δόκιμο και προγονικὸ ἐγρηγόρα. Μὰ ὁ Ἀττικιστῆς, ποὺ ὅλος του ὁ νοῦς ἦτον ν' ἀποφεύγωμε τὶς λέξεις τὶς «πολλὴν αἰσχύνῃν ἐμβαλλούσας» και πίστευε πὼς κανεὶς δὲν εἶναι «οὕτως ἄθλιος, ὥστε τὸ αἰσχρὸν τοῦ καλοῦ προτιθέσθαι», ἄκουσε ποτὲ γιὰ τὴ Γεθσημανεῖ, κι ἐνίωσε μέσα του τὴν κραυγὴ Ἐκεῖνον ποὺ ἐτοιμάζονταν γιὰ μιὰ τελευταία, τὴ μεγαλύτερη θυσία;... Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· μένετε ὧδε και γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ... Οὐκ ἰσχύσατε μιαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Γρηγορεῖτε και προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν.

IV

Σὲ καμὰ περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσας μας δὲ φαίνεται τόσο καθαρά, τόσο χτυπητά, ὅσο ἐδῶ ἡ ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ διασκόλου ποὺ μὲ τὰ μάτια πίσω και μὲ τοὺς στενόκαρδους κανόνες μιᾶς περασμένης γλώσσας προσπαθεῖ νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς συγκαιρινούς του, και τῆς ὁμορφίᾳς, τῆς ἀλήθειας και τῆς ζωῆς ποὺ ξεπετιέται ἀκράτητη, ἀδιάφορη γιὰ τὶς διημαρτηριές ἐκεῖνων ποὺ προσπαθοῦν νὰ σώσουν τὴν πρόληψη τῶν τύπων. Τί ἀντίθεση

* Ὅτι τὸ εὐσχῆμων σημαίνει ἐδῶ πέρα πλούσιος, καθὼς λέγουν οἱ «ἀμαθεῖς», κι ὄχι ὁμορφος, γίνεται φανερό κι ἀπὸ τὸ παράλληλο χωρίον τοῦ Ματθαίου 27, 17: ὀφίας δὲ γενομένης ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀρμαθαίας, τοῦνομα Ἰωσήφ. Τὴ δόκιμη σημασία βρῖσκομε στὸν Παῦλον: τὰ εὐσχῆμονα (τοῦ σώματος).

μεταξύ στους ξερούς κανόνες των Ἀττικιστῶν—γιατί δὲν εἶναι μόνο ὁ Φρόνιχος ποὺ φανερώθηκε τότε μετὰ τὰ «ἄττικά» του ὀνόματα—καὶ τ' ἄλλα καὶ ὁμορφα λόγια τῆς Γραφῆς. Τῶν Ἀττικιστῶν οἱ κανόνες ποὺ δοκίμαζαν νὰ σταματήσουν τὴ ζωὴ ἔμειναν ἄκαρποι, ἀφοῦ κι ἔπειτα ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια λέγομε ἡμῶν, πάντοτε, κροβάτι, κι ὄχι τοὺς τύπους ποὺ ζητοῦσαν νὰ ξανακαλέσουν στὴ ζωὴ. Τοῦ Χριστοῦ ὅμως τὰ λόγια, ἀνκαί γραφῆκαν στὴ γλῶσσα τὴν περιφρονημένη ἀπὸ τοὺς διαβασμένους τῆς ἐποχῆς, σκόρπισαν τὴ ζωὴ στὸν κόσμον, ξανάδωσαν ἐλπίδες στοὺς ἀπελπισμένους καὶ θεμέλιωσαν μιὰ καινούρια θρησκεία.

Καὶ σ' αὐτὸ βοήθησε κι ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, ποὺ σ' αὐτὴ διαδόθηκε τὸ Εὐαγγέλιο. Τὸ εἶπε καὶ ὁ Παῦλος—ποὺ ὁ ἴδιος ὠμολόγησε (Κορ. II, 11, 6) πὼς ἦταν «ιδιωτὴς τῷ λόγῳ»—: καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εἴσημιον λόγον δώτε, πὼς γνωσθήσεται τὸ λαλοῦμενον; ἔσαθε γὰρ εἰς ἄερα λαλοῦντες.»

Εἶναι ὅμως κρῖμα ποὺ γλήγορα παρασύρθηκε κι ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ ἀκράτητο κύμα τοῦ ἄττικισμοῦ, κι ἐνῶ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἐξακολουθοῦσε ν' ἀλλάζει, ἔδωσε τίς περισσότερες φορὲς τὸ κήρυγμα τῆς σὲ γλῶσσα ποὺ ὁ λαὸς δὲν καταλάβαινε. Στὸν 4. αἰῶνα, οἱ περισσότεροι πατέρες τῆς ἐκκλησίας εἶναι πᾶν βουτηγμένοι στὴν ἑλληνιστικὴ ἄττικίζουσα μόρφωση, καὶ παραπονέθηκε κάποτε μιὰ γυναίκα τοῦ λαοῦ στὸ Χρυσόστομο, πὼς οὔτε αὐτὴ οὔτε οἱ δικοὶ τῆς καταλαβαίνουν ὅσα λέγει στὶς ὁμιλίαις του γιὰ τὸ «χαλεπὸν» τοῦ λόγου. Καὶ μᾶς διηγεῖται ἕνας ἱστορικός, ὁ Σωζομενός, ὅτι βρέθηκε κι ἕνας λόγιος ἐπίσκοπος, ὁ Τριφύλλιος, ποὺ «ἐπιτραπεῖς διδάξει τὸ πλῆθος, ἐπεὶ τὸ ρητὸν ἐκεῖνο παρᾶγειν εἰς μέσον ἐδέησε τὸ «ἄρον τὸν κροβάτιόν σου καὶ περιπάτει», οκίμποδα ἀντὶ τοῦ κροβάτου μεταβαλὼν τὸ ὄνομα εἶπε.» Ἦταν ὅμως παρὼν κι ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, καὶ πῆδησε ἀπὸ τὸν ἱερατικὸ του θρόνον, καὶ θυμωμένος εἶπε στὸν «τοῖς λόγοις ὠφρωμένον»: μήπως κι εἶσαι καλύτερος ἀπὸ κείνον ποὺ εἶπε κροβάτον καὶ ντρέπεσαι νὰ μεταχειριστῆς τὰ δικὰ του λόγια;

V

Τὰ ἄμεσα διδάγματα ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ σύντομη αὐτὴ ἐξέταση γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὸν ἄττικισμό εἶναι, νομίζω, τ' ἀκόλουθα:

1. *Εἶνε χοντροειδέστατο λάθος, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν ἱστορία, νὰ μιλοῦμε γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων, σὰ νὰ ἦταν ἡ ἴδια μετὰ τὴ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων κλασικῶν.* Τὴ γλῶσσα τῆς Γραφῆς καὶ τὴ γλῶσσα τῶν κλασικῶν τίς χωρίζουν τετρακόσια ὀλόκληρα χρόνια, καὶ ὅτι οἱ διαφορὲς ποὺ χωρίζαν τὰ δυὸ αὐτὰ ἰδιώματα δὲν ἦταν μικρὲς κι ἀσημαντὲς, μᾶς τὸ δείχνει ἡ σημερινὴ μελέτη, μᾶς τὸ μαρτυροῦν ἀκόμη καλύτερα οἱ διαμαρτυρίες τῶν Ἀττικιστῶν.

2. *Ἡ γλῶσσα τῆς Γραφῆς δὲν εἶναι κανονισμένη σύμφωνα μετὰ τὴν ὁμιλία τῶν μορφωμένων τάξεων τῆς ἐποχῆς, καὶ δὲν ἔχει καμιά τάση νὰ ἀρχαίξῃ ἢ νὰ εἶναι «σωστὴ» καὶ «καλὴ»* Βέβαια

οἱ λογιώτεροι ἀπὸ τοὺς συντάχτες τῆς μεταχειρίστηκαν κάποτε καὶ λόγια στοιχεῖα,¹ μὰ στὴ βάση τῆς μένει ἡ ἴδια μετὰ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, μάλιστα τῶν ἀμόρφωτων τάξεων.

3. *Ἡ ταπεινὴ γλῶσσα καὶ τὸ ἀπέρητο ἕφος δὲν ἐμπόδισαν νὰ ἐκφραστοῦν μέσα στὰ Εὐαγγέλια θεῖες ἀλήθειαι, ποὺ αἰῶνια μᾶς συγκινοῦν.* Ἴσια ἴσια σ' αὐτὸ βοήθησε κι ἡ γλωσσικὴ τους μορφή. Στὸν λαοῦ τὴ γλῶσσα, λέγει κάποιος ὁ Deissmann, γραφῆκαν, κι ἔτσι ἔγιναν τὸ βιβλίον τῶν λαῶν. Κι ἔτσι μαθαίνομε μετὰ τὸν πειστικώτατο τρόπο πὼς δὲ χρειάζεται καμιά διωρθωμένη ἢ καλύτερη ἢ ἀρχαιώτερη γλῶσσα γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν καὶ τὰ πιὸ ψηλὰ νοήματα, κι ὅταν ὑπάρχει ἡ οὐσία, μόνη τῆς βρίσκεται κι ἡ ταιριαστὴ μορφή, ποὺ πρέπει πάντοτε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ ζωὴ. Τὰ ἔργα τῆς Κ. Διαθήκης γραφῆκαν στὴν πιὸ ἀπλὴ καὶ πιὸ λαϊκὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς τους, —τὴν καταδικασμένη ἀπὸ τοὺς γραμματισμένους, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ οὔτε ἤξεραν οὔτε ἤθελαν νὰ γράφουν λογοτεχνικὰ ἔργα κι ὅμως ὄχι μόνον ἀξίζουν ὅλα τ' ἄλλα ὅσα γραφῆκαν στὴν ἀρχαίχουσα γλῶσσα, σύμφωνα μετὰ τῆς γραμματικῆς τοὺς κανόνες, μὰ κι ἔγιναν μαζί μετὰ τὴ γλῶσσα τους ὁ πολυτιμότερος θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου. Τὶ θὰ ἔλεγαν, ἂν μπορούσαν νὰ τὸ προσβλέψουν, ὁ Φρόνιχος, κι οἱ ἄλλοι γραμματικοὶ τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου!

HEIDELBERG, ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1912

ΜΑΝΟΛΗΣ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

«ΚΡΙΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ»

ΣΤΟ ΚΑΣΜΙΡΙ²

ΕΡΙΝΑΓΚΑΡ 23 - 7 - 04

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἀρχαίων ναῶν τοῦ Κασμιρίου δείχνει αρκετὰ σημάδια εὐροπῆς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Ὁ συνηθισμένος ινδιάνικος ναὸς—εἴτε τοῦ βορριανοῦ ρυθμοῦ εἴτε τοῦ νότιου Ἀραβίδιου—εἶναι σκεδὸν πάντοτε ἀνόργανο μάζωμα στοικιδίων ποὺ τὰ πολλαπλασιάζει, τὰ ζουλά καὶ τὰ

¹ Τὴ σημαντικώτερη ἐξαιρέση μέσα στὰ ἔργα τῆς Κ. Δ. κάνει ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή. Τὸ παρατήρησε καὶ ὁ Φριγγιῆς ποὺ εἶπε συγκρίνοντας τὴ γλῶσσα τῆς μετὰ τοῦ Παύλου τῆς γλῶσσα: «ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγῳ ἰδιωτικὸν τοῦ ἀποστόλου ὁμολογήσαντος ἰδιωτὴν εἶναι τῷ λόγῳ τοῦτέστι τῆς φράσει, ἀλλὰ ἔστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως Ἑλληνικωτέρη, πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς ὁμολογήσει ἄν.»

² ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. Ὁ κ. Πέτρος Βλαστός ἀπὸ πέρον μᾶς εἶχε στείλει τὴν ὀλοζών-τατη μελέτη του «Στὸ Κασμίρι», πρὶν ἀκόμη νάχει βγεῖ σὲ βιβλίον μαζί με ἄλλα ἀξιόλογα ἀισθητικὰ καὶ κριτικὰ μελετήματά του, μετὰ τὸν τίτλον Κριτικὰ Ταξίδια.

Δημοσιεύομε μερικὰ μόνον μέρη τῶν ταξιδιωτικῶν αὐτῶν ἐντυπώσεων. Ὁμολογοῦμε πὼς ἡ ἐκλογή μας ἦταν κάπως δύσκολη, γιατί κάθε κεφάλαιον ἔχει μιὰ ἐξέχωρη ὁμορφιά, ὅπου βαθυστόχαστη ἢ σκέψη διαλάμπει. Ἀντιφύμαστε μάλιστα γιατί μᾶς λείπει ὁ ἀνάλογος χώρος, ἄλλως θὰ δημοσιεύαμε ὀλόκληρη τὴ μελέτη.

ανακατέβει μαζί του τεχνίτη ο ανίδεος πόθος να σφραγίσει με τη σπατάλη της επίμονης δουλιάς του. Οι Τζέτινδες—έχουν ξεχωριστό ρυθμό οι ναοί αφής της θρησκείας—φανερόνουν κάποια καλύτερη συνείδηση αρχιτεχτονικής, και μάλιστα λύσαν με δικό τους τρόπο κι αξιοσύνη το πρόβλημα της θολωσιάς, μά υποφέρουν κι αυτοί από το παραφόρτωμα του πολυσκαλιστού στολιδιού. Σχνά ο τεχνίτης δοξίμασε να καταπλήξει στριμώνοντας πλάι πλάι κολόνες πυκνές σά δάση κι όλες ανόμοιες στά στολίδια τους, ή βάζοντας θόλο πάνω σε θόλο κι αμέτρητα αγάλματα τών Τιρτανκάρηδων—δηλαδή τών προφητών τους πού πάντα κάθονται σταβροπόδι. Και βέβαια τό μάτι θαμπώνεται πού τό πλήθος και τήν υπομονή της δουλιάς, μά δέ βρίζει τήν ομορφιά με χαρακτηρίζει τή λιτή αρμονία.

Τού Κασιμιρού όμως οι ναοί σχνά έχουν χάρη στίς γραμμές, δύναμη στό σκεδίο κι αξιοπρεπή οικονομία στά σκαλίσματα. Τά χαρακτηριστικά του τύπου είνε οι πυραμιδένιες στέγες, οι τρίφυλλες πύλες με πυραμιδένια αετώματα, και τό μεγάλο άνοιγμα από κολόνα σε κολόνα. Τό Ελληνικό αέτωμα είναι πολύ χαμηλό μά τό Κασιμιρένιο ψηλώνει δυνατά, κ' έτσι φυσικά κ' η στέγη ορθώνεται και κείνη ανηφορική. Η διαφορά έχει αιτία τό κλίμα. Στήν Ελλάδα η λιακάδα κ' η λιγοβροχιά επιτρέπουν χαμηλές στέγες. Στο Κασιμίρι πού τό δέρνει ο χιονιάς κ' η νεροποντή, χρειάζεται στέγη ψηλή. Ίσως νά δουλέψε κι άλλος ένας λόγος. Ο Ελληνικός ναός είναι ολάκερος πέτρα και μάραμο· εδώ στηρίζανε τίς σκεπές σε ξύλινα δοκάρια. Ακολουθεί πώς ο Ελληνικός ρυθμός είναν αναγκασμένος νά μαζέψει τίς κολόνες κοντά και νά βαστά τή στέγη χαμηλή, μά πώς ο Κασιμιρένιος μπόρεσε ν' αλαργήσει τά μεσόστυλα και νά ορθώσει τό δώμα.

Η πιο κοινή πέτρα στά Κασιμιρένια χτίρια είναι η μαβιά ασβεστόπετρα. Σκαλίζεται και γυαλίζεται αρκετά καλά, και γι'αυτό τ' ανάγλυφα έχουνε κάποτε σωθεί αγάλαστα. Μερικοί ναοί πάνε ως στον πρώτο αιώνα μ. Χ., κ' ένας τους είναι χρονολογημένος 220 π. Χ., μά σε αυτό υπάρχει διαφωνία.

Κείνο πού στό Κασιμίρι θυμίζει άμέσως τόν ελληνικό τύπο είναι ο χωρισμός της κολόνας σε τρία—βάση, σώμα και κεφάλι—καθώς και τό συμμετρικό αβλάκωμα. Άλλη ομοιότητα βρίσκεις και στά σκαλίσματα πού σχνά συγγενέβουν με τό Δωρικό ρυθμό. Ο στρατηγός Κάνιγκαμ—και σε πολλά μεταχειρίστηκα τίς μελέτες του—είναι της γνώμης πώς η ελληνική έπιροή έφτασε στό Κασιμίρι από τό Βαχτριανό βασίλειο. Στόν τρίτο αιώνα π. Χ. οι Έλληνες βαστούσανε τό Καμπούλ και τό δυτικό Πενταπόταμο, και μαθαίνουμε από τά νομίσματα της εποχής πώς είχανε βασιλιάδες τόν Ευθύδημο και τό γιο του Δημήτριο. Ο Φέργγουσον πάλι νομίζει πώς τό ινδοβουδικό βασίλειο του Γκαντάρα (στά δυτικά σύνορα του Πετραπόταμου) είχε ποτιστεί από τόν άλεξανδρινό πολιτισμό πού τότε ξεχειλούσε στην Ασία, και πώς η επίδραση αυτή βάσταξε στον Γκαντάρα ως τόν πέμτο αιώνα μ. Χ. Ύστερα ξαπλώθηκε από κει στό Κασιμίρι όπου ένα είδος Δωρικού ρυθμού έγινε κοινότατο από τόν όγδοο ως τό δωδέκατο αιώνα. Διακόσια χρόνια πιο ύστερα η μουσουλμανική πλημμύρα σάρωσε κάθε τι μπροστά της.

Καθώς κι άλλα πολλά ιστορικά της ιντιάνικης αρχιτεχτονικής πού μένουν ακόμα δυσκολοξήγητα, έτσι και τό πρόβλημα της πηγής του Κασιμιρένιου ρυθμού δέν μπορεί νά ξεκαθαριστεί με τίς λιγοστές γνώσεις πού έχουμε τώρα. Πρέπει νά ξεσκάνουν πρώτα οι αρχαιολόγοι όσα ρείλια σώ-

ζονται ακόμα, και πρέπει νά περιμένουμε τή μεθοδική τους μελέτη για νά λυθούνε τά αινίγματα. Τό βέβαιο είναι πώς η επιβολή του ελληνικού ρυθμού ταξίδεψε στον καιρό τών Επιδόνων ίσαμε τά σύνορα του αρχαίου κόσμου.

ΑΛΕΞΟΥ 3 - Β - 04

Τό ποτάμι μάς κουβάλησε αγάλι αγάλι προς τή λίμνη του Βούλαρ. Μά στό δρόμο σταθήκαμε νά δούμε μιάν άλλη λιμνούλα στό Μανασμπάλ. Είτανε γεμάτη λωτούς και ρόδινα κρινάκια, και στά δεξιά πρασίνιζαν όμορφα δέντρα μέσα στά ρείλια τερασσιμένου περιβολιού της εποχής του Τζεχανγκίρ (1605 μ.Χ.) Στή μέση, κει πού βαλτώνουνε λιγάκι τά νερά, ξεσηκώνεται η στέγη βουλιαγμένου ναού—διπλή πέτρινη πυραμίδα πού τήν έχουνε για βίγλα τά νεροπούλια.

Ο γιατρός πού φιλοσοφά κάποτε και πού έχει άχτι τό ράσο, έδειξε δύναμη ρητορική λέγοντας πώς ο πνιγμένος αυτός ναός φανέρονε συμβολικά τό βούλιαγμα κάθε θρησκείας και δογματικής σκλαβιάς.

—Κ' οι επιστημονικές αλήθειες, τού αντίσκοπα, τάχα δέν παλιώνουν και δέν πεθαίνουν κι αυτές; Δέν πήγες ποτέ σου νά σεριανίσεις στό ερωτικό κοιμητήρι όπου σκουληκιάζουν της επιστήμης τόσες και τόσες μακαρίτισες θεωρίες και ξεπεσμένα αξιώματα; Θρησκεία είναι κ' η επιστήμη σου, γιατρέ, κ' έχει τά δόγματα της κ' έχει και τούς προφήτες και τούς παλάδες της. Η θρησκεία της υποκειμενικής αποκάλυψης είναι η μητέρα της θρησκείας της αντικειμενικής έρευνας—κ' οι δύο χρήσιμες στον καιρό τους κ' οι δύο βασισμένες στην ίδια μας ανάγκη—τήν ανάγκη νά πιστέβουμε σε κάτι για νά ζούμε. Εμένα η πρώτη, άν και δέν τήν πιστέβω πιά, μου φαίνεται πιο ανθρωπινή και με συγκινεί πιο βαθιά γιατί μου θυμίζει παλιές ιστορίες και τό λειτουργικό μεγαλείο της γοδικής εκκλησιάς και του δωρικού ναού τήν άσπράδα και τό φύσημα της θελοζωίας πού σήκωσε τά διαλεχτά τά έθνη από τή βαρυανά τήν πρωτόγονη. Εσένα πάλι της δέφτερης ο έρωτας σε καθυλιζει· ό,τι κι ά σου πει τό θαρρείς βαγγέλιο, κι όποιο νόμο κι άν ορίσει τότε θεωρείς άθάνατο. Σάν πιο νέα πού είναι τή βλέπεις και πιο νόστιμη. Μά θά γεράσει, γιατρέ μου, κι άφή και θά πεθάνει.

— Αλήθεια αποδειγμένη είναι αγάλαστη αλήθεια, μου πετά ο γιατρός ανυπόμονα. Δέ θά μου πεις πώς οι θεμελιώδικοι νόμοι της φύσης δέν είναι παντοίνοι;

— Δέν τήν έχτισα τή φύση για νά ξέρω ποιά είναι τά θεμέλια της. Μά κείνο πού ξέρω είναι πώς η ανθρωπινή ζωή—μέτρα τη σά θές με γενεές—δέν είναι αρκετά μακρόκαιρη για νά βεβαιωθεί ο άνθρωπος άν οι νόμοι στέκονται ακούνητοι κι αμάραντοι. Μπορεί—και τό νομίζω πιθανό—πώς αλλάζουνε κι αυτοί, μά εμείς δέν τό βλέπουμε γιατί δέν προφταίνουμε νά τό δούμε. Θά ξέρεις βέβαια πώς τ' άστρα με τούς αιώνες αλλάζουνε θέση στον ουρανό. Εσύ και γώ είμαστε τόσο λιγώζωοι πού δέν παρατηρούμε τή διαφορά. Έτσι κ' οι φυσικοί σου νόμοι—είναι σάν απόμακροι αστερισμοί πού μοιάζουν ασάλεστοι κι ως τόσο ξεχειλύνε γοργοίνιτη ζωή. Άς έχεις τήν υπομονή νά ζήσεις μερικές χιλιάδες χρόνια ίσως προφτάσεις να τό καταλάβεις.

— Δέ βλέπω πώς μπορούνε ν' αλλάζουνε οι νόμοι πού κυβερνοῦνε τή βαρσοῖνη, τό φῶς, τόν ηλεκτρισμό;

— Τό πώς καί γώ δέν τό βλέπω. Μά νομίζεις πώς ἡ ζωὴ θά σέ ἀφινε νά τή σκλαβώσεις μέ νόμους; Νομίζεις πώς θά ἔπαρχε ζωὴ ἂν οι νόμοι εἴτανε ἀθάνατοι νόμοι; Ἄν εἴταν ἔτσι, γλήγορα θά σταματοῦσε ἡ ζωὴ, γιατί ο ἀλύγιστος νόμος εἶναι ἀρνηση τῆς θέλησης, κ' ἡ ζωὴ εἶναι θέληση καί μόνη θέληση.

— Αφτά εἶναι μεταφυσική. Εγώ βασίζουμαι στή δοκιμὴ, θεμελιώνουμαι στά πράματα τὰ χειροπιαστά κι ὄχι σέ υποσύνεϊδα οράματα.

— Δέν ἔχεις ἀδικιο—ὅσο δέ θές νά φιλοσοφήσεις. Μά σά φιλοσοφήσεις θά δεῖς πώς οι νόμοι καί τὰ πειράματα κι' ὅλες οι εφήμερες ἀλήθειες εἶναι τόσο αντικειμενικά ὅσο κ' υποκειμενικά πορίσματα—ἴσως μάλιστα νά εἶναι ολότελα υποκειμενικά—νά εἶναι οι τρόποι πού μπορείς εσὺ ο ἄνθρωπος νά καταλάβεις τή ζωὴ, νά εἶναι οι τρόποι πού μπορείς μέ τήν περισσότερη ωφέλεια νά πιάσεις τή ζωὴ.

— Βλαστήμησες, ἀποστάτη. Ἡ ἐπιστήμη περιφρονεῖ τ' ωφέλιμο. Τήν ἀλήθεια μόνο γυρβεῖ.

— Δέ σοῦ εἶπα πώς εἶσαι ερωτεμένος; Εἶσαι σάν τό παληκάρη πού αγαπά κάποια κοπέλλα καί νομίζει πώς ἡ ἀγάπη του εἶναι ἀγάπη καί τίποτε ἄλλο. Μά ἡ ἀγάπη του εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῶν απογόνων κι ὄχι τό λάτρεμα τῆς γυναίκας.

— Θά σέ ρίξω στή λίμνη, ἀγρίψε ο γιατρός. Ἡ ἀγάπη εἶναι.—

— Φτάνει καί πείνασα. Ὡρα νά φάμε. Ἄλλη μέρα φιλοσοφοῦμε, γιατρέ, γιά τήν ἀγάπη. Δέν κάνει τόση μεταφυσική μονορούφι.

— Μά τήν ἀλήθεια, δέ σέ εἶχα γιά θρήσκο!

— Καί ποιός σοῦ εἶπε πώς εἶμαι;

Ο γιατρός σήκωσε τὰ χέρια του στόν ουρανό κ' ὕστερα φώναζε τοὺς δούλους νά στρώσουνε νά φάμε κάτω ἀπό τὰ πλατάνια. Ἡ λίμνη ἀρροσάλεβε κτρινόχρυση μέσα στό φέγγος τοῦ μεσημεριοῦ.

Αργά τό βράδυ ξεμποκάραμε στή διάπλατη λίμνη τοῦ Βούλαρ κι ἀράξαμε στό Μπαντιπόρ κάτω ἀπό τό σκουρογάλαζο Χαραμούκ. Τό πρῶτὶ τράβηξα μόνος—ο γιατρός εἶχε μαχμουρλίκι—σέ μιά κορυφὴ γειτονική γιά νά δῶ τή λίμνη ἀπό ψηλά.

Σάν ἀργυρόμαβο γυαλί χυνότανε τό νερό ἀπό τή βράχνη κούπα τοῦ βουνοῦ ὡς τὰ πράσινα χεῖλια τοῦ κάμπου ἀντίπερα. Τοῦ ἡλίου οι ἀντιφεγγιές παίζανε ἀπάνω στή νεροθωριά σάν ἀργαλιῶ χροσὴ σαῖτα πού πηγαυνοερχότανε φαίνοντας μαβιά μετάρια καί βλατιὰ κι ἀσημοπράσινες δαλματικές.

Ἐχει κ' ἡ λίμνη τούτη τό συνηθισμένο παραμῦθι. Μοῦ λέγαν οι βαρκάρηδες πὸς χώρα βασιλικὴ κοίταται βουλαγμένη μέσα στά νερά της. Τήν καταράστηκε γιά τὰ κρίματα της ἡ νεράϊδα τοῦ Βούλαρ, καί σάν εἶναι καλοκαιριά μπορεί κανεῖς νά δεῖ τὰ φουζωμένα παλάτια μέσα στό διάφανο νερό. Τὰ ψάρια τῆς λίμνης εἶναι οι στοιχωμένες ψυχές τῆς χώρας πού χάθηκε.

Σάν κατέβηκα βρήκα τό γιατρό πού ψάρεβε. Εἶχε κιάλας πιάσει δυὸ ηρωϊκά λιμνοφάρμα καί δέ χωροῦσε στά ρούχα του ἀπό τή χαρὰ του. Ο ἴδιος φρόντισε τό ψήσιμο, καί πρέπει νά τ' ὁμολογήσω πὸς ἂν καί στοιχωμένα τὰ ψάρια τοῦ Βούλαρ ψήνονται λαμπρά στή σκάρα.

Ἐβρεξε βαριά τό ἀπόγεμα, μὰ τό βράδυ ξαστέρεψε πάλι καί πήγαμε σεριάνι μέ τή βαρκούλα. Ο γιατρός ἔλαμνε καί γώ βαστούσα τή λαγουδέρα. Δέ μιλούσαμε. Ἡ λίμνη ἔλεγε νά κοιμηθεῖ, κι ολόγυρα τήν νανούριζαν οι γρούλλοι μέ τό ψιλότρεμο τραγοῦδι τους. Οι χιονοκορφές ἀγνάτεβαν τή σπιθόσπαρτη σιγαλιά τ' ουρανοῦ. Τὰ χωριά εἴτανε σκοτινά, καί στά δάση τό παγερό τ' ἀγέρι βοβολοῦσε ἀναδέβοντας τὸν ἐλάτων τὰ κλαδιά.

Δέ μιλούσαμε. Κι ἄξαφνα ο γιατρός ἀφισε τὰ κουτιά καί ρώτησε:

— Νά ναι γύρω μας καμιά ψυχὴ μεγάλη, πὸς μεγάλη ἀπό μᾶς; Νά ναι ἡ ζωὴ ἓνας ρυθμὸς ἀγκαλιαστής, μὰ συνείδηση συνολική πού μόνο μέ τήν ἀγάπη νά τή γνωρίζε τό άτομο; Ἡ μήπως νά ναι ἡ ζωὴ ἓνας αγώνας αἰώνιος γιά νά μὴ χαιδεῖ ο ρυθμὸς, ἓνα πάλεμα τῆς ἀρχικῆς θέλησης πού ξεθυμαίνει καί πάει;

Δέν ξέρω. Δέ φιλοσοφῶ τώρα. Θέλω ν' ἀκούσω τῆς νύχτας τή σοπασιά. Θέλω νά κοιμηθῶ μέ τή λίμνη, νά ξαγρυπνήσω μέ τὰ χιόνια, θέλω νά ἀπλωθῶ ἴσαμε τήν αστροφεγγιά. Τράβα κουπί καί πνίξε κάθε περιέργεια. Τί θές καί ρωτάς; Ψάξε μέσα σου.

ΑΛΕΟΥ 4 - Β - 04

Βασίλειμα. Τό Πίρ Παντζάλ γλαφκῶνει τὸν ουρανό. Πάνωθε λίγα σύνεμα μοιάζουνε σάν ἄσπρα σγουρά πέφκα καί σά γαλάζια ρόδα.

Μέσα στήν ατμική διαφάνεια τοῦ ἀγέρι τὰ χρώματα σφαντοῦνε καθάρια κι ἀνεβαίνουνε γαϊτάνι γαϊτάνι ἀπό τή λίμνη τή χρυσαζορὴ ὡς τοὺς λόφους τοὺς κοκκινωποὺς καί τὰ ψηφιδωτὰ χωράκια—σμίλτοι, μπρούντζοι κι ἀμέθυστοι. Πιὸ ψηλά οι βραχοκεματιές σμίγουνε μέ τ' ἀνάγια δάση πού μαβρολογοῦνε σάν κοκκινίδες. Οι κορφές ξεοῦρονται ἀτσάλινες κι ἀλαφρά βαμμένες πορφύρα.

Σάν ἐρίξε ο ἥλιος τῆς ὕστερης ἀχιδένιες φοιχιτές, τὰ χιόνια τοῦ Χαραμούκ γινήχονε ροδοδιάφανο κρύσταλλο—τόσο ἀσίμωτο κι ἀνάγχατο πού ἔλεγε κ' εἴτανε παλάτι ἀνάερο τῆς βουνίσιας Ἀρτέμιας.

Κ' εἶπα μέσα μου δυνατά. Μάτια, μάτια! Ὄλο χρώματα καί μορφές! Τί φελούν τὰ σκνά παραστρατίσματα; Τί θ' ἀδράζουνε τὰ χέρια καί τί θά βουλήσει ἡ θέληση; Μὴ θρέφεις τόσο τὰ μάτια μέ ἠδονὴ καί γνώση γιατί ἀδύναμα θά μουλιάσουν τὰ χέρια. Ο κόσμος κ' ἡ ζωὴ δέν εἶναι γιά κείνους πού κοιτάζουν καί ψιλοδιαλέγουνε μὰ γιά κείνους πού θένε καί κάνουν καί πολεμοῦν!

ΠΕΤΡΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ

ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΑ

Κ. ΠΑΛΑΜΑ: Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΜΟΝΑΞΙΑ

SANS VAINS MOTS ET SANS GESTES FAUX
PAUL VERLAINE

Ὅσο ἀνηλιὰ κι' ἂν στέκεται ὁ Κ. Παλαμᾶς στήν κρίση ὁλοῶν μας—καί χωρὶς περιστροφές θροναίξει σέ ζηλευτὴ ξεχωρὴ θέση—πολλές, πάρα πολλές φορές, ποιήματά του μᾶς ἀφίνουν τήν ἐντύπωση πὸς πέφτουν πλάι στήν Ποίηση κι' ὄχι στήν καρδιά της.

Δέν πρόκειται, ὄχι, γιά μιά διάκριση χτυπητῆ, αἰσθητῆ, πού στήν πρώτη

ματιὰ ἢ καὶ ὕστερα ἀπὸ μελέτη, ξεπροβάλλει, στηριγμένη σὲ χειροπιαστὰ πειστήρια. Μᾶλλον πρόκειται γιὰ μιὰ ψυχικὴ κατάσταση στεναχωρίας, παρατονίας, γιὰ μιὰ διαίσθηση δυσφορίας ποῦ κρατεῖ τὸν ἀναγνώστη καὶ ἐμποδίζει τὴν ποιητικὴ συγκίνηση νὰ γεννηθεῖ μὲ φυσικότητα. Ὁ εὐκόλος ἀναγνώστης πρόθυμα ἀποδίδει αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς δυσφορίας, στὴν δὴθεν στρυφνότητα τῶν ποιημάτων, στὴν δυσκολία τῶν θεμάτων, ἢ καὶ στὰ ἀψηλά νοήματα ποῦ κλείουν. Ἐν τούτοις ὁ κ. Παλαμᾶς δὲν εἶναι καθόλου δύσκολος ποιητής, καὶ οἱ στίχοι του καὶ τὰ νοήματά του τίποτε τὸ δυσνόητο δὲν κρύβουν. Κάλου ἄλλου βρῖσκεται τὸ ἐλάττωμα.

Τώρα, ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἀντιποιητικῆς αὐτῆς ἐντύπωσης, γιὰ νὰ πυκνωθεῖ σὲ λέξεις, ἴσως μεγαλοποιήσει—εἶναι ἀναπόφευκτο—τὸ ποιητικὸ ψεγάδι. Στὸ ἀλαφρὸ ἀδίκημα δὲν ὑπάρχει πρόθεση, οὔτε σκοπὸς ὑποβιβασμοῦ.

Ἡ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ βγαίνει ἀπὸ ἄδολη ποιητικὴ φλέβα—ὅταν καὶ ὅπου ἢ ἐμπνευση γεννιέται ἀυθόρμητη, ἀβίαστη ἀπὸ καὶ εὐθείαν παρατήρηση, ἢ ἀπὸ ἄμεση συγκίνηση, χωρὶς νὰ μεσολαβεῖ καμμιά τάση γιὰ ἐξυτηρέτηση ἄλλου σκοποῦ: Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, τὸ Ἔχτο βιβλίον τῆς «Πολιτείας καὶ Μοναξιάς» ἀνοίγει μ' ἕναν πίνακα τῆς χώρας ποῦ ἀρματώνεται ἄρτιο, τρεμάμενο ἀπὸ συγκρατητὸ αἶσθημα καὶ ζωή:

Τὰ βραδινὰ φανάρια στὰ πεζούλια
θαμποφωτᾶν ἀργούς τριγυριστάδες,
τοῦ ἀργάτη ἰδροκοπᾶν τὰ μεροδούλια,
τοῦ κερφενέ οἱ ξενύχτηδες, ἀγάδες.
Λάγγωμα πάντα ὄνειρον τὰ κρογιαλῖα
πάντα οἱ ἔρωτες καὶ οἱ ξεφαντωτάδες,
Χαρὰ εἶναι τῆς αὐγῆς τὰ ροδοκάλλια κ. λ. π.

Ἀκόμη καὶ στὸ γνωστὸ ἐλεγεῖο τοῦ Παύλου Μελά, τ' ἀπλὰ λόγια τῆς ψυχῆς—στοὺς πρώτους ἔξι στίχους—χωρὶς φανερὴ προετοιμασία φιλολογικῆ, φτάνουν σὲ ἀπόλυτη ποιητικὴ συγκίνηση:

Πάντα γλωρὸ νὰ σεῖεται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο ποῦ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρη!
Πανάλαφρος ὁ ἕπνος σου' τοῦ Ἀπριλῆ τὰ πουλιά
σὺν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκούς λογάκια καὶ φιλιά
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταράχτες
σὺν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὺν πολέμου κρᾶχτες.

Ἀλλὰ ὁ Κ. Παλαμᾶς ἔχει ἕνα σωρὸ φιλοδοξίες, δικαιολογημένες ἴσως, ποῦ γιὰ νὰ τίς ὑπηρετήσει ἀναγκάζεται νὰ εὐρύνει τὸν ρόλο καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ποιητῆ. Ἀγκυλιάζει τὴν δημοσιογραφικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐκαιρηγορητικὴν, ἀσχολεῖται στὴν κριτικὴν τοῦ θυμιάματος καὶ στὴν γλωσσικὴν προπαγάνδα, ἐρωτοτροπεῖ μὲ τὴν πρόχειρη φιλοσοφία καὶ τὴν στοιχειώδη κοινωνιολογία, μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν γεωγραφία.—Ἔτσι, πῶς εὐκόλα, μεταθέτει τίς φιλοδοξίες του στὴν Ποίηση. Ἀλλὰ ἡ ἐμπνευση, τὸ αἶσθημα, ἀποσταμένα ἀπὸ τὸ ἀδιάκοπο κέντρισμα τῆς ἀνάγκης, ξεψυχοῦν—σταλαγματιὰ σταλαγματιὰ ρεῖει ἡ ποιητικὴ φλέβα. Καὶ τότε φυσικὰ ἔρχονται οἱ ἀντιποιητικὲς ἐπικουρίες: Ἡ δεξιολογία, ἡ λεκτικὴ σχινοβασία ὁ ἄμορφος καὶ ἀποκρουστικὸς διδακτικισμὸς, οἱ ἀσύστατες φιλοσοφικὲς γενικοποιήσεις, ἡ ρητορεία καὶ τὸ παραγέμισμα τῶν στίχων, καὶ—τὸ ποῦ ταπεινὸ ἐλάττημα—

ἡ προσπάθεια, ἡ ἐκζητήση τῆς χτυπητῆς ἐντύπωσης ποῦ φτάνει ἕως τὸ μὲ χοντροπλαγούλια ραμμένο ποιητικὸ λογοπαίγνιο.

Διαβάστε τὸ οἰκτρὸ ποίημα «Στὸν Ψυχάρη»: ὅπως στίς μακαρίαις τῆς λήξει ἀκροστιχίδες, ἀγωνίζεται ὁ ποιητὴς νὰ χώσει στοὺς κουρασμένους στίχους ὅλους τοὺς τίτλους τῶν ἀπάντων τοῦ Ψυχάρη μὲ μερικὰ κοσμητικὰ ἐπιθέτα σχετικὰ ἢ ἄσχετα—Ἐρίστε ἕνα ρομαντικὸ «καταπετάννυται ἡ αὐλαία» παρμένο ἀπὸ τὸν Γυρισμὸ τοῦ Βασιλῆ:

Ο ΒΑΣΙΛΗΑΣ

Ποῖος εἶσαι;

Η ΦΩΝΗ

Εἶμαι Η ΕΘΝΙΚΗ ΨΥΧΗ!

Ο ΒΑΣΙΛΗΑΣ

Ἀστυχημένη!

Νὰ καὶ τὸ καλαμποῦρι μὲ τὸ ὁποῖο τελειώνει τὸ ποίημα στὸν Ρήγα Γκόλφη:

περπάτα,
μὲ τὰ τραγούδια σου' ἔχουνε τοῦ Ἀπριλῆ
τόνομα, Ρήγα Γκόλφη, καὶ τὰ νιάτα.

Δὲν εἶναι φορτικὴ ρητορεία, νεκρὸς ὄγκος λέξεων, ἀκροβασία, οἱ δέκα αὐτοὶ στίχοι, ποῦ θέλουν νὰ ποῦν πὼς ἄμα φανεῖ ὁ Νέος Ποιητὴς, ὁ Μεσσίας τῆς γλώσσας, θὰ ξαναπεθυμήσει τὴ ζωὴ ὁ Παλαμᾶς:

Ἔ! Τότε ὅτι κα' ἂν εἶμαι, ὅπου βρεθῶ,
στὸν Ὀλυμπο κα' ἂν ἔχω φερουγίσει,
σὲ τάρταρον κα' ἂν δέρονται βυθὸ
στὴ μουσικὴ τῶν κόσμων κα' ἂν μεθῶ
καὶ στοῦ φωτός ἂν λούζομαι τὴ βρῦση,
στοῦ κόσμου τὴν πολέμια χλασὴ
κα' ὅτι νὰ γίνω κα' ὅπου νὰ γυρίσω
πνέμα, νερό, γῆ, γλῶση, φωτιά, πνοή
κα' ἂν εἶμαι πάλι ἀνθρώπινη ζωή,
θὰ λαχταρίσω.

Ἐλόκληρο τὸ ποίημα «Πολιτεία» ποῦ ἀκολουθεῖ, εἶναι ἕνα μάταιο φιλολογικὸ γύμνασμα. Ὁ ὕμνος γιὰ τᾶγαλμα τοῦ Σωλομοῦ εἶναι ἕνα κουραστικὸ ψυχρὸ κατασκευάσμα. Ἀλλὰ μήπως εἶναι φιλοσοφία οἱ στίχοι αὐτοί;

Ἀλήθεια ὑπάρχεις! Ἡ Ὀμορφιά μ' ἐσένα
εἰκόνα ἀσύτρυφτη, στὸ βράχο σκαλιστή.
Δίχως ἐσέναν ἢ Ἀρετὴ μιὰ φουσαλιδα.
καὶ τὴ φυσάει τὸ στόμα ἑνὸς παιδιοῦ
Δίχως ἐσένα κα' ἡ Ὀμορφιά σὺν τὴν ἀχτίδα
τοῦ φωτοςύγγεφον στ' ἀνέβα τοῦ βραδιοῦ.

Τί σχέση ἔχουν οἱ ὄρισμοι αὐτοί, μιὰ ἐπιμειξία ἀσυμβίβαστων—Ἀλήθεια, Ἀρετὴ, Ὀμορφιά—μὲ τὴν ποίηση; Βέβαια ἔχουν σχέση μὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ μυστικιστικοῦ γλωσσικοῦ μαρτύριου ποῦ βαστᾶ ἢ βαστοῦσε μερικὸς: κενοδοξία, ἀσθένεια ἢ τι;

Ἐρισμένως ἡ νεοελληνικὴ ποίηση ἔχει ἀνάγκην νὰ γυρίσει πρὸς

κάποιαν ειλικρίνεια, απαλλαγμένη από φιλολογικές σκουριές, προς κάποιαν απλότητα του αισθήματος προς μιάν απλοϊκή αυθόρμητη συγκίνηση. Η ποίηση δεν πρέπει να τραγουδεί τα γεγονότα τόσο, όσο τα αισθήματα. Δεν αποκλείει η ευχή μας αυτή ούτε τον λυρισμό ούτε τις πλούσιες εικόνες — τις καινοσχημοσχημούμενες από την συναίσθηση της στιγμής, από πραγματικές συσχετίσεις — ούτε καν την έπικαιρότητα. Αποκλείει μονάχα τη «φιλολογία» την έτοιμη στερεότυπη φόρμα, το βιομηχανικό στίχο που κατασκευάζεται με φιλολογικές συνταγές, την κενόδοξη εκζήτηση της έντυπωσης, το *moi de la fin* που σκοτώνει κάθε αίσθημα. Αποκλείει ακόμα και πρό πάντων τον διδακτικισμό — την ποιητική αυτή ματαιοδοξία — που τροφοδοτεί με έτοιμα θέματα άψυχα στιχορρήματα, και κολακεύει επιθυμίες και φιλοδοξίες.

Και ο ίδιος, ο πολύτροπος Κ. Παλαμής, ξαναδιαβάζοντας μαζί μας τους βαθεία ανθρώπινους αυτούς στίχους, που έγραψε σε στιγμή έσώτερης συγκίνησης, θά δικαιώσει τα λόγια μας.

ΡΟΔΟΥ ΜΟΣΚΟΒΟΛΗΜΑ

Έφ'ετος άγρια μ' έδειρεν ή βαρυχειμωνιά
που μ' έπιασε χωρίς φωτιά και μ' ήρε χωρίς νιάτα
κι' ώρα την ώρα πρόσμενα να σωριαστώ βαριά
στή χιονισμένη στράτα.
Μά χιές καθώς με θάρρεψε το γέλιο του Μαρτιού
και τράβηξα να ξαναβρω τάρχαϊα τα μονοπάτια,
στο πρώτο μοσχοβόλημα ενός ρόδου μακρινού
μου δάκρυσαν τα μάτια.

Είναι άδολοι στίχοι, *χωρίς μάταιες λέξεις και χωρίς ψεύτικες χειρονομίες* που αγάπησε τόσο βαθεία ο Βερολίαν.

Z. XATZO: Η ΚΛΕΙΣΤΗ ΘΥΡΑ—ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Υ.ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ

ΣΤΟΝ ΛΑΚΙΒΙΑΔΗ ΛΑΖΑΡΙΔΗ

Δράμα και εισαγωγή όρητικά μας τραβούν έξω από τις καθημερινές συνήθειες, έξω από τον πολυπατημένο δρόμο των καταρτισμένων συστημάτων ζωής, προς κάποιαν πηγή — την πηγή του καλού και του κακού — προς την αδιαίρετη άτομική συνείδηση, που με ύπομονη ακούραστη Πηνελόπης, αλέκει τη μέρα των ιστό των νόμων και των κανόνων, γιά να τον κομματιάσει τη νύχτα μ' άδιαφορία σταθερή.

Όστε δράμα με θέση; Εισαγωγή με προθέσεις; Αναμφισβήτητα. Με τη διαφορά πως ή θέση — λαθάνουσα — δεν επιβάλλεται με επιχειρήματα, αλλά υποβάλλεται με δράση. Τη θέση δεν τη συζητούν τα πρόσωπα, αυτό μένει δουλειά του θεατή και του αναγνώστη. Τα πρόσωπα άρχουνται στη δράση και σε λογόλογη εξήγηση των πράξεών τους, χωρίς ν' αντλήσουν δικαιολογίες ή επιχειρήματα από τη θέση ή γιά τη θέση που ύποστηρίζουν. Πρωτοτυπία λογική, αφού πρόκειται γιά δράμα άτομιστικό.

Τό θέμα: Η άπολογία του έγκλήματος: Όχι. Πολύ ειδικός σκοπός. Άς τό όρίσουμε άλλωθς: άπολογία του έγκλήματος, με την πρόθεση νά

συμβολιστούν στο έγκλημα όλα τα καθήγοντα — όσα πρό πάντων θεωρούμε ιερά και άπαραβίαστα — και ν' αποδειχθεί, ούτε, να βεβαιωθεί πως κανένα καθήγον δεν ύποχρεώνει τό άτομο. — Σε τέτοιο επίπεδο ήμπορούμε να σκεφθούμε πιο άνετα. Όπως ν' άδικούμε τό θάρρος του συγγραφέα και του προλογογράφου, που πιθανόν να προτιμούν να καταπιαστούν αυτό τό σκαίο κόκκινο έγκλημα — του Βοννοτ ή του Έρρίκου. — Όμολογούμε όμως πως καθαρως οργανικά έμπόδια, ανάλογα με τον άποτροπισμό που προκαλεί άκάθαρτη τροφή, θά σκοτίζαν την ψυχραιμία και τη λογική μας. — Επειτα και ο δραματογράφος φαίνεται να έχει παραπλήσιους ένδοσιαμούς, αφού τό έγκλημα του ήρωα του Έρρίκου, ο φόνος της Χουάνας, γίνεται με τη μέθοδο και την κομψότητα κάποιου πρωταγωνιστού μυθιστορήματος του d'Annunzio, δηλαδή με την έμμεση μέθοδο του παραθύρου που άνοίγεται γιά να άποτελειώσει έναν άρρωστο. — Δειλία; φόβος των κοινωνικών συνεπειών; άπέχθεια της ριζικής χειρονομίας ή έξιδανίκευση του έγκλήματος που συντελείται έτσι στον κόσμο των ιδεών, της θέλησης και της συνέιδησης; — Δικαιολογημένα λοιπόν προτιμούμε τον γενικότερο όρο καθήγον και μ' αυτόν καθείς άς σκεπάσει τά άπτότερα γεγονότα που προτιμά.

Άμα μπει κατά μέρος κάθε τελεολογική σοφιστεία, καμιά λογική αντίρρηση δεν είναι δυνατόν να πολεμήσει την θέση του δράματος. Έτσι κανένα άπολύτως καθήγον δεν ήμπορεί να δέσει, να ύποχρεώσει, να σκλαβώσει τό άτομο. — Άδολος άτομισμός με βάση τό άτομο ως όντότητα.

Τό νόμισμα όμως έχει κι αντίθεση όψη, σε ίδιο βαθμό άκαταμάχητη: Κανένα καθήγον δεν ήμπορεί να ύποχρεώσει, να δέσει, να σκλαβώσει την κοινωνία. Άδολος κοινωνισμός — δηλαδή σύστημα που δίνει την προτεραιότητα στην κοινωνική ομάδα — με βάση την κοινωνία ως όντότητα.

Και όμως στον πρακτικό βίο, κι άπ' τά δυο μέρη ύπάρχουν καθήγοντα. Από πραγματιστικήν λοιπόν άποψη, πρέπει να συμπεράνουμε πως τό καθήγον δεν είναι ζήτημα ήθικης ύποχρέωσης, έξαρτημένης από άπόλυτο αξίωμα, αλλά μονάχα άπλό ζήτημα παραδοχής. Και ή παραδοχή δεν κλείει κανένα νόημα περιστατικό ή έξευτελιστικό γιά τό άτομο ή γιά την κοινωνία. Δηλώνει φυσιολογική ανάγκη, όρο ζωής: Και ή κοινωνία γιά να ύπάρξει καταφεύγει σε συμβιβασμό προς τά άτομα, και τό άτομο γιά να ζήσει άκουμπά στην ομάδα.

Μ' αυτό τον τρόπο ο ριζικός ανταγωνισμός της κοινωνίας και του άτομου — αφού πάντα ή πραγματικότητα ύπάρχει — καταλήγει σε πρόσκαιρους συμβιβασμούς, αδιάκοπα διαλυόμενους και αδιάκοπα ξανασυντασσόμενους. Όστε ο όρισμός της Κοινωνίας θά είναι: Άσταθής συμβιβασμός του ανταγωνισμού των συμφερόντων του σύνολου προς τά άτομικά συμφέροντα.

Άσταθεια, άρρυθμία, ανισόρροπη προσκαιρότητα είναι τά χαρακτηριστικά του συμβιβασμού.

Άτυχώς, τό μυαλό, ο Λογισμός — ο αιώνας άνήσυχος — προσπαθεί να έννοήσει, να συλλάβει, βέβαια a posteriori. Και τότε, ρυθμίζει και κατασκευάζει και έπινοεί. Και τό τραγικότερο είναι πως τά κατασκευάσματά του είναι συνεπή, άπόλυτα:

Άλτρουϊστικά: Η κοινωνία αιώνόβια, λοιπόν όντότητα, βάση της ύπαρξης. Όλα γιά την κοινωνία, κατά διαβόλου τό φθαρτό άτομο.

Έγωκεντρικά: Τό άτομο, άνυπότακτη άναλλοίωτη μονάδα

λοιπόν κέντρο, άξονας και σκοπός: «Φτύνω στα μούτρα σου ό άνθρωπότης» όπως λέγει ο πρόλογος της Κλειστής Θύρας.

Κατά βάθος όλα αυτά είνε εικονικά πλάσματα: — Η κοινωνία ως όντότητα είναι κάτι ασύλληπτο, άνυπαρκτο, μιá αφαιρεση της σκέψης που παραμερίζει ή συγχίζει ένα σωρό αντίθετα. Έξω από όρισμένες εκδηλώσεις δύναμης, στις όποιες πάλι μερικés άτομικές συνειδήσεις παίζουν βασικό ρόλο, ή κοινωνία είναι άθροισμα ατόμων, και άθροισμα δέν αποτελεί σύνολο, γιατί λείπει ή όμοιογένεια ή ποιητική.

Τό άτομο ως όντότητα, είναι, τό ίδιο, ασύλληπτο, άνυπαρκτο γέννημα του νοϋ. Φθαρτό και πρόσκαιρο, φυσιολογικό και συνεπώς ήθικό άποτέλεσμα ζευγαριού—δηλαδή του κοινωνικού κύτταρου—τείνει ύποχρεωτικά στην συμπλήρωσή του, τό ζευγάρι. Τό άτομο μήπως δέν είναι βουτηγμένο αδιάκοπα στο κοινωνικό περιβάλλον; Δέν είναι—ύστερα από συνεχείς αφαιρέσεις—άποτέλεσμα κοινωνικό; Βεβαιώνεται, ύφίσταται, όρίζεται πένωντας την άρνητική άντικοινωνική στάση, έπομένως είναι κοινωνικό προϊόν. Η αυτότέλεια του ποτέ δέν ύπήρξε άφου είναι αντίθεση, άρνηση. Άρνηση αντίθεση, θά πουν συγγένεια και όχι αΰθυπαξία. Γνωρίζουμε τό άτομο από αντίδιαστολή άποκλειστικά και μονάχα, κι' αυτό άρκει για να άποκλείσει την άπ ό λυ τ η ύπόσταση του. Κι' αυτή ή συνείδηση, τό άνθισμα του άδ ο λ ο υ άτομου, δέν θά ήμπορούσε να γεννηθεί άν δυό ή παραπάνω πνεύματα δέν έρχονταν σε κάποια έπικοινωνία. Κοινωνικό φαινόμενο.—Η άνάλυση, ή αφαιρεση, ή γενικοποίηση, τά στηρίγματα αυτά της συνείδησης θ' άνάβρυσαν—ώ! ύποθέτουμε—άπό όμαδικά άντικρύσματα. Σήμερα είναι πάλι μιμητικές στάσεις, παιδαγωγικά εργαλεία, κοινωνικά προϊόντα που μ' άδιαφορία τροφοδοτούν τόν άτομισμό ή τόν κοινωνισμό.

Όραιοι λοιπόν, ό όρισμός του Γ. Βρισμιτζάκη: «ή άτομικότης είναι ριζική και αΰτοτελής» αλλά κλείει άραγε και νόημα, ή μόνο από αντίθεση προς την προσωπικότητα έξηγιέται; Τί θά πει ριζικός και αΰτοτελής στον κόσμο της αντίληψης; άπ ό λ υ τ ο ς. Η Μεταφυσική παιζογελά με αφηρημένα έπινοήματα και γλεντά με αΰθαίρετους όρισμούς. Δέν θά περάσουμε τό κατώφλι της.

Τώρα πέφτουμε στο δεύτερο μέρος, τό συμπληρωματικό της θέσης του δράματος και της Εισαγωγής, στο θετικό μέρος:

Τό άτομο για να σωθει, αρνιέται κάθε καθήκον. Βρισκόμαστε—προσοχή—στο θαμπό κι' άμορφο τολείο του άπόλυτου: Η άναμφισβήτητη θέση, «τό άτομο δέν ύποχρεώνεται από τό καθήκον» από την άρνηση έρχεται στη δογματική κατάφαση «για να σωθει.»

ΧΟΥΑΝΑ . . . Θά μ' έσωξε μόνον ένα καθήκον σου.

ΕΡΡΙΚΟΣ . . . Αυτό που θά έθυσίαζεν έμένα.

Έφόσον ένσυνειδητα γνωρίζουμε πως ένα καθήκον—τόρα ή λέξη πρέπει να πάρει τροποποιημένη έννοια—δέν πηγάζει από ήθική άπόλυτη ύποχρέωση, παρά είναι άπλή παραδοχή, ένα κίνημα, μιá στάση ζωής, ένα τέτοιο καθήκον δέν μειώνει ούτε θυσιάζει την άτομικότητα. Μπαίνει στη σειρά των φυσιολογικών κινήσεων, όπως είναι ή άναζήτηση της τροφής ή εξάσκηση της γεννητικής όρμης κ.λ.π.—Η σωτηρία του άτομου βρίσκεται—άπόλυτα μιλώντας—άλλοδ: να φτάσει, αΰφνης, την αΰωνοβότητα, να προεκτείνει την ύπόστασή του στα περασμένα, να κυριαρχήσει δηλ. ριζικά.

Έφόσον άνέχεται της ύλης τούς νόμους και τά καρίτσια, είναι περιττό να έξαρτάει τη σωτηρία του από λεπτομέρειες άστείες.

Άς γυρίσουμε στον δραματογράφο και τόν προλογογράφο. Είναι άνθρωποι με άπόλυτες πεποιθήσεις, και άποβλέπουν στη σωτηρία κάποιου πράγματος, έστω και του ιδανικού ατόμου. Τόσο τό καλύτερο. Τό θέαμα γίνεται ποικιλώτερο, άφου ό έμετικός σοσιαλισμός δέν κυριαρχεί σ' όλες τις ψυχές. Άς μη λησμονούμε όμως και μιá παληά και πολυμεταχειρισμένη εικόνα, πάντα όμως έκφραστική. Τό άλογο που γυρίζει τό μαγγανοπήγαδο, κνηγώντας να φτάσει τό δεμάτι τ' άχυρο, που δεμένο άπάνω του κρεμιέται σε λίγη άπόσταση από τά ρουθούνια του. Όλοι μας τρέχουμε πίσω από τό δεμάτι. Οι κοινωνιστάι, οι άτομιστάι, οι μεταφυσικοί έλπίζουν πάντα—πόσο αΰδωνες έκτοτε;—να τό φτάσουν και όλο προεξοφλούν τό φάγωμά του. Έτσι τρέχουν με ειδική όρεξη. Μερικοί άλλοι τρέχουν κι' εκείνοι—μήπως ύπάρχει και άλλος δρόμος ή μήπως έχουν έκλογή στάσης;—τρέχουν αλλά . . . χαμηλά τά μάτια ούτε προσέχουν στο δόλωμα. Διασκεδάζουν με την πεποίθηση των άλλων.

Παρομοίωση δέν θά πει άπόδειξη. Κατά μέρος ή σκεπτικιστική στάση του μυαλού. Στον κόσμο της πραγματικότητας—άπό άνάγκες έσώτερες ιδιοσυγκρασίας—ή συμπάθειά μας πηγαινει προς όσους προπαθούν να απαλλάξουν τις διάνοιες από την άποβλακωτική του όχλου έπίδραση, προς όσους, όπως οι άτομιστάι, κρατούν την κοινωνική συνοχή—την συνοχή των συμφεροντολόγων, πλουτοκρατών και ήλίθιων—στα ύρια της παραλυσίας. Κατά βάθος κι' ό άτομισμός άγωνίζεται μόνο για τροποποίηση κοινωνική—όχι βελτίωση—γιατί και ή ριζικώτερη άντικοινωνική στάση είναι κοινωνικής ύφης και άποβλέπει σε νέα τάξη πραγμάτων σύμφωνη με τις έφέσεις των αντιδρώντων. Πάντα όμως μένει τό ύπεροχο θέαμα των συγκρούσεων, των όρμών που παλαίβουν, των πεποιθήσεων που άλληλοσφάζονται.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ: Τ' ΑΡΜΑΤΑ. - ΤΟ ΣΟΥΛΙ

Δυό συλλογές από λίγα πεζά τραγούδια κάθε μιá. Η πρώτη μιá παρουσιάζει την ψυχική διάθεση του έπαναστατημένου Ρωμηού στις παραμονές του μεγάλου άγώνα μας και ή άλλη την πρωτόγονη αλλά δυνατή ψυχολογία μιáς φούχτας ανθρώπων που έδωσαν, γενικώς, ιδίως όμως σ' έμάς τούς Έλληνες που τούς καταλαβαίνουμε καλύτερα από κάθε ξένο, τόν άληθινό τύπο του ήρωα πολεμιστή, έννοώ τούς Σουλιώτες.

Αυτή ή μικρή εργασία του Βλαχογιάννη κατορθώνει να γεννά μπροστά στο όπτικό νεφρο μας μιá εικόνα, ή όποία άν κάποτε προξενεί κάποια σχετική εύχαρίστηση, την αίτία πρέπει να την άναζητήσουμε εις τη συγγενική σημασία που έχουνε για μιáς τά εικονιζόμενα πρόσωπα και ό ψυχολογικός μηχανισμός τους και όχι στη σημαντικότητα της εικόνας, που γεννά μιá δυνατή αισθητική άνησυχία όταν είνε άπόρροια σύνθεσης διαφόρων ούσιαστικών αξιών. Τό ίδιο που συμβαίνει μ' ένα κακοφτιασμένο πορτραίτο προσώπου που άγαπούμε.

ΧΡ. ΒΑΡΛΕΝΤΗ: ΞΥΠΝΑ ΡΩΜΙΕ

Για τὸ βιβλιαράκι του αὐτὸ ἄς μοῦ ἐπιτρέψει ὁ κ. Βαρλέντης νὰ τοῦ πῶ μιὰ φράση ποῦ μοῦ ἔρχεται καλύτερα γαλλικά: N'enfonchez pas les portes qui se tiennent grandes ouvertes. Δὲν θέλω νὰ εἰρωνευθῶ τὸν κ. Βαρλέντη, ἀπλῶς νὰ τοῦ ὑποδείξω ὅτι τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν ἀγναιακὴν του σημασία, καὶ χωρὶς νὰ φοβοῦμαι προσθέτω, καὶ τὴν ἀστική του ἐλύθηκε πρὸ καιροῦ. Συνεννοούμεθα: κάθε λογοτέχνης γράφει δημοτικά.

Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ, σὰν ὅλα σχεδὸν τὰ ὁμοιόμορφης φύσης ἑλληνικὰ βιβλία, ἐγράφηκε ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὁρμῆς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ λείπει ἀπολύτως τίποτε. Ἐρωτῶ τὸν κ. Βαρλέντη, μὲ γαλήνη, δὲ ὑποψιάσθηκε ποτέ του ὅτι τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶνε ἡ συμπτωματικὴ κατάσταση καὶ τὴν ποῦ πρόκειται ν' ἀλλάξει στὴ φυλὴ μας; Ἐγώ, μὲ τὴν ἄδολη ἐλπίδα, ποῦ ἔχω γιὰ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, βγαλμένη ἀπὸ συχνές-πυκνές παρατηρήσεις, κλίνω νὰ μεταφέρω τὴν ὑποψία μου σ' ἓνα ἐπίπεδο πρὸ συγκεκριμένου, τὴν ὑπόθεση.

Ἐξηγοῦμαι: Ἀντελήφθηκα ἴστερα ἀπὸ πολλὲς μου προσπάθειες δύο πράγματα, πρῶτα ὅτι βρισκόμεθα ὑπὸ τὸ μηδὲν τοῦ καλῶς ἐννοουμένου ἀνθρωπισμοῦ καὶ δεύτερο ὅτι ἔχουμε πραγματικὴν (καὶ ὄχι ὅπως λέγουν οἱ ἀφελεῖς πατριῶται) ὀργανικὴ ἰσχύ μὲσα μας ὡς ἄτομα.

Νὰ ὁ λόγος ποῦ ἐσημαίεται τὴν ὑπόθεση ὅτι ἀναμφιβόλως θὰ ξεκλίνομε ἀπὸ τὴ σημερινὴ τροχιά μας.

Τώρα βρίσκω, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναμενόμενη δύναμη ποῦ θ' ἀλλάξει ἀναγκαίως τὴν τροχιά μας, εἶνε ἀπιστεῦτως πολυσύνθετη καὶ ὅτι ἓνας (ἓνας μόνον) ἀπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς σπουδαίους προοδευτικὸς συντελεστὰς της, εἶνε τὸ γλωσσικὸ φαινόμενο.

Γεννᾶται φυσικὰ τὸ ἐρώτημα, καί ποῦ εἶνε ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ στοιχεῖα τ' ἀπαρτιζόντα μιὰ δύναμη, ἂν τὸ βάλλομε νὰ ἐνεργήσει ὁλομόναχο—τὶ λοῖς δυναμικὴν ἀξία εἰμπορεῖ νὰ ἔχει; Ἐξύγισα, εὐόγκρινα ἀνάλογα φαινόμενα εἰς τὴν καθόλου ζωὴν καὶ συνεπέρανα—ἀρνητικῆν. Ὡστε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἂν τὸ παρουσιάσουμε μόνον εἶνε προσωρισμένο νὰ δώσει μηδενικὸν ἀποτέλεσμα. Χρειαζόμεθα τὴ συνολικὴ καὶ ὄχι τὴ σκόρπια προσβολὴ αὐτῆς τῆς δυνάμεις. Τὸ καλύτερο μέσο γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὁ σκοπὸς μας: ν' ἀπαλλαγθοῦμε ἀπὸ τὸν παρθενισμό, ἀπὸ κάθε γαλλόμορφο ραφαισμό ποῦ μαζὺ μὲ μιὰν ἄλλη πληγὴ τὸν παταδισμό μᾶς ἀφάνισαν. Ὄταν ἐννοήσουμε ὅτι τὰ ἔργα μας δὲν πρέπει νὰ εἶνε παρθενῶδες, ἀλλὰ ξεκίνημα γιὰ νὰ φθάσουμε σ' ἓνα νέον Παρθενῶνα (πράμα ποῦ δὲν τὸ κατάλαβαν οἱ δημοτικιστὲς μας) τότε ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ γίνῃ καί. Ὁ Παρθενῶνας εἶνε πασίγνωστο ὅτι ἦταν τὸ κατακόρυφο τοῦ ἑλληνικοῦ ραφαισμοῦ καὶ ἔμειν ἀπὸ ποῦ ὡς ποῦ εἴμεθα ραφινέ; Χθὲς ἐλευθερωθήκαμε ἀπὸ τὰ χέρια τῶν τούρκων, ἀκόμη δὲν γλυτώσαμε ἀπὸ τὸν παταδισμό (μιλῶ γιὰ παταδισμό καὶ ὄχι γιὰ χριστιανισμό καὶ μιλώντας γιὰ παταδισμό δὲν ἐννοῶ νὰ θίξω τὰ ἄτομα τῶν παπάδων ποῦ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι λαμπροὶ ἄνθρωποι ἀλλὰ τὸν ἀντιπρόσωπο μᾶς κατάστασης ἠθικῶς ἀνυπόφορης) καὶ τὸν ἀπορρέοντα κύκλο τῶν συμφωνημένων φρεμάτων ποῦ εἶνε οἱ προλήψεις, οἱ παροιμίαι μας (πολὸν

λίγοι προσέχουν στίς ἑλληνικὰς παροιμίας καὶ ὅμως πολλὰς εἶνε πληγὴ ἐπικίνδυνη στὴν αἰσθητικὴ ἀναπαιδαγωγῆση τοῦ ἀτόμου), ἀκόμη δὲν ἀποχτήσαμε ὅπωςδήποτε ἓνα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι—καὶ ἕστερ' ἀπὸ ὅλ' αὐτὰ εἴμεθα ραφινέ; Σήμερα νὰ ἡ ὄραία κατάστασις μας. Εἰσαγωγή παρζιάνικων συρμῶν, πολλὴ ἀρχαιολατρεία, ἔργα βασιζόμενα σὲ παροιμίας σάπιες, ἀσκητικὰς ποῦ ἐννουχίζουσι τὸ πνεῦμα, ποικιλία κουμπουριῶν καὶ μαχαριῶν, κοκορέτσια, ἀρνιά στὴ σούβλα, μπᾶμ-μποῦμ γιὰ τὸ φιλότιμο.

Γιατὶ προτιμᾶμε τότε τὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα; Ἐπειδὴ ἡ δευτέρη εἶνε νεκρὴ; Μὰ εἶνε νεκρότερη ἀπὸ τὴ σκέψη μας; Ὄταν θὰ ξυπνήσουν γενικὰ οἱ Ρωμηοὶ λόγιοι καὶ ζωντανέψουν πρῶτα τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἕστερα ὅλη τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ, ποῦ παρουσιάζει ἓνα τρομερὸ προλεταριακὸ φαινόμενο σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν Εὐρώπη (μόνος προλεταριασμός στο ἐλεύθερο βασίλειο—διπλὸς στο ὑπόδουλο ἔθνος) τότε εἶνε φυσικὴ καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος διότι θὰ εἶνε μιὰ ἀνάγκη τοῦ ὅλου ὕγιου ὀργανισμοῦ.

Χρειαζόμεθα ἔργα ποῦ νὰ καλύπτουν ἄφθονα μέσα τους τὸ ὄραϊον στὴν πλέον συμπτυκνωμένη εὐθυμία του, ἔργα, δηλαδὴ, γεμάτα χαρὰ, φῶς, ζωὴ ἐπὶ τέλους. Θέλουμε νὰ ζήσουμε, εἴμεθα νέα φυλὴ, εἴμεθα νέοι, ὡς ἔθνος μόλις ἀρχινάμε νὰ ζοῦμε, νὰ ἡ ἐποχὴ νὰ κόψουμε τὰ ἔργα μας λίγο κακόσχημα στὴν ἀρχὴ ἀλλὰ πάντα σὲ βράχος ὅπως βράχος πρέπει νὰ εἶνε ἡ ζωὴ μας καὶ βράχος φυσικὰ ἢ ἀπορρέουσα θέλησις.

Κάπου λέει ὁ Νίτσε ὅτι τ' ἀσημιότερα τοπεῖα εἶνε οἱ ἀνθρώπινες φάτσες. Ἄν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ παρωδήσω τὸ φιλόσοφο τῆς ζωῆς θὰ πῶ: Τ' ἀρνητικώτερα στοιχεῖα στὴν Ἑλλάδα σήμερα εἶνε οἱ δημοτικίζουσες φάτσες.

ΧΡ. ΒΑΡΛΕΝΤΗ: ΤΟ ΜΠΟΥΚΕΤΑΚΙ

Λίγα ἀναμικά τραγοῦδια χυμένα σὲ μέτρια δημοτικίζοντα δεκαπεντασυλλαβικά καλούπια. Ὁ κ. Βαρλέντης εἶνε γιὰ κάθε ἄλλο ἄξιος παρὰ γιὰ συγκαρτηρία, παρ' ὅλη τὴν εἰλικρινῆ διάθεσιν του νὰ ἐργασθῇ τίμια. Τοῦ λείπει ὄχι μόνον ἡ κλασσικίζουσα (καὶ ὄχι κλασικοφανὴς ὅπως ἄδικα κάποιος ἠθέλησε νὰ τὴν χαρακτηρίσει) ὀρειότητα τῆς τέχνης τοῦ Καβάφη, ὄχι μόνον τὸ εὐθύμο διονυσιακὸν πνεῦμα ποῦ ἀπαντᾷ κανεὶς στὸν Σικελιανὸ (Ἀλαφροῖσκοτος, ἰδίως ἀνέκδοτα ποιήματά του) καὶ τὸ Βάρναλη, τέλος πάντων καμμιά ὄραία πνοή, ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικότερη στιχουργικὴ ἱκανότητα γιὰ νὰ μὴν πῶ δύναμη. Τὴ μεγάλη σημασία τῆς στιχουργικῆς τὴν ἐνόησαν κάλλιστα οἱ δύο-τρεῖς καλύτεροι ποιηταὶ μας καὶ χωρὶς νὰ θέλομε νὰ παραβάλομε παραδείγματα γιὰ μίμησις σημειώνομε ἀπλῶς τὴ στιχουργικὴ ἀξία τῶν Μαβίλη καὶ Καβάφη ποῦ εἶνε δική τους ὅπως ἀτομικὸς εἶνε ὁ γερὸς στίχος τοῦ Σικελιανοῦ, χωρὶς νὰ ξεχνοῦμε ὅτι καὶ ὁ λατινίζων, ὅπως σωστότατα τὸν ὠνόμασεν ὁ κ. Καρβούνης, στίχος τοῦ Βάρναλη ἔχει πολλὴ σπουδαιότητα καὶ θὰ ἦταν πολὺ ἀνώτερος ἂν δὲν φαίνονταν κάπου-κάπου τὸ ὑπερβολικὸ δούλημα του.

Ἄπ' ὅλα αὐτὰ καὶ ἀπ' ὅτι ἄλλο χαρακτηρίζει μιὰ πραγματικὴν ποιήσιον στερεῖται τελείως ὁ κ. Βαρλέντης.

Α. ΠΑΛΑΜΑ: Η ΦΟΙΝΙΚΙΑ (αναλυτικό σημείωμα).

Μιά μικρούλα έργασία αναλυτική της Φοινικιάς του κ. Παλαμά, καλούτσικη. Υπογράμμισα την λέξη αναλυτική γιατί δεν πρόκειται να βρείτε κανένα συνθετικό νόημα εκεί μέσα ή γενικότερη επισκόπηση. Άλλωστε και ή πρόθεση του κ. Α. Παλαμά ήταν να κάμει μιá συνοπτική ανάλυση του λυρικού μονόλογου όπως αποκαλεί τό ποίημα «Φοινικιά».

Α. ΠΑΛΑΜΑ: ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΟΡΙΑΝΟΥ

Υπερβολικά κακογραμμένο βιβλίο που διαβάζοντάς το αγανάκτησα. Σημειώνω τά κυριότερα λάθη αφίνοντας κατά μέρος ότι τό βιβλίο δεν έχει κανένα απόλύτως ίχνος ζωής:

1ο Άνυπόφορη κατάχρηση μεταφορών.

2ο Οί μεταφορές είνε παιδικώτατες.

3ο Κατάχρηση επανάληψης ολόκληρων στίχων.

4ο Κατάχρηση επανάληψης των αυτών λέξεων (έδώ διαφαίνεται άφελέστατη προσπάθεια του μίμησης του Ροε χωρίς να υπολογίσει την αισθητική και ψυχολογική θέση των επαναλήψεων στο έργο του άμερικανού ποιητή.

5ο Οί αντίθεσεις του είνε άνυπόφορες.

6ο και τελευταίο. Σε μερικά ποιήματα δεν ξέρει τί λέει: «της Χαράς», «Μισεμοί», «Άμαρτωλή Νύχτα». Άλλού είνε όλως διόλου παιδί (Martha Alagnaux μακρυνή ήχώ της περίφημης Annabel Lee του Ροε). Τέλος άλλου άλλα ετοιμάζεται να μās πει και άλλα λέγει: παράδειγμα τρανό τό «Έγγλέζικο Τοπίο». Από τόν τίτλο θά νομίζει κανείς ότι θά διαβάσουμε μιá περιγραφή έγγλέζικου τοπίου, όπως τό αντιλαμβάνεται, φυσικά, ό ποιητής. Θά περιμένει κανείς την γενική ανατομία του τοπίου, τή σχετική προοπτική, τίς αναλογίες των χρωμάτων, την αλληλοσύνθεση σπιτιών, χόρτων, δέντρων κ.τ.λ. και ως συμπλήρωμα την εντύπωση που απορρέει από την ψυχολογική κατάσταση που βρίσκειται ό ποιητής. Τίποτε απ' όλ' αυτά. Τό ποίημα έχει είκοσι στίχους. Στους τέσσερους πρώτους ό ποιητής βγαίνει κατά τόν πεζότερο τρόπο στον κάμπο. Στους άλλους δεκαέξι άρχίζει να ψάλλει τόν επιτάφιο θρήνο του τοπίου (σας παραπέμπω σελ. 20). "Αχ! πότε θά λείψει αυτός ό μοιρολογισμός και ό γεροντισμός από τή νεότερη έλληνική σκέψη.

Υστερα από αυτές τίς παρατηρήσεις άρχισα ν' άμφιβάλλω όχι πλέον περί της άξιας των τραγουδιών του Λοριάνου αλλά και περί του κ. Α. Παλαμά αν έχει δηλ. και την ελάχιστη ποιητική φλέβα, εκτός αν είνε παιδί 16-17 χρονών και λυτούμαι που δεν γνωρίζω την ήλικία του.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

JEANNE MARQUÈS

Καμμίαν από τές ωραιότητες του χειρογράφου, που είχε την καλωσύνη να χαρίση μόνον και μόνον για τά «Γράμματα» ή φίλη M^{lle} Jeanne Marquès, δεν εστάθη εύκολο ναποδώση ή μετάφρασις. Από τό κοινόν δεν αισθανόμεθα τόσο την ανάγκη να ζητήσωμεν έπιείκεια. Από την ίδια όμως, ναί.

Έξεινο που ήταν δυνατό να γείνη, έγινεν. Έσχύσαμεν ύπομονητικά επάνω στα γραφτά της. Την ιδέα κατορθώσαμε ναποδώσωμεν. Την μουσικήν της γαλλικής έκφράσεώς της όμως, όχι. Είναι μερικές άρωματισμένες έκφράσεις που δεν τές έχει ή ωραία μας γλώσσα. Πταίωμεν ήμεις... Ίσως ναί, άλλ' ίσως και όχι.

Τό διήγημα στο γαλλικό φέρει τόν τίτλο «La raison dernière» και έγγραφη—ώς βλέπει ό αναγνώστης—εις την φαιάν Βαυαρία. Περιεργό! Μιά νέα γυναίκα της εποχής μας, ή οποία εγεννήθη εις την Γαλλίαν, έσπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Τουλούζ, έζησε την πολυτάραχο ζωή του Παρισιού, ειδε την γυναικεία ζωή της Μονμάρτης, του καρτιέ Λατέν, του Λούξεμβουρ, έγνωρίσε τόσους κύκλους θεατρικούς, φιλολογικούς, καθηγητικούς, φιλελευθέρους, άνατρεπτικούς, έγινε γνωστή κι' απέκτησε κριτάς και θαυμαστάς όχι λίγους, και να προτιμά να ζή σέ μιá πόλι της Βαυαρίας μακρυνά από κάθε τι, τό όποιον ή άνήσυχη ψυχή της με άπληστίαν έρεύνησεν ως τό βάθος;

Και όμως. Η «raison dernière» αν δεν εξηγή ή ολόκληρον τό πλάτος ενός γιατί, δίδει όμως μιá γερήν άφορμή για σκέψη. Και πρέπει να έχη γνωρίση κανείς την κατεύθυνσι της γυναικείας ζωής του Παρισιού—γιατί γι' αυτή κυρίως πρόκειται μέσα στη «raison dernière», εις την έξομολόγησιν αυτή του «λογικού άνθρώπου»—από κει που γεννιέται ως αίτια, απ' τές σκοτεινές γωνιές και τά φωτεινά Μπάρ των διαφόρων καρτιέ, ως τές διάφορες σελίδες μέσα στές όποιες χύνεται κατόπιν ως παρατήρησις, ως κρισις, ως συμπέρασμα, ως λογική, ως πνεύμα και ως σκέψις, για να δικαιώση την αισθησιν της ζωής, την «τελευταία λογική» της M^{lle} Jeanne Marquès. Και θά πη κανείς, πώς με μιá μονοζωντυλιά δεν λύονται τά «σοβαρά» αυτά ζητήματα... Σύμφωνοι. Άλλά και τό μισοβάρβαρον αυτό δημιούργημα, που είναι ένσάρκωσις της γυναικείας γαλλικής κατεύθυνσεως της ζωής και λέγεται θελκτική παρισινή ή μορφωμένη Γαλλίδα, τό κενόν, τό κενόδοξον, τό άμορφον τέλος αυτό όν, που έχει βγει έντελώς έξω από κάθε αισθησι γυναικεία και όμως επιμένει να ζητά δικαιώματα άτομισμού με τά μόνα του εφόδια, την βαρβαρότητα της λογικής και την χονδρότητα της αισθήσεώς του, είναι ζήτημα—ήμπορούμε κάλλιστα να πούμε—αν αυτό τό οικτρό γυναικείο πλάσμα της εποχής μας, είναι ή γυναικεία αισθησις—ή «τελευταία λογική».

Την γυναίκα ή ζωή δεν ήμπορεί να δεχθή, παρά ως γυναίκα, ως αισθησι γυναικεία. Τότε μόνον θά είναι στο στοιχείο της, στο ένστικτό της, μέσα στον έαυτό της, εις την λογική της και όχι εις την άντανάλασι της λογικής της εποχής μας. Η M^{lle} Jeanne Marquès κατά βάθος είναι

ή ἐνσάρκωσις ἐνὸς τοιούτου γυναικείου ἐνστικτού, εἶναι δηλαδή «γυναίκα μὲ ἀτομικότητα.» Αὐτὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ μεγαλειότερα τῆς ἀξίας, ὡς γυναίκα καί, πῶς πολὺ, ὡς συγγραφεύς. Ἐξω ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τῆς αἰσθησι δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καὶ κάτι ἄλλο, ἴσως σκοτεινὸ, ἴσως φωτεινότερον ἀπὸ τὴν τελευταία λογικὴ τοῦ λογικοῦ τῆς ἀνθρώπου. Τὸ ἐρευνᾷ, τὸ ἐξετάζει, φθάνει εἰς τὸ νὰ τὸ ἀντιληφθῇ ἀρκετὰ βαθειά. Ἡ εὐρυτάτη γνώσις τῆς τὴν βοηθεῖ σ' αὐτὸ καὶ ἡ κρίσις τῆς δυναμώνει τὴν αἰσθησίν τῆς. Ἡ ἰδικὴ τῆς ὅμως "raison dernière" εἶναι αὐτούσιον τὸ γυναικεῖο τῆς ἐνστικτο, τὸ ὁποῖον, ὅπως καλλιτεχνικὰ μᾶς τὸ παρουσιάζει, τὸ βλέπομεν εἰλικρινέστατο, εὐγενικό, συγκινητικό, ἀπείρως ὄραϊο καὶ ἀληθινόν.

Μόνον ἔτσι ἂν σεφερθῇ ὁ ἀναγνώστης, θὰ ἐννοήσῃ τὴν μεγάλην ἀξία τοῦ ἀνωτέρου διηγήματος καὶ θὰ δικαιώσῃ καὶ μᾶς, πού τόσοον ἄτυχτα τὸ παρουσιάσαμεν εἰς τὸ ἀναγινῶσκον ἑλληνηκὸν κοινόν.

Z. XATZO.

ENRICO PEA

Εἰς τὴν σύγχρονη Ἰταλικὴ ποίησι τὸ ἔργον τοῦ PEA εἶναι νὰ καταλάβῃ θέση μοναδικὴ καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὲς τρεῖς κατευθύνσεις τὲς ὁποῖες ἐπήραν οἱ μιμηταὶ τοῦ Carducci: τῆς Κλασσικῆς, μὲ τὸν καθηγητὴ Mazzoni, τῆς Μελλοντικῆς, μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Marinetti καὶ τῆς Παιδικῆς μὲ τὰ αἰσθηματολογήματα τοῦ Pascoli. Ἡ ποίησι τοῦ PEA εἶναι ποίησι ἀτομιστικὴ, ρυθμὸς πρωτότυπος. Τὴν χαρακτηρίζει ἡ δύναμις τῆς παραστάσεως, ἡ εὐγένεια τοῦ αἰσθηματος, ἡ ὑψηλὴ φιλοσοφικὴ ἔννοια, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀκαταμάχητη ὁρμὴ εἰς τὴν ἐπανάστασι, ἡ αἰθερία καὶ ὑπερευαίσθητη γαλήνη.

Ἰδιόρρυθμος στὴν εἰρωνία, στὴν ἀλληγορία, στὴ σκέψι, στοὺς τόπους καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοὺς ὁποῖους δίδει ψυχὴ καὶ κίνησι διὰ λόγους αἰσθητικούς ἐκδηλουμένους ὡς κατηγορηματικὴ ἀνάγκη ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως, ὁ PEA, ὅπως κάθε καλλιτέχνης, ζεῖ τὸ ἔργον του καὶ κάθε του δημιουργία δὲν εἶναι παρὰ μιὰ βαθμίδα τῆς ἰδίας του ἐξελίξεως.

Ἡ ἀξία τοῦ PEA ἀνεγνωρίσθη εὐθύς μὲ τὸ πρῶτο του ἔργο "FOLE", βιβλίον παράξενο, γραμμμένο μὲ συμβολικὸ μυστικισμό, μὲ πρόσωπα καὶ περιγραφὰς χαραγμένες μὲ ὀλίγες γραμμὰς. Εἰς τοὺς μύθους αὐτοὺς, τοὺς ὁποῖους ὁ ἴδιος ὀνομάζει «καταραμένους», ἀπεικονίζει μὲ τὴν πλέον δυνατὴ ἔκφρασι διάφορα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν τραγικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Τὴν τραγικότητα αὐτὴ ὁ PEA μᾶς τὴν δίδει μὲ τὰ πρωτογενῆ τῆς στοιχεῖα εἰς τὴν "SION" ὅπου ἡ ἑβραϊκὴ ψυχὴ κρίνεται μὲ ἐπιείκεια χριστιανικὴ. Τὸ "MONTIGNOSO", ἔργον ἐπιζῶν, εἶναι ἕμνος ἐνὸς λαοῦ μὲ τὲς πεπονηθεῖς, τὲς πράξεις καὶ τὲς τάσεις του: αὐτὸ τὸ ἔργο ἔχει καὶ περισσύτερον ἀξία διότι ἀναφέρεται σὲ ἐποχὴν σύγχρονη, προσπάθεια τὴν ὁποῖαν οἱ κριτικοὶ ἐθεωροῦσαν ἕως τώρα ἀπραγματοποίητη.

B.

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗ

Ὁ συνεργάτης μας Κ. Πασαγιάννης μᾶς στέλνει τὸ παρακάτω γράμμα μὲ τὸν τίτλον ΜΙΑ ΔΙΟΡΘΩΣΗ:—Ἐλπίζομε νὰ ἐννοηθεῖ καταλλήλως πὺς

τὰ «Γράμματα»—ἐλεύθερο βῆμα—ἀπὸ ἀπόλυτο σεβασμὸ πρὸς τὴν στοιχειώδη φιλολογικὴ εἰλικρίνεια ὑποχρεοῦνται νὰ παρᾶσχουν σὲ συνεργάτη τους τὸ μέσο νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀλήθεια καὶ ν' ἀναρέσει τὴν ἄδικη προσωπικὴ ἐπίθεσι πού τοῦ γίνηκε.

«Στὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μελέτη μου γιὰ τὸ φίλον μου τὸ Μαβίλη, πού ἐτυπώθηκε στὰ «Γράμματα» τελευταία, ἔμειναν κάμποσα τυπογραφικὰ λάθη, καὶ μάλιστα στὶς ὑστερες σελίδες.

Κι ἂν τὰ διώρθωνα τώρα ἐδῶ, τί σημασία θάχε;—Καμμιά, στοχάζομαι.

Μὰ κάτι πού ἄλλαξα σκόπιμα τότε, ἀπὸ συνειδητὴν εὐλάβεια στὸ φίλον μου, εἶμαι τώρα ἀναγκασμένος νὰ τὸ διορθώσω, γιὰ νὰ ἀποκαταστήσω τὰ κείμενα καὶ τὰ πράγματα.

Στὸ γράμμα λοιπὸν τοῦ Μαβίλη πού δημοσιεύθηκε στὴ σελίδα 26 τῶν «Γραμμάτων», στὴν ἀράδα 18 ἀντὶ «αὐτὸ μόνον ἀπὸ τὸν «Νουμᾶ» μπορεῖ νὰ τὸ πάθῃ κανεὶς.» πρέπει νὰ γραφτεῖ τὸ σωστὸ: «αὐτὸ μόνον ἀπὸ τὸν κ. Οὐραγοταγκόπουλον μπορεῖ νὰ τὸ πάθῃ κανεὶς.» ὅπως ἀληθινὰ εἶναι γραμμμένο στὸ γράμμα αὐτὸ τοῦ Μαβίλη, καὶ ὅπως θὰ ἴδειτε καθαρὰ στὸ φωτογραφημένο του πανομοιότυπο πού σᾶς στέλνω, γιὰ κάθε πιθανὴ ἀμφισβήτησι.

Κι ἂν ἔκαμα αὐτὴ τὴ μικρὴ πλαστογραφία στὸ γράμμα τοῦ φίλου μου, τὴν ἔκαμα—τὸ ξαναλέω—ἀπὸ βαθειὰ συνειδητὴν εὐλάβεια στὴ μνήμη του καὶ μόνο. Δὲ μετανοῶ οὔτε τώρα.

Μοῦ κατοφαίνεται μόνο πολὺ,—πᾶρα πολὺ, βεβαιωθῆτε,—ὅτι τὴ σκόπιμη αὐτὴ μεταβολὴ μου στὸ γράμμα τοῦ φίλου μου, εἶμαι ἀναγκασμένος τώρα ἀπὸ μιὰ χυδαιότατη προσωπικὴν ἐπίθεσι τοῦ ἴδιου τοῦ ἐκδότη τοῦ «Νουμᾶ» νὰ τὴν ἐπανορθώσω.

Κι αὐτὸ, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ τὸν μιμηθῶ στὴ χυδαιότητα ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξω κάποιες διαφορὰς στὴν ἀντίληψη.»

ΚΕΡΚΥΡΑ 25 ΜΑΗ 1913

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΡΩΤΟ

Ἐλάβαμε τὸ παρακάτω γράμμα ἀπὸ τὸν Ἰατρὸ Σεραφίδη ὡς ἀπάντησι τῶν ὅσων ἔγραψεν ὁ κ. Ζ. Χατζὸ γιὰ τὴν «Χαρούμενην Ἐπιστήμη» του σ' ἓνα φιλῶν πού ἐξεδόθη τελευταία μὲ τὸν τίτλον «Χαρά καὶ Ἰδιονομὸς εἰς τὴν Ἐπανάστασιν.»

10 Rue Washington—Paris.

Φίλιπτε κ. Χατζό.

Ἐδιάβασα τὴν κριτικὴν σου καὶ ἐχάρην πολὺ. Διότι μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ λυπηθῶ. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἔσεῖς οἱ διανοητικοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς ἐπιθέσεις σας εἰσθε ὁμολογουμένως εὐγενεῖς, θὰ ἐτολμοῦσα νὰ εἰπῶ ξεθυμασμένοι. Οἱ μὴ διανοητικοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀληθῆς ὅτι ἐπιτίθενται κατὰ τρόπον ἀπάνθρωπον. Αἰσθάνομαι μεγάλην εὐχαρίστησιν ἀκροώμενος τοῦ κηρύγματος σου περὶ πραγματικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀτόμου. Ὡς δικηγόρος ἀνάλαβες νὰ ὑπερασπίσῃς τὰ «ἄτομα» τὰ ὁποῖα ἐσηγοφάνθησαν ὑπὸ τῆς χαρούμενης ὡς πράγματα καὶ αἰτιατὰ. Εἶνε, δηλαδή δὲν εἶνε λυτηρὸν τὸ ὅτι κατᾶρ-

θωσες νά οδηγήσης τὴν λογικὴν σου, τὸν ἑαυτὸν σου, ἢ καὶ τὸ ἄτομον σου εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ὅπου οἱ ἄνθρωποι σκέπτονται παραπλησίως μὲ τοὺς άτομιστάς. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα ἐν τῷ μέσῳ τῶν τρικυμιῶν τῆς ζωῆς νά φθάσῃ κανεὶς ἔστω καὶ . . . εἰς τὴν Χαλκιδικὴν. Περιστάσεις βλέπετε. Ἐπειτα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος τὰ άτομα τελειοποιῦνται ἐσωτερικῶς καὶ, ὅπως θὰ ἔλεγες, ὁ ἐσωτερικὸς ἑαυτὸς τῶν «ἠδονίζεταί» πρὸς τὴν ἐξέλιξιν. Ποῖα εἶνε πλέον ἢ ἀνάγκη νά ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ εὐλίμενα μέρη τῶν στοῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν συναγωγῶν, ὅπου τὰ άτομα συνερχόμενα «ἐξηδονίζονται πρὸς τὴν ἐξέλιξιν;»

Ἄλλὰ καὶ ἂν πιστεύσῃς ὅτι εἴμεθα ἄτομα, πῶς θὰ κάνωμεν ὥστε νά μὴ ὑποφέρωμεν; Καὶ διατὶ τὴν χαρὰν τὴν ὀνομάζεις «ἀσυνείδητον», ὅταν δὲν εἶναι θλίψις, καὶ διατὶ νά τὴν θέλῃς μὲ συνείδησιν; Εἰρωνεύεσαι τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν μαγειρικὴν. Διότι δὲν καθήμεθα εἰς μέγαρον καὶ διότι τρώγομεν κρέατα ἀποσυντεθειμένα! Τραγικέ. . . Ἐὰν ἦμιον ἄτομον, ὅπως ἐσύ, θὰ ἐπληροῖαζα τοῦλάχιστον περισσότερον τὸν Δισχύλον παρὰ τὸν Σοφοκλῆ καὶ περισσότερον τὸν Νίτσε παρὰ τὸν Ὀριγένη. Θὰ ἤθελες ἴσως νά συνγευματίζωμεν ἐπάνω εἰς τραπεζομάνδηλα δαντελωτά. Ἡ ἀρχοντιά σου θὰ ἐφθάνεν ὀρισμένως μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο διότι ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦτο ἀδύνατον νά μὴ εἶχεν ἱππότης. Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ δὲν ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Φάουστ ὑπῆρξεν ἄτομον. ὦ! Ἄτομον δὲν ὑπῆρξεν οὔτε αὐτὴ ἡ Μαργαρίτα ὅταν ἐσκότωνε τὸ παιδί της. Δὲν εἶμαι τόσο σκληρὸς διὰ νά τὴν καταδικάσω ὡς «ἄτομον», τὴν λατρεύω τὴν Μαργαρίταν. Εἶνε φρικαλέα ἡ μανία μὲ τὴν ὁποίαν ἐπανερχεσθε διαρκῶς εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Θαυμάζετε ἀταβιστικῶς τὴν «δυναμικὴν» τῶν Ῥωμαίων ἀτομιστῶν, οἱ ὅποιοι μᾶς παρεσκύασαν τὸ σημερινὸν «κοινωνικὸν τέρας.» Τί, φοβεῖσθε τὰ τέρατα; Ἡ ζωὴ τῶν τεράτων δὲν εἶναι μακρά.

Ραφινισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ γράφεις καὶ ἐξίστασαι δὶς, ἐξ οὗ καὶ τὰ δύο θαυμαστικά.

Διαφορητικὰ ἡ ζωὴ μας θὰ ἦτο μὴ «ἀσυνέπεια» καὶ ὡς «ἀσυνέπεια» θὰ ἦτο «συνέπεια.» Ἐὰν δὲν ἐπίστευσα, ὅχι ἐπίστευα διότι δὲν πιστεύω τίποτε, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπα τὸν ραφινισμὸν τῆς δημιουργίας, ἐὰν οἱ περασμένοι χρεωκοπήσαντες πολιτισμοὶ δὲν μὲ ἔπειθαν ὅτι εἶνε ἀδύνατον βαθμηδὸν νά μὴ εὐτυχήσωμεν «συντεθειμένοι ἁρμονικώτερον» ὑπὸ νέου βιολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συνδιασμοῦ, ἐὰν δὲν τὰ ἔβλεπα αὐτὰ ὅλα φῶς, φανερά, δὲν θὰ ἐξοῦσα πρὸ πολλοῦ. Δὲν εἶναι ρεαλισμὸς νά κλαίῃ κανεὶς, ὅταν τὰ δάκρυά του δὲν προέρχονται ἀπὸ μίαν πηγὴν ὑπερτέρας εὐδαιμονίας.

Κ. Α. Π.
Ο ΙΑΤΡΟΣ ΣΕΡΑΦΙΔΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΟ

Ὁ κ. Ζ. Χατζὸ εἰς ἀπάντησιν μᾶς ἔστειλε τὸ γράμμα τοῦτο:

Détourner mes regards . . .
Nietzsche.

Περίεργο. Σ' ὅλα τὰ μυθιστορήματα, τὰ ὁποῖα διάφοροι μᾶς διηγήθησαν ὅτι ἐδιάβασαν, συνηθέστατα προσέχει μὴ φροσιγονομία ἱατροῦ,

ὁ ὁποῖος ἔχει «θεωρητικὴν» ἀντίληψιν γιὰ τὸν πόνο τῆς ἀνθρωπότητος. Παίρνει—λέγει πῶς παίρνει—μὲ οἶκτο τὴν ἀνθρωπότητα, χωρὶς ὁ οἶκτος αὐτὸς νά ἔχη καμμὶαν ἀντανάκλασιν στὸ εἶναι του. Γιατὶ αὐτό; Ὁ ἱατρός Σεραφίδης διατείνεται, ὅτι—τοῦλάχιστον αὐτὸς—τὸ κάνει γιὰ νά μὴ χάσῃ τὴν χαρὰ του. Νὰ πιστεύσωμεν τὴν πονηρίαν;

Καὶ ὅμως ὀφείλομεν, γιὰτι διαφορετικὰ, ἂν δηλαδὴ ἐπιχειρήσωμε νά κλωνίσωμε τὴν πλάνην του, μᾶς ἀπειλεῖ ὅτι θὰ ἐνθυμηθῇ πῶς στὸ Παρίσι πωλοῦνται brownies συστήματος «Raymond la Science» καὶ πῶς μέσα στὴ «Χαρούμενη» εἶχε τὸ θάρρος νά γράψῃ καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπάρξεως Καιάδων. . .

Ἄδιάφορο. Μιὰ φωνὴ τῆς ἐποχῆς μας κα' αὐτὸς, ἓνα σφυράκι, τοῦ σφυροῦ μία ἀπ' ἑλισσας, ἓνα τακουνάκι γόβας κοκότας, ποῦ κτυπᾷ τὸ κοινωνικὸ μας σύστημα μὲ τὴν αὐτοϊκανοποίησιν ὅτι ἔρχεται ἁρμονικώτερον γιὰ τὲς αἰσθήσεις του μέλλον. Στὴν ἱστορία βλέπομεν δυνατότερα, συγκλονιστικώτερα, οὐσιαστικώτερα εἶδη κτυπημάτων καὶ—ἄς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁπωσδήποτε νά ποῦμε—πῶς συνέχει τὴν ψυχὴ μας κάποια πίκρα γιὰ τὴν ὄρασιότητα ποῦ ἔπεσε, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὴν ἀσχημία ποῦ μᾶς ἦλθε. Νὰ πιστεύσωμε στὴν ἰδέαν τῆς προόδου; Ἐπὶ τέλους ὀφείλομε, σάν καλοὶ χριστιανοί, ἀφοῦ πρόκειται νά σωθῇ, ὅχι ἡ ψυχὴ μας, ἀλλ' ἓνα σημερινὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ βεβαίαν αὐτοκτονία!

Θὰ ἦταν λιγάκι σκληρὸν ὅμως νά χωρισθῇ ἀπὸ τὰ μπουλεβάρ τοῦ Παρισοῦ, ἀπὸ τὴν «affection» αὐτὴ τῆς ζωῆς του, ὁ ἱατρός Σεραφίδης μὲ τὴν ψυχὴ βουτηγμένη σὲ τόσην ἄγνοια. Καὶ μαζί μας, ἄς φαντασθῇ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος χωρισμένη σὲ τρία: στὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν διαπίστωσιν τῆς ὄρασιότητος τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου μέσα στὸ Ἄστυ, τὸν χριστιανισμὸ, μὲ τὴν ἔντασιν τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου καὶ στὸ σημερινὸ σοσιαλισμὸ, μὲ τὸν ἀνθρώπινον στόμαχο. Γιὰ πολλούς, τὸ σημερινὸ κοινωνικὸ τέρας τὸ παρασκεύασεν ἡ προῦπαρξις τοῦ χριστιανισμοῦ. Νὰ τὸ πιστεύσωμε; Βεβαίως ἔχει ὅλες τὲς ἀτέλειες, τὰ ἐλαττώματα καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, χωρὶς ὅμως νά ἔχη τὸ μεγαλειότερον προτέρημά του, τὴν ἔντασιν τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Ἀκολουθώντας δὲ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξεως, σταματοῦμεν—ὄχι στὴ λατρευτὴ Μαργαρίτα, γιὰ νά βροῦμε τὸ νιρβάνα τῆς ψυχῆς μας—ἀλλὰ στὴν ἐρώτησιν: καὶ τότε, τὸ σημερινὸ κοινωνικὸ τέρας, ποῖον εἶδους τέρας μᾶς παρουσκενάζει γιὰ τὸ μέλλον; Ἡ θέλων νά πιστεύουν, ὅτι ὁ σημερινὸς ἀστός, περισσότερον ἐπιστήμων, ὥστε νά ἔχη τὸν ἀπαίσιον ἐγωῖσμὸ τῶν ξηρῶν του γνώσεων, ἢ ἐπιστήμη μὲ τὰς συνταγὰς της γιὰ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ δέρματός μας καὶ μὲ τὴν μεγάλην της ἐφαρμογὴν στὴν πράξιν, ἀπ' ὅπου βγαίνουν τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ μέλλοντος, ἢ κοινωνιολογία μὲ τὴν ἀγρίαν ἰσοπέδωσιν τῶν ἀτόμων, τὸν φρικιαστικὸν τῆς κολλεκτιβισμοῦ—ὄλ' αὐτὰ, ὅλη ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ σύστασι τέλος, ποῖος ἤμπορεῖ νά μᾶς πῇ, τί ἐγγυμονοῦν γιὰ τὸ μέλλον ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὰ κτανᾷ βάθη τῶν καιρῶν. . . .;

Ἄντι νά ποῦμε ὅμως τί κατὰ βάθος εἶναι τὸ προοδευτικὸ, τὸ νεώτερον, τὸ σημερινὸ αὐτὸ κοινωνικὸ σύστημα, προτιμοῦμε νά ἐνθυμηθῶμεν μερικὰς ιδιότητες τοῦ ἐβραϊσμοῦ: τὸν ὀπτιμισμὸ, τὸν «τελεολογισμὸ» τὸν ὕλισμὸ, τὴν μακροβιότητα. Ποῖος τώρα δὲν ἀναγνωρίζει τὸν σημερινὸν καὶ τὸν ἰδανικὸν ἄνθρωπο τῆς «Χαρούμενης» μέσα στοὺς ὀλίγους αὐτοὺς ὀρισμοὺς;

Καί βεβαίωτατα, ένας καλλιτέχνης, από αντίδρασι στους τόσους καλλιτέχνες της «κοινής αισθητικής», είναι φυσικό να βρῆσκη μέσα του τάσεις πεσιμιστικές και παθολογικές ἂν θέλετε. Αυτό δὲν καταδικάζει τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ καθόλου.

Γιὰ τὸν ἰδικὸν μας ἱατρόν, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν συγκίνηση, τὴν ὁποία ἀναγνωρίζει ὅτι ὑφίσταται συγχρονικά. Ὅταν ὅμως ἐκληρωθῆ ἡ μεγάλη του αὐτὴ ἐπιθυμία, ποῦ θὰ φέρεται ἡ ταλαίπωρος αὐτὴ ὑπαρξίς; Εἰς τὸ «μηδέν»... Σὰ νὰ μὴν ἦταν καὶ ἡ χαρὰ μιὰ συγκίνηση...!!

Μιὰν ἀπλουστάτην μέθοδον ἐφαρμόζουν οἱ φακίραι τῶν Ἰνδιῶν, γιὰ νὰ φθάσουν στὸ νιρβάνα—τὴν χαρὰ τῶν: ξαπλώνονται στὸν ἥλιο καὶ κοιτάζουν τὸν ἀφαλό τους. Τὸ ἴδιο φανταζόμεθα πὼς κάνει καὶ ὁ φίλος ἱατρός στὸ Παρίσι γιὰ νὰ βρῆ λίγο νιρβάνα—ἂν καὶ φαίνεται ἀπὸ τὸ γράμμα του πὼς δὲν τὸ κατορθώνει. Δὲν τὸν ἀπελπίζει ὅμως ἡ ἰllusion του καὶ φθάνει εἰς τὸ νὰ μᾶς συμβουλεύσῃ νὰ κάμωμε τὸ ἴδιο—σκεπτόμενος, ὅχι χωρὶς χαϊρεκακίαν ἴσως καὶ σαδισμόν, ὅτι ἡ φύσις, ὡς Λυκοῦργος καὶ Καιάδας, θὰ ἐξαποστείλῃ τοὺς φόνους, τὰς ἀρετὰς, τὰ ἐγκλήματα, τὰς ἀσθενείας, τὰς ἀνηθικότητας διὰ τὴν τελείαν ἀποσύνθεσι τῆς ἀτελείας τοῦ κόσμου....

Σύμφωνοι!

ΑΛΕΞΑΝ. ΙΟΥΝΙΟΣ 1913

Z. KATZO.

ΚΑΙ ΛΙΓΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΙΚΑ: ΓΙΑΤΙ ΤΑ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» ΕΙΧΑΝ ΔΙΑΚΟΦΕΙ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥΣ

Υπάρχει ἓνας παραστατικὸς ὁρισμὸς τοῦ Τραπεζίτη:

Ὁ Τραπεζίτης εἶνε ἓνας ἄνθρωπος ποῦ κἀθετα σ' ἓνα μεγάλο ἀδειανὸ γραφεῖο, καὶ ρωτιέται μὲ τί τρόπο θὰ πέσει στὸ ταμεῖο του ὁ παρὰς τῶν ἄλλων:—Δὲν εἶνε ἡ μόνη διαφορὰ ποῦ ἡ διαχείριση τῶν «Γραμμάτων» ἔχει μὲ τοὺς τραπεζίτες. Ἀλλὰ, τουλάχιστον, αὐτὴ ἡ διαφορὰ μένει ριζική: Πράγματι τὰ «Γράμματα» εἶνε ἓνα περιοδικὸ ποῦ ἀγωνίζεται νὰ ζημιώνει τὴν διαχείρησίν του...καὶ τὸ ἐπιτυχαίνει. Εἶνε δὲ τόσο εὐκόλο πρᾶγμα. Ὅλοι βοήθουν σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἀναγνώστες, οἱ συνδρομητές, —πὸ πολὺ αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι—οἱ τυπογράφοι, οἱ συνεργάτες. Κι' ἄλλοτε εἶχαμε ἐξηγήσει πόσο ἀστεία εἶνε μιὰ ἐπιχείρηση σὰν τῶν «Γραμμάτων» ποῦ καταντᾷ νὰ πλερώνει τὸ κοινὸ γιὰ νὰ συγκομίζει τὴν περιφρόνηση του, τὸ σαρκασμὸ του, καὶ κἄπου κἄπου καὶ χυδαῖες βρισιές. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ παρηγοριά: Τὸ πάθημά μας εἶνε ἀπολύτως ἐνσυνείδητο: Ἔχουμε καὶ ἄλλη παρηγοριά ἀκόμη. Ὅταν ἡ βουλμία τῶν «Γραμμάτων»—δηλ. τοῦ κοινοῦ—ἀπομασσήσει τίς κοκκαλιάρικες οἰκονομίες μας, κάνουμε ἓνα μικρὸ σταθμὸ:—

Αὐτὰ ἐξηγοῦν ὑπεραρκετὰ τὴν διακοπὴ τῶν «Γραμμάτων» γιὰ μερικὸς μῆνες. Ἄς μὴ λησμονηθῆ ὅμως ὅτι κάθε ὑποχρέωση ἀπέναντι τῶν συνδρομητῶν μας—πληρωσάντων καὶ μὴ, εὐσυνείδητων, ἀδιάφορων ἢ ἐχθρῶν—ἐξωφλήθηκε γιὰ τὴν περασμένη χρονιά ἕως τὴν ἄκρη. Ὁ σταθμὸς μας ἔγινε χωρὶς νὰ βλαφτεῖ κανένα ξένο συμφέρον. Ἔτσι ξεχωρίσαμε ἀκόμη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὸν χρηματιστὴ καὶ τὸν τραπεζίτη.

Ἐκτοτε σταλαγματιὰ σταλαγματιὰ μαζεύτηκαν μερικὲς οἰκονομίες. Καὶ ἀφοῦ καὶ γνωρίζαμε καλὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν «Γραμμάτων» καὶ δὲν

εἶχαμε νὰ φοβηθοῦμε ἐκπλήξεις—ζημίαις ἐξασφαλισμένες—ἐμελετήσαμε τὴν ἐπανάληψη τῆς ἐκδόσεως: Μόνο οἱ οἰκονομίες ἦταν ἀνεπαρκεῖς καὶ οἱ ἐνδοασμοὶ μας μεγάλοι: Στὴν δύσκολη αὐτὴ περίστασι, βρέθησαν μερικοὶ ποῦ προτίμησαν, ἀντὶ νὰ δικαιώσουν τὴν ἐχθρότητα τοῦ κοινοῦ, νὰ βοηθήσουν τὴν ἐπίμονη ὀρμὴ τῶν «Γραμμάτων». Ὁ κ. Γιάγκος Χέλμης, ἡ Δε Δέσποινα Παπλά, ὁ κ. Πέτρος Μάγνης, ὁ κ. Κ. Πύραμης καὶ ὁ κ. Ν. Νικολαΐδης μὲ αὐθόρμητη ἐλευθεριότητα, ποῦ ἀποβλέπει στὰ ἴδια ἰδανικά τὰ ὁποία προσπαθοῦν νὰ ὑπηρετήσουν τὰ «Γράμματα», ἐχορήγησαν πολὺτιμη ὑλικὴ βοήθεια. Ὅχι μόνο ὑλική. Γιατί ἡ προθυμία τους μᾶς πείθει πὼς ἡ ἄδολη ἰδεολογικὴ στάσι τῶν «Γραμμάτων» βρῖσκει κάποιον ἀντίπαλο. Καί, ἀφοῦ ἡ ὑλικὴ συμβολὴ τους δὲν ὑποχρεώνει κανένα μας ἀτομικῶς παρὰ μόνο στὶς δικές μας θυσίες προσθέτει καὶ τὴν ἰδική τους, ἡμποροῦμε ἀφοβα νὰ ἐξωτερικεύσομε τὴ χαρὰ μας ποῦ καμμιὰ συμφεροντολογικὴ ὑπεροφροβουλία δὲν τὴν λεκαίξει.

Εἶχε καταντήσει νὰ νομίζομε ὅτι τὰ «Γράμματα» ἦταν παθολογικὴ ἐκδήλωσι ἀδικαιολόγητη καὶ μάταιη. Τώρα ἐλπίζομε—ὡ ἐλάχιστα—ὅτι ἡ ἐκδήλωσι αὐτὴ εἶνε μεταδοτικὴ.

"ΓΡΑΜΜΑΤΑ"

"ΝΕΟΣ ΥΜΝΟΣ"

ΠΟΙΗΣΙ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΙ Ν. ΑΞΕΛΟΥ, ΠΑΡΙΣΙ

Τώρα μὲ τὰ τελευταῖα γεγονότα ἡ πατριωτικὴ ποίησι εἶνε ζήτημα τῆς ἡμέρας. Κατὰ πόσον ἐθνικιστικὴ ἰδεολογία εἶνε ἱκανὴ νὰ συνεισφέρῃ στὸ βοῦμ τῆς Τέχνης, εἶνε ζήτημα ποῦ δὲν καλοξεδιαλύστηκε ἂν καὶ ἡ περισσότερες γνώμες κλίνουν στὴν ἀρνητικὴ ἀπάντησι. Αυτό ὅμως δὲν ἔχει νὰ κάμῃ σ' αὐτὴν τὴν περίστασι. Ἐξετάζοντας τὰ πρᾶγματα σχετικὰ δίχως γιὰ κάθε ψύλλου πήδημα νὰ γυρεύομε τὸ κάθε ζητηματάκι μὲ τὴν ἀπόλυτη τέχνη νὰ σχετίσομε—γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχομε καὶ ἐδραιωμένη ἀντίληψη—μποροῦμε νὰ ὑποστηροῦμε πὼς καὶ ἡ πατριωτικὴ ποίησι μπορεῖ ἀνάλογα μὲ τίς ἐποχὰς ποῦ διατρέχει τὸ ἔθνος νὰ ἀναβῆ σὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο. Καὶ εἶνε παρατηρημένο ποῦ σχεδὸν παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ ταραγμένες ἐποχὰς στὴν ἱστορία οἰουδήποτε ἔθνους ἔδωκαν ἀφορμὴ στὴν ἀποκάλυψιν μεγάλων ποιητῶν ποῦ ἔμνησαν τὸν πατριωτισμὸ. Τέτοιοι ὡς ὁ Σολωμός, ὁ Victor Hugo, ὁ Camoëns κ.τ.λ.

Ὁ κ. Ἄξελος δὲν εἶνε ποιητής, ἐγένηκε ὅμως μὲ τὸν νέον του ὕμνον, αὐτόματη ἐμπνευσι ἀπὸ πατριωτικὸ ἀγνὸ ξεχειλισμένον αἰσθημα δίχως δημοσιογραφικὸ εἶτε λογοτεχνικὸ δῆθεν (παράβαλε καὶ τοὺς ποιητὰς τῆς νουθίνιας) ψευτοεθνουσιασμοῦ. Στὸ τραγικὸ ἐρωτηματικὸ ποῦ βάζει ὁ Σολωμός στὸ «ἄργειε νύκθη ἐκείνη ἡ μέρα» προσπαθεῖ ὁ κ. Ἄξελος νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν καὶ ὅμως πάλι μιλά ὁ Σολωμός:

Σολωμέ, ποῦ εἶν' τῆς ψυχῆς σου
ἡ μεγαλόλογη λαλιά;
Μὲ τὰ χεῖλη μου ἡ φωνὴ σου
Ψάλλει νέα λευθεριά.

Στὴς γοργὰς στροφὰς τοῦ Σολωμοῦ ἀπαντᾷ ὁ Ἄξελος μὲ τὸ ἴδιο μέτρο μὲ τὴν ἴδια μεγάλη φωνὴ ποῦ τραγοῦδηκε τὴν Θεὰ ἐλευθερία.

Ἀφίνοντας τὸ τεχνουργικὸ μέρος, ἡ αὐθόρμητη, σχεδὸν ἀκούσια τοῦ ποιήματος, ροὴ εἶναι τὸ καλλίτερον προσὸν γιατί μᾶς φανεροῦναι τὸν εὐλακρινὴ ἄνθρωπον. Ἐγραψε χωρὶς χτενίσματα καὶ στολίδια ὅτι αἰσθάνθηκε καὶ αἰσθάνθηζε τόσο βαθειά πού ὁ ἴδιος πάλι ἐμελοποίησε τῆς ὡραίας στροφῆς του μὲ γοργή, πολεμικὴ μουσικὴ φλόγα. Ἡ μιὰ τέχνη ἀδελφώνεται μὲ τὴν ἄλλη σὲ ἓνα ἔργο μοναδικό ἐπειδὴ ἡ ὁμορφιὰ τοῦ στίχου ἀντισταθμεύουν τῆς πιθανῆς μουσικῆς ἀδυναμίας καθὼς καὶ ἡ γοργάδα τοῦ μέλους βοηθεῖ τὸ στίχο. Ἐδῶκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τόσα στὸν μουσικό, ὅσα καὶ πῆρε.

Καὶ γιὰ τὸ τόσο ἡ ποιησις ὅσο καὶ ἡ μουσικὴ μὲ τὴ φαινομενικὴ τους κοινότητα, συμχετὲς συγκινοῦν ὅποιον τῆς νοιώσει στὴν ψυχὴν του ὅπως ὁ κ. Ἀξελός.

ΠΑΡΙΣΙ 7-6-1913

ΜΙΜΗΣ ΒΑΣΣΑΣ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Λ. ΜΑΒΙΛΗ

Θὰ ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὰ «Γράμματα» σ' ἓνα τόμο ἀπὸ 10 τυπογραφικὰ φύλλα μὲ φωτογραφίαι τοῦ Ποιητῆ,

σὲ χαρτὶ τῶν «Γραμμάτων» Φρ. 3 — σὲ καλύτερον χαρτὶ Φρ. 10

Ἡ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΙΝΕ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ

Τὰ περιεχόμενά του εἶνε τὰ ἑξῆς:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ Νάιλος καὶ ἡ Νταμαγιάντη (ἐπεισόδιον τοῦ Μαχαμπχάρατα, μετάφρ. ἀπὸ τὸ σανσκριτικόν. Ἀπόσπασμα).

Ὁ Σαοὺλ τοῦ Browning. (ὀλόκληρ.)

Ὁ Προμηθεὺς τοῦ Shelley. (Ἀ' πράξις.)

Τὸ Παράπονον τῆς Δήμητρας τοῦ Schiller.

Ἡ κατάρα τοῦ Τραγουδιστῆ τοῦ Uhland.

Ἡ Λεωνόρα τοῦ Bürger.

Τὸ Σάββατον στὸ χωριὸν τοῦ Leopardi.

Ὁ Τυφλὸς βασιλεὺς τοῦ Uhland.

Ρήγας καὶ Τραγουδιστὴς. . . .

Ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Φύσολου (οἱ 53 πρῶτοι στίχοι.)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΟΝΕΤΑ

Νύκτα. Σ' ἓνα δολερὸν φίλον.

Στροφὸς ὄλεθ. Ἀλκαϊκὴ ὁδὴ.

Εἰς τὴν Πατρίδα. Τὰ πενήντα σονέτα.

Λοντρό. Διάφορα ἀποσπάσματα.

Εἰδύλλιον.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΠΕΖΑ

Ἀπάντησις πρὸς τοὺς κριτὰς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, τοὺς ἐπικρίναντας τὴν ἔμετρον μετάφρασιν τοῦ Κυρ. Πολυλά.

Τὶ ὄρα εἶναι;

Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν του.

Σημειώματά του.

Ὁ λόγος του στὴ Βουλὴ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Ἡ χειμωνιάτικη σειρὰ τῶν διαλέξεων τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σύλλογου Πτολεμαίου, μᾶς ἔβαλε στὴ σκληρὴ ἀπορία νὰ κρίνουμε ἂν πρέπει νὰ θαυμαστεὶ περισσότερο ἡ ἀνεκτικότητα τοῦ κοινοῦ, ἢ ἡ ἀπαιτητικὴ ματαιοδοξία τῶν confrenciers. Ἡ χειραφετημένη, ὁ ψυχολόγος καὶ ὁ ἀρχαιοπληκτικὸς ἔδρασαν, καὶ ἀγωνίστηκαν ποιὸς περισσότερες θὰ πεί κοινοτοπίαι:

Ἔτσι ἡ χειραφετημένη, μὲ ἀφιλοκέρδεα ἐξύμνησε τὴν γυναῖκα ὡς παράγοντα πολιτισμοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ ἀνακατωτὰ μᾶς πρόσφερε τὰ ὑποδείγματα: Τὴν Ἀσπασία καὶ τὴν Ἁγία Αἰκατερίνη, χέρι μὲ χέρι τὴν Κασσιανὴ καὶ τὴν Σαλπώ, ἀγκαλιὰ τὴν Φιλοθέα Βενιζέλου καὶ τὴν Κλεοπάτρα κλπ. Ὁ καθεὶς ἄς διαλέξει σύμφωνα μὲ τὸ γούστο του ὅσο γιὰ τὴ σύγχρονη θέσι τῆς γυναίκας, γιὰ τὴν ὑποδούλωσίν της, ὅσο γιὰ τὴν ἐπίσημη σωματεμπορία—τὴν προικοθηρία—πού ὅλοι μετέρχονται στὸ φανερό οἱ ἐπίσημοι ἐπισημώτατα, γι' αὐτὰ οὔτε λέξη: Ἄμα οἱ γυναῖκες κάμουν ἀκόμα ἓνα δύο φιλανθρωπικὰ σωματεία. . . καὶ κανένα σχολεῖο, ὅλα θὰ εἶνε ἰδεώδη στὴ σημερινὴ κοινωνία μας.

Ὁ ψυχολόγος συνέραψε «παραβλητικὴν ψυχολογίαν τῶν Βαλκανικῶν λαῶν» μὲ στοιχεῖα καὶ πηγές. . . τὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων. Μᾶς βεβαίωσε συχνὰ πὼς εἶνε ψυχολόγος καὶ πὼς ἡ μελέτη του ἦταν ἐπιστημονικὴ. Ἀναγκαστήκαμε νὰ τὰ πιστέψουμε sur parole, ἀφοῦ τὰ ὅσα διάβασε δὲν εἶχαν καμμιά σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη. Ἐνα πρόχειρον παράδειγμα: Καταλογίστηκε εἰς βάρος τῶν Βουλγάρων ὅτι οἱ δημοδιδάσκαλοι τοὺς δὲν ἤθελαν τὴν χριστιανικὴν ἀγωγή ὡς βάση ἐκπαίδευσης!

Ὁ ἀρχαιοπληκτικὸς ἐκοίμισε τὰ πλήθη μὲ μιάν ἐπιτομὴν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τὶ σημασία ἔχει γι' αὐτὸν ὅλη ἡ ἐξέλιξις, ὅλος ὁ σύγχρονος βίος. Τὶ ἔνοια ἡ ὀρμητικὴ ἐκδήλωσις ἑνὸς πατριωτισμοῦ, καθαρὰ ἰδεαλιστικοῦ,—ὄχι μόνον ὁ βωμὸς καὶ ἡ ἐστία—πού συνάρπασε τὸν ὑποφέροντα προλετάριο καὶ τὸν ἀπολαμβάνοντα κεφαλαιοκράτη σὲ μιάν ἄμιλλα θυσίας. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία φτάνει γιὰ ὅλες τὶς ἀνάγκαις.

Ὅλα αὐτὰ σὲ ἐπιστημονικὸν σύλλογον.—Μήπως ἐπιστήμη θὰ πεί ξεκρέμασμα ἑνὸς διπλώματος καὶ μετὰ. . . ρετσετούλες καὶ μικροαγωγές;

ΣΗΜ: «Αὐτοὶ εἶνε μαλλιαροί. Ἐγὼ πού εἶμαι ψυχολόγος σὰς λέγω» «πὼς εἶνε ἀνίσόροποι, ἐκφυλοὶ. Ἡ ἐπιστήμη μας τοὺς κατατάσσει. . .» Τάδε θὰ φθέγγεται ὁ ψυχολόγος ἀπόψε, σὲ κύκλον πού θὰ τοῦ παρέχει ἀφθονοὺς ἐνθαρρυντικὰς καταφάσεις.

Γ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ: ΤΡΟΠΑΙΑ

Ὁ κ. Στρατήγη «παρήγαγε» καινούργιον τόμον στίχων. Ὑποθέτουμε πὼς ἐξυπηρετεῖ εἰδικὴν πελατεία. Ἄς τὰ διαβάσει λοιπὸν ἡ πελατεία του, ὅπου θὰ βρεθοῦν καὶ οἱ θαυμαστὲς του.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΣΟΛΩΜΟΥ

Σὲ κατοπινοῦ φυλλάδιον θὰ δημοσιεύσουμε ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ ΣΟΛΩΜΟΥ πού εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς στείλει ὁ φίλος μας κ. Κώστας Πασαγιάννης.

ΔΙΑΦΟΡΑ

— Εἰς ὄσους θὰ μᾶς προμηθεύουν τὰ δύο τελευταῖα τεύχη τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Γραμμάτων», θὰ τοὺς σταλεῖ δωρεάν ὁλόκληρος ὁ δεύτερος τόμος, καὶ εἰς ὄσους θὰ μᾶς στείλουν μόνο τὸ ἓνα τεύχος ἀπὸ τὰ δύο, θὰ τοὺς δοθεῖ ὁ μισὸς δεύτερος τόμος.

— Ὁ πρῶτος τόμος τῶν «Γραμμάτων» συμπληρωμένος πουλιέται φρ. 50 — Τὰ πρῶτα 9 φυλλάδια τοῦ πρώτου τόμου φρ. 5.

— Στὸ ἄρθρον τοῦ Ζαχαριάδη: «Οἱ μνηστῆρες τῆς λογοτεχνίας» στὴ σελίδα 141 καὶ στὴ 18ῃ γραμμῇ διάβαζε τὴν πρώτη λέξη: Καὶ νὰ καὶ ὄχι καὶ ἀ.

— Γιὰ τὸν ποιητὴ ΜΑΡΤΙΝΩΚΗ ποὺ πέθανε τελευταῖα θὰ γράψουμες ὅ,τι πρέπει ἀργότερα.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ :

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΗ. *Τρόπαια*. Ἀθήναι 1913. Φρ. 3.

ΞΕΝΙΑ. *Athènes* 1912.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗΝ ΔΑΜΦΙΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ (1837 - 1912). Ἀθήναι 1912.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ :

ΑΙΟΛΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ. *Κυδωνία, Σύνδρομὴ φρ. 15.*

ΑΣΠΙΣ. *Πλατεῖα Τοπανᾶ, Χανιά, Κρήτη φρ. 8.*

ΑΤΛΑΝΤΙΣ. 113 - 115 - 117 West 31 Street New York City. *Σύνδρομὴ φρ. 15*

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ. *Λέκα, 4, Ἀθήνα. Σύνδρομὴ φρ. 5.*

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΦΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ. *Gessi Pacha, Alexand. Σύν. φρ. 25.*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ. Ὀδὸς Μενάνδρου 83. Ἀθήναι *Σύνδρ. φρ. 12*

ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ. *Σμύρνη συνδρ. φρ. 7*

ΝΕΟΤΗΣ. Ὀδὸς Γαλάζιο 30. *Σμύρνη Σύνδρ. φρ. 12 1/2.*

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑ. *Μητροπόλεως 36, Ἀθήναι. Σύνδρομὴ φρ. 12.*

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ. Ὀδὸς Ἀριστοτέλους 35. Ἀθήναι. *Σύνδρομὴ φρ. 25*

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ. Ὀδὸς Χαο. Τρικυῖα 22α. Ἀθήναι φρ. 12.

ΑΤΕΝΕ Ε ΡΟΜΑ. *Piazza S. Marco 2. Σύνδρομὴ φρ. 8.*

LA VOCE. *Piazza Davanzati, Firenze Σύν. φρ. 7.50.*

VERS ET PROSE. *Rue Sophie-Germain 6. Paris φρ. 12.*

THE POETRY REVIEW. *The Saint Catherine Press, Norfolk street strand W. C. London σελ. 10.*

ΣΗΜ. — Ἀγγέλεται ἢ κρίνεται ἓνα βιβλίον ὅταν ἡ Σύνταξη λαβαίνει δύο ἀντίτυπα.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ πουλιοῦνται στὴν ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ στὰ βιβλιοπωλεῖα Schuler, Rue Cherif Pacha καὶ Ζανουδάκη Rue Mosquée Attarine.

Στὴν ΑΘΗΝΑ στὸ βιβλιοπωλεῖο «Ἐστίας» καὶ τῶν κ. κ. Ἐλευθεροδάκη & Μπάργ.

Στὴν ΚΕΡΚΥΡΑ στὸ παλαιὸ Πρακτορεῖο Ἐφημερίδων τοῦ κ. Ἰωαννίδη.